

MONITORING JELENTÉS 2008

AZ EURÓPAI UNIÓHOZ 2004-2007-BEN
CSATLAKOZOTT TIZEK TELJESÍTMÉNYÉRŐL

LENGYELORSZÁG - CSEHORSZÁG - SZLOVÁKIA - MAGYARORSZÁG
SZLOVÉNIA - ÉSZTORSZÁG - LETTORSZÁG - LITVÁNIA - ROMÁNIA - BULGÁRIA

MTA VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

MTA VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

INSTITUTE FOR WORLD ECONOMICS OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

MONITORING JELENTÉS 2008

Az Európai Unióhoz 2004-2007-ben
csatlakozott Tizek teljesítményéről

Szerkesztette: Túry Gábor és Vida Krisztina

Lektorálta: Meisel Sándor

Angol anyanyelvi lektor: David Ellison

Budapest 2008. november

Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet

Cím H-1014 Budapest, Országház u. 30.

Levélcím 1535 Budapest, Pf. 936.

Telefon +36-1 224-6700

Fax +36-1 224-6765

Web <http://www.vki.hu>

ISBN 963 301 480 8

Borítókép a pozsonyi vár

TARTALOMJEGYZÉK

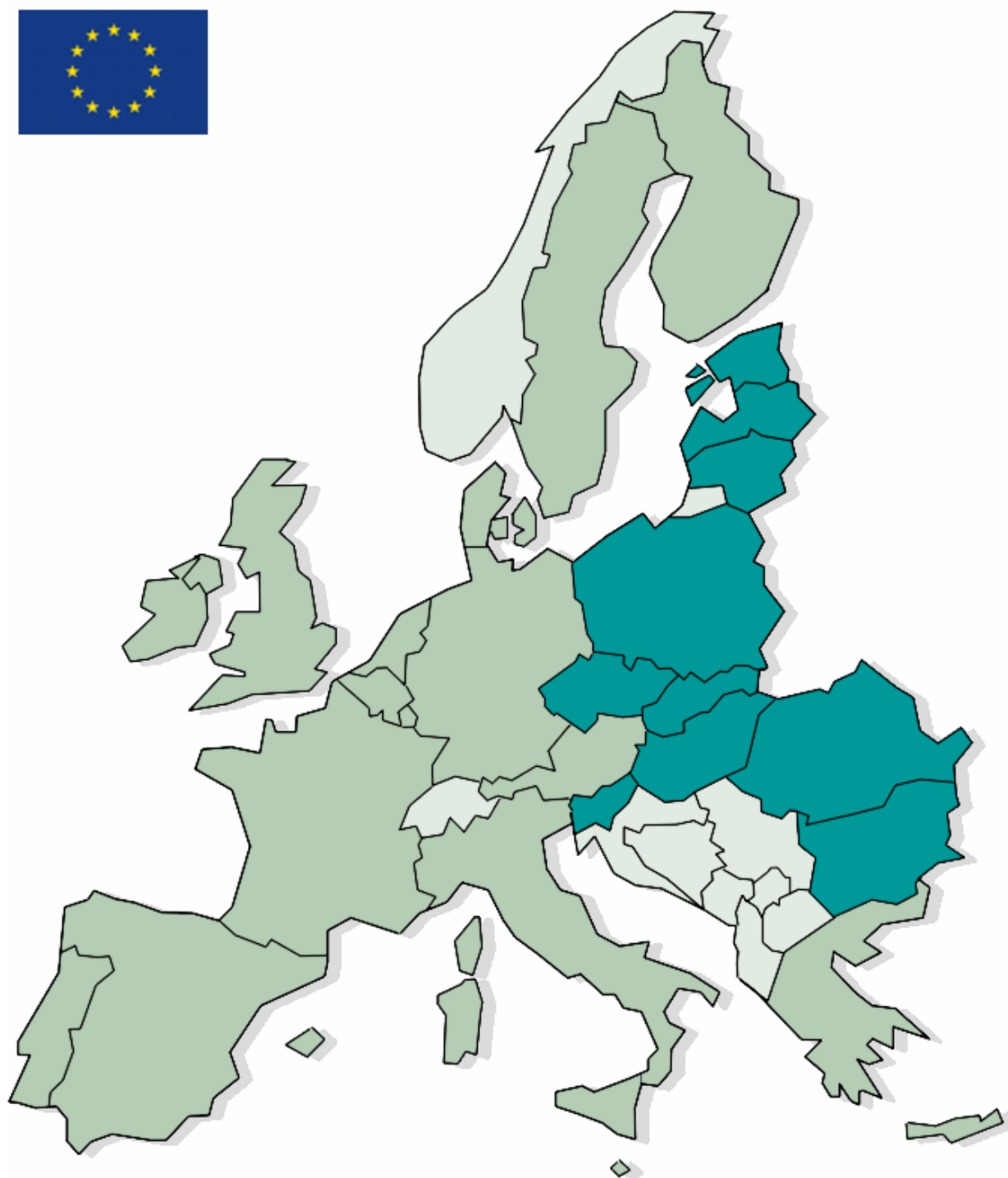
TABLE OF CONTENTS

Bevezető megjegyzések.....	1
Introductory remarks	2
Lengyelország	
Wisniewski Anna	3
Csehország	
Túry Gábor	13
Szlovákia	
Túry Gábor	21
Magyarország	
Székely-Doby András.....	29
Szlovénia	
Somai Miklós	36
Észtország	
Szilágyi Judit.....	45
Lettország	
Meisel Sándor	53
Litvánia	
Wisniewski Anna.....	61
Románia	
Novák Tamás.....	69
Bulgária	
Szezlér Tamás.....	76
Összefoglaló	
Vida Krisztina.....	83
Summary	
Krisztina Vida.....	96
A tíz ország teljesítménye 2007-2008-ban az erősségek és gyengeségek tükrében.....	109
A tíz ország fontosabb adatai	112
A táblázatok forrásai	121

AZ EURÓPAI UNIÓHOZ 2004-2007-BEN CSATLAKOZOTT TÍZ TAGÁLLAM

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

Az MTA Világgazdasági Kutatóintézet 2005-ben megkezdett vállalkozását folytatva idén is megjelenteti összehasonlító elemzését azokról a rendszerváltó országokról, amelyek 2004-ben, illetve 2007-ben váltak az Európai Unió teljes jogú tagjaivá. A negyedik tanulmánykötet tehát tíz országról: a 2004. május 1-jén csatlakozott Lengyelországról, Csehországról, Szlovákiáról, Magyarországról, Szlovéniáról, Észtországról, Lettországról és Litvániáról, valamint – idén először – Romániáról és Bulgáriáról szól.

Az új tagok teljesítményét elemző tíz országtanulmány az idei kiadványban is csak a legfontosabb, legjellemzőbb trendeket vázolja fel az egyes országok vonatkozásában. Az országtanulmányok hasonló szerkezetben íródtak: minden fejezet röviden bemutatja a politikai és társadalmi helyzetképet, elemzi a versenyképességet, a legfontosabb makrogazdasági mutatókat és trendeket (nominálkonvergencia), az integrációs teljesítmény néhány főbb szempontját, illetve a közvélemény viszonyát az EU-tagsághoz, végül rövid összegzéssel zárul. A tíz tanulmányt az összehasonlító záró elemzés, az új tagállamok erősségeit és gyengeségeit bemutató táblázatok, illetve a kiadványban felhasznált adatok gyűjteménye követi.

Az országelemzések azonos (tehát egységes és így könnyen összehasonlítható) források felhasználásával készültek. Ezek a következők voltak: az Eurostat adatbázisa; az Európai Bizottsághoz benyújtott nemzeti konvergenciaprogramok; a vizsgált országok kormányzati, valamint jegybanki honlapjai; az Európai Bizottság tagállamokra vonatkozó jogi és abszorpciósi adatai; a bécsi WIIW tőkeáramlási adatai; továbbá az Európai Bizottság innovációs indexe; az Eurobarometer közvéleménykutatásai; a berlini Institut für Europäische Politik által rendszeresen kiadott EU-27 Watch, valamint az első magyar elektronikus EU-hírszolgálat, a Bruxinfo hírei, elemzései.

A Világgazdasági Kutatóintézet negyedik Monitoring jelentését 2008. november elején zártuk le – ennek következtében az ősz folyamán kibontakozó nemzetközi pénzügyi és reálgazdasági válság térségre gyakorolt hatását ebben az anyagban még nem elemeztük.

A szerkesztők

INTRODUCTORY REMARKS

Continuing an enterprise launched in 2005, the Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences is again publishing its comparative analysis of those transition countries who became full members of the European Union in 2004 and 2007. This paper thus investigates ten countries: Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Slovenia, Estonia, Latvia, Lithuania, as well as—for the first time—Romania and Bulgaria.

The ten country studies analyse the performance of the new members, highlighting the most important trends. All country studies share a common structure: each chapter briefly outlines the political and social landscape, evaluates the country's competitiveness, examines the main macroeconomic data and trends (nominal convergence), outlines important aspects of performance as a member state, and elucidates the given society's stance vis-à-vis the EU. All country studies end with a short summary. The ten chapters are followed by a comparative summary of the main conclusions, a table assessing the major strengths and weaknesses of the new member states and finally a set of statistical data used in the paper.

The country analyses are based on uniform and easily comparable sources: Eurostat statistics, national convergence programs submitted to the European Commission, government and central bank web sites of the monitored countries, European Commission data on each country's legal transposition and absorption performance, Vienna based WIIW Institute FDI data, the Commission's innovation index, Eurobarometer opinion polls, the latest EU-27 Watch of the Berlin based Institut für Europäische Politik, as well as analytical reports from Bruxinfo, the first Hungarian electronic EU Newsletter.

The fourth Monitoring Report of the Institute for World Economics was completed in the beginning of November 2008. Thus it was not possible to analyse the impact of the ongoing global financial and economic crisis on the region in this edition.

The Editors

LENGYELORSZÁG

Főváros	Varsó (Warszawa)
Terület	312 685 km ²
Népesség	38 125 ezer fő
Hivatalos nyelv	lengyel
Pénznem	zloty (PLN)
Köztársasági elnök	Lech Kaczyński
Miniszterelnök	Donald Tusk
EP képviselők száma	54
Tanácsi szavazatok száma	27
Bizottsági tag	Danuta Hübner
Bizottsági tárca	regionális politika
GDP/fő (2007, PPS)	13 500 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

Lengyelországban a 2007. október 21-én megtartott parlamenti választások eredményeként stabil, többségi kormányzat alakulhatott meg. A választáson a legtöbb szavazatot elérő liberális-konzervatív Polgári Platform (PO) a parlamenti helyek 41 százalékát (209 mandátum) szerezte meg, ugyanakkor a többségi kormányzáshoz koalícióra kellett lépnie a lengyel Parasztpárttal (a mandátumok 9 százalékával összesen 31 parlamenti hely birtokosa). Az elmúlt ciklusban kormányzó konzervatív Jog és Igazságosság Párt (PiS) 32 százalékkal (166 mandátum), míg a baloldali eszméket képviselő LiD 13 százalékkal (53 mandátum) került be a lengyel szejmbe. A választások eredményeként kialakult politikai helyzet több szempontból kedvező változásokat hozott Lengyelországban. Egyrészt stabil kormánykoalíció alakulhatott meg, amely – legalábbis rövid- és középtávon – lehetőséget biztosít fontos reformok megvalósításához a gazdaságpolitikában. Mindemellet nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy az állami szerepvállalás tekintetében másként gondolkodó, és az agrárnépesség speciális érdekeit képviselő koalíciós partner Parasztpárt igényei a jövőben hangsúlyosabbak lesznek, ami a reformok megtorpanásához, vagy akár a koalíció bomlásához is vezethet.

A Polgári Platform győzelme azt is jelentette, hogy a lengyel politikai irányítást egy európai gondolkodású, gazdaságpolitikájában pedig liberális eszméket preferáló párt vette át. A váltás a kormányprogramban is éreztette hatását. Az új vezetés koncepciójának előterében az euró bevezetéséhez, illetve a gazdasági növekedés fenntarthatóságának biztosításához szükséges reformok (privatizáció, adóreform, strukturális átalakítások) folytatása, emellett Lengyelország elmúlt időszakban megtépzott külpolitikai presztízsének visszaállítása áll. A kormányzati munka eredményességét mindemellet láthatóan korlátozza, hogy a köztársasági elnöki pozíciót továbbra is az a Lech Kaczyński tölti be, aki a korábban kormányzó, majd ellenzékbe szorult Jog és Igazságosság Párt elnökének, Jaroslaw Kaczyńskinek az ikertestvére, emellett sze-

mélyes meggyőződése nemzetközi és európai ügyekben egyaránt ultra-konzervatív és euro-szkeptikus jegyeket visel magán. A kormányzati többség nem elégséges a kétharmados törvények elfogadtatásához, sem pedig az elnöki vétó esetén szükséges parlamenti többséghez. Ilyen esetben tehát mindenképpen megegyezésre van szükség vagy a baloldallal, vagy a sokkal nehezebben meggyőzhető PiS-szel. Ez láthatóan késlelteti mind az európai kérdésekben fontos törvények (Lisszaboni Szerződés), mind a gazdasági reformokhoz szükséges jogszabályok elfogadását.

A Polgári Platform támogatottsága az eltelt szűk egy esztendő után is kimagaslóan magas. Az állampolgárok 49 százaléka ma is a kormánypártra szavazna Lengyelországban, ugyanakkor a PiS támogatottsága is a korábbi szint közelében maradt (29%). Csökkent a koalíció partner Parasztpárt népszerűsége (5%), és vesztett támogattságából a baloldal is (10%). A 2007 októberében megtartott választások legnagyobb eredménye, hogy a szélsőséges pártok (a szélsőbaloldali Önvédelem, illetve a szélsőjobboldali LPR) nem kerültek be a parlamentbe, vagyis jelenleg a PiS soraiban található egyedül euroszkeptikus politikai erő a lengyel szejmben.

A belpolitikai váltás, és az ennek hatására megvalósuló stabilizáció és konszolidáció változást hozott a lengyel Európa-politika, illetve a külpolitika terén is. Varsó „új külpolitikája” végső soron a Kaczyński-vezetés átmeneti „kiterője” után a rendszerváltást követő irányvonalhoz való visszatérést jeleníti meg. Ennek megfelelően a lengyel vezetés számára ma is az a fontos, hogy „reális biztonsága és szubjektív biztonságérzete növekedjen”. Ebben pedig a NATO mellett nagy szerepe van az Európai Uniónak is. Az ország másik célja az, hogy a lehető legrövidebb időn belül betemethesse azt a civilizációs szakadékot, ami a második világháború idején és a kommunista évtizedek alatt a kontinensen kialakult. Emellett arra törekszik, hogy az ország pozíciója az EU- és a NATO-tagságnak köszönhetően megerősödjön. Ezeket az Európa-politikai és külpolitikai prioritásokat szem előtt tartva folytatja a Tusk-kormányzat nemzetközi szerepvállalását, és ezt tükrözik az elmúlt szűk egy esztendő lengyel reakciói és kezdeményezései az európai színtéren.

Ennek megfelelően a Lisszaboni Szerződés kérdésében Varsó a lehető leggyorsabb ratifikációt célozta meg, kifejezve ezzel az új kormányzat igyekezetét, hogy tanúbizonyságot tegyen konstruktív hozzáállásáról az Európa jövője szempontjából kulcsfontosságú kérdésekben. Csakhogy az ír népszavazás után a lengyel külpolitika alakításában fontos szerepet betöltő köztársasági elnök kinyilvánította véleményét, miszerint nem tartja kívánatosnak a szerződés gyors ratifikációját, vagyis könnyen előfordulhat, hogy a törvényt megvétózza. Az elnöki vétóra – többek között európai közvetítésnek köszönhetően – nem került sor, mégis a PO-nak a parlamentben így is komoly csatát kellett vívnia a szerződés elfogadtatásáért. Ráadásul éppen azzal a Jog és Igazságosság Párttal, amely a szerződést – a britekhez hasonlóan a dokumentumhoz csatolt jegyzőkönyvvel kiegészítve – eredetileg letárgyalta. A szerződés ratifikálására végül 2008 áprilisában került sor (ugyanakkor Lengyelország még nem helyezte letétbe jóváhagyását az Unió soros elnökségénél, amit a lengyel köztársasági elnök lényegében az ír népszavazást követő helyzet megoldásától tett függővé).

A Tusk-kormányzat külpolitikai téren igen érzékeny kérdések kereszttüzeiben találta magát. A transzatlanti kapcsolatokban az amerikai rakétavédelmi pajzs telepítésének kérdése lebegett „Damoklész-kardjaként” az új lengyel kormány feje felett, ami feszültségforrásként szolgált az amúgy is megterhelt orosz-lengyel kapcsolatok vonatkozásában. Az amerikai rakétavédelmi pajzs kérdésében az új kormány külügyminisztere, Radoslaw Sikorski elődjeinél határozottabb álláspontot foglalt el. Varsó a rakétavédelmi pajzs telepítéséért cserébe a lengyel légvédelem megerősítését és konkrét amerikai védelmi beavatkozásra vonatkozó garanciát várt el

atlanti partnerétől. A tárgyalások sokáig elhúzódtak, a radarállomás telepítéséről aláírt cseh-amerikai megegyezés alkalmával egyenesen arról lehetett hallani, hogy a telepítésre nem lengyel, hanem litván területen kerül majd sor. A nemzetközi politika – elsősorban a grúziai események – azonban közelítették az álláspontokat, és 2008. augusztus közepén a rakétavédelmi egyezmény aláírásra is került. A 2012-ben működésbe lépő védelmi rendszerért cserébe az Egyesült Államok azonnali védelmi beavatkozásra és a lengyel légierő fejlesztésére tett ígéretet.

A lengyel-orosz kapcsolatok 2004-2005 folyamán kerültek mélypontra, ami érezhető volt a diplomáciai és külügyi kapcsolatok, a kereskedelem, a védelmi kérdések és az energiapolitika terén egyaránt. Az elhidegülés konkrétan az akkori lengyel köztársasági elnök, Aleksander Kwasniewski szerepvállalásához köthető a 2004 őszi ukrajnai narancsos forradalomban. Az orosz-lengyel viszonyt ettől kezdve számos diplomáciai incidens, kereskedelmi embargó és a kétoldalú kapcsolatok alacsony intenzitása jellemezte. Az orosz-lengyel viszony alapkérdése a két ország közötti terület (az ún. Határvidék vagy „Kresy”), vagyis Ukrajna, Belorusszia és Litvánia státuszának kérdése. Amíg Lengyelország külpolitikájában a térség demokratizálási folyamatának és gazdasági liberalizációjának előmozdítását tartja stratégiai célnak, addig Moszkva számára ezen országok gazdasági-politikai függőségének növelése a cél.

Komoly feszültségforrásként jelentkezett a kétoldalú kapcsolatokban az energiapolitika, ahol Varsó az ország energiabiztonságát veszélyeztető lépésként értékelte a 2005 szeptemberében aláírt német-orosz megállapodást az északi-tengeri gázvezeték megépítéséről. Többek között ennek tudható be, hogy a lengyel vezetés évek óta akadályozta az Európai Unió és Oroszország közötti tárgyalásokat. A lengyel belpolitikai váltás mindemellett enyhülést hozott a kétoldalú kapcsolatokba, és hosszú évek után először Varsó és Moszkva ismét magasszintű találkozó keretében igyekszik a kétoldalú viszonyt normalizálni. Sok területen történt is előrelépés. A februári kormányfői találkozó (és az európai közbenjárás) hatására Moszkva megszüntette a húsembargót Varsóval szemben, emellett a kétoldalú párbeszéd is megkezdődött. Lengyelország „új külpolitikai stratégiájának” célja, hogy elsősorban az európai politika formálásában betöltött aktív szerep révén igyekszik érdekeit érvényesíteni a nemzetközi, energiapolitikai és keleti-politikai kérdésekben. Ezt fémjelzte a 2008 májusában uniós szinten felvetett svéd-lengyel kezdeményezés egy koherens, egységes szomszédságpolitika kialakítására. A grúziai válság kapcsán jelentkező nemzetközi feszültségek, illetve az amerikai rakétavédelmi pajzsról létrejött megállapodás ugyanakkor ismét fagyossá tették az orosz-lengyel kapcsolatokat. Anynyiban azonban javult a helyzet, hogy az új lengyel miniszterelnök, Donald Tusk nyitott a párbeszédre és – a köztársasági elnöktől eltérően – igyekszik visszafogottsággal és pragmatikus hozzáállással kezelni e reláció aktuális kérdéseit.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A lengyel társadalmat az elmúlt évben a nemzetközi gazdasági és politikai események hatásai, következményei foglalkoztatták. Mindez részben a belpolitikai váltásra, részben a nemzetközi események egyre érezhetőbb gazdasági következményeire vezethető vissza. A strukturális reformokat (mint a nyugdíjrendszer további átalakítása, az egészségügy korszerűsítése, vagy az oktatás modernizációja) előtérbe helyező új kormányzat kommunikációjának tudható be, hogy a korábbi preferenciák (korrupció kérdése, társadalmi egyenlőtlenségek, munkanélküliség) után ma a lengyelek többségét az egészségügyi ellátás minősége foglalkoztatja leginkább (39%) az Eurobarometer lengyel partnerintézetének felmérése szerint. A munkaerőpiaci helyzet sokat javult az uniós csatlakozás hatására megnyíló munkavállalási lehetőségek, valamint a lengyel

gazdaság kedvező teljesítményének következtében. Ennek ellenére a lengyeleket még mindig a munkanélküliség veszélye foglalkoztatja a második helyen (29%). Az átlag lengyel is most kezdi érezni azt, hogy nyitott gazdaságként a nemzetközi környezetben bekövetkező változások az ő életére is kihatnak. Ennek tudható be, hogy az élelmiszer-, illetve energiaárak emelkedésének kapcsán egyre tudatosabban figyelnek és tartanak is a begyűrűző infláció jelenségétől (23%).

A lengyel gazdaságban az elmúlt három évben tapasztalt relatíve magas növekedési időszaknak köszönhetően folytatódott a jövedelemszint-felzárkózás az uniós átlaghoz. A vásárlóerőparitáson mért egy főre jutó GDP szintje az EU27 átlagához viszonyítva a 2004-es 50,7 százalék után 2005-re 51,2 százalékra, majd 2006-ra 52,3 százalékra emelkedett. A felzárkózás hasonló dinamikában folytatódott 2007-2008 folyamán. 2007-ben az egy főre jutó GDP szintje 53,6 százaléka volt az EU27 átlagának, míg 2008-ra 54,6 százalékot prognosztizálnak az elemzők. A lengyel felzárkózás üteme tehát stabil és dinamikus, ugyanakkor jelentősen lassabb, mint a térség más országaiban. A rendszerváltáskor kevésbé fejlett szintről induló balti államok dinamikus teljesítménye, illetve (hazánkat kivéve) az összes többi új tagállam felzárkózásának töretlen volta azt eredményezte, hogy a lengyel fejlettségi mutató ma már a legalacsonyabb a 2004-ben csatlakozott tagállamok körében. Az ország fejlettségi szintjét a jövedelemszint mellett több más értékkel (így például az iskolázottsággal, a várható életkorral, az írni tudók arányával, stb.) bemutató másik indikátor, az ENSZ humán fejlettségi indexe (HDI) alapján Lengyelország kedvezőbb besorolást kap: a 37. helyet foglalja el a világban, ami az új tagállamok sorában a negyedik helyet jelenti számára (0,87-es értékkel) Szlovénia, Csehország és Magyarország után.

A kedvező gazdasági konjunktúra és az uniós csatlakozás révén megnyíló külföldi lehetőségek érezhető javulást hoztak a lengyel munkaerőpiaci helyzetben. A 2004-ben még 19 százalékos munkanélküliségi mutató 2005-re 17,7 százalékra, majd 2006-ban 13,9 százalékra mérséklődött, és a tendencia az elmúlt években még dinamikusabb javulást mutat: a lengyel munkanélküliségi mutató 2007-re 9,6 százalékra csökkent. A tendencia most már csak részben magyarázható a lengyelek külföldi munkavállalási hajlandóságával, hiszen időközben elkezdődött a visszaáramlás is. A munkaerőpiaci helyzet normalizálódásának hátterében ma már elsősorban a többéves kedvező gazdasági konjunktúra és a javuló hazai munkaerőpiaci lehetőségek hatása áll. Lengyelország 2004-es csatlakozása óta a 38 milliós népességű országból az ECAS (European Citizen Action Service) adatai szerint 1,12 millióan távoztak – rövidebb vagy hosszabb időre – az országból munkavállalás céljával Európa államaiba. Ez a lengyel lakosság mintegy 3 százaléka. A Gazdasági Minisztérium erről készült tanulmánya kifejezetten kedvezőtlennek értékeli azt a népességszámra, illetve a népesség összetételére kifejtett hatást, amit az említett migrációs hullám okozott. Amíg sokan azért vándoroltak ki (rövidtávon enyhítve ezzel a hazai munkanélküliségi helyzeten), mert otthon egyszerűen nem kaptak munkát, addig nagyon sokan – elsősorban a fiatal, képzett munkaerő – a gyors előremenetel, jobb életkörülmények és képzettség megszerzése reményében hagyták el az országot. A kivándorlási hullám hatására tehát milliós nagyságrendben csökkent a lengyel népességszám, ami felerősítette a társadalom előregedésének jelenségét, illetve bizonyos ágazatokban (például építőipar, egészségügy) negatívan hatott a munkaerőpiaci helyzetre. Ezt csak részben kompenzálják a hazautalások, amelyek rövidtávon kétségtelenül komoly bevételi forrást jelentenek a hazai gazdaságnak. Lengyelországban 2005-ben becslések szerint a GDP 1 százalékát tették ki ezek az összegek. A hazautalt pénzeket azonban javarészt fogyasztási cikkekre, ingatlanberuházásokra, az életszínvonal javítására használták fel, és csak csekély rész fordítódik beruházásra, a gazdasági tevékenység élénkítésére. A kutatások mindemellett azt is kimutatták, hogy a migráció kedvező folyamatokat indított el az elmaradott régiókban, ahol e jelenséggel összefüggésben új gazdasági tevékenységek virágoztak fel (utaztatás, költöztetés, utazási, munkaközvetítő irodák, stb.).

Emellett a fogyasztás kihatott a növekedésre, ezzel élénkítve a gazdasági konjunktúrát. Az ár-színvonal, illetve a munkaerőköltség növekedése ugyanakkor negatívan hatott a hazai gazdaságra. Összességében tehát a migráció rövidtávon segített ugyan a lengyel kormánynak megoldani a munkaerőpiac sürgető problémáit, ugyanakkor hosszútávon ez semmiképp sem lehet gyógyír a hazai strukturális problémákra, éppen ellenkezőleg: újabb, néhol még súlyosabb gondok kialakulásához vezethet. Márpedig a munkaerőpiac szerkezeti problémáit kiválóan érzékelteti a lengyel foglalkoztatási mutató, amely a 2006-ban regisztrált 54,5 százalékos szintről 2007-re 57 százalékra emelkedett, ám a némi javulás ellenére továbbra is az egyik legalacsonyabb az Európai Unióban.

A korrupció elleni küzdelem ugyan már 2006-ban meghozta az eredményt, de a lengyelek továbbra is bizalmatlanok a politikával szemben, és magasnak érzik a korrupció szintjét az országban. A Transparency International korrupciós indexe továbbra is a 61. helyre helyezi Lengyelországot a világranglistán, ami jelentős pozíciójavulást jelez nemzetközi szinten (a 2005-ös 70. helyről), az új uniós tagállamok között azonban továbbra is csak Románia és Bulgária áll Lengyelország mögött.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

A lengyel gazdaság növekedési üteme tartotta a 2006-os dinamikát, a korábbi éveknél pedig jóval kedvezőbben alakult: a 2004-ben még 5,3, 2005-ben 3,2 százalékkal bővülő bruttó hazai termék 2006-ban 6,2 százalékos, majd 2007-ben 6,5 százalékos növekedési ütemre gyorsult. Mindez azt mutatja, hogy Lengyelország sikeresen igazodott a világgazdaság ciklikus folyamataihoz, és a trendeknek megfelelő kedvező konjunkturális időszakot tudhat maga mögött. Az előrejelzések a következő két évre mindemellett némileg borúsabb képet mutatnak, a növekedés lassulására lehet számítani, mind a világgazdasági válság, mind a belső reformszükségletek átmeneti hatása kapcsán. Ezzel együtt az őszi előrejelzések 2008-ra még 5,3 százalékos növekedést prognosztizálnak, és várakozások szerint a növekedés üteme 2012-ig éves szinten a 4-5 százalékos szinten alakul majd. A növekedés fő hajtóereje ma már korántsem az export. 2006 óta dinamikusabban alakulnak a beruházások a Lengyelország előtt álló két nagy kihívással, az euró bevezetésével, illetve a 2012-ben Ukrajnával közösen megrendezendő futball Európa-bajnokság megrendezésével (az ennek kapcsán jelentkező infrastrukturális beruházásokkal) összefüggésben.

A külkereskedelmi forgalom 2007-ben is dinamikusabban bővült, ugyanakkor a növekedés üteme elmaradt a korábbi években tapasztalt mértéktől. Az export 15 százalékkal nőtt a korábbi évhez képest és összeszerűen elérte a 101,1 milliárd eurót. Az import növekedésének dinamikája 17,8 százalékos volt és 118,8 milliárd eurót tett ki. A külkereskedelmi hiány ebből következően nagyobb lett, 2007 egész évre vetítve 17,6 milliárd eurót tett ki. A hiány bővülése csak részben magyarázható a nyersanyagárak (energia, élelmiszer) kedvezőtlen alakulásával, hiszen azt az erősödő hazai valuta, a zloty szárnyalása részben ellensúlyozni tudta. Mindemellett tény, hogy a negatív szaldó legfőbb oka a kelet-európai relációban (Oroszország), illetve az ázsiai országokkal (Kína) folytatott kereskedelemben keletkező negatív egyenleg. A külkereskedelmi adatok kedvezőtlen alakulása 2007-2008 években a fejlett országokkal, mindenekelőtt a lengyel export legfontosabb piacának (77,5%) számító Európai Unióval folytatott kereskedelemben keletkező többlet visszaesésével magyarázható (1,8 milliárd euró a 2006-os 2,6 milliárd euróval szemben), ami a nyugati gazdaságok lassulásával párhuzamosan egyre erősebb hatással lehet majd az egyenlegre.

A versenyképességi mutatók terén Lengyelország a térség országai között a középmezőnyben helyezkedik el. Az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység szintje az uniós átlaghoz képest 65 százalékos szint körül mozog, dinamikus fejlődésről tehát nem lehet beszélni. Mindez összefügg a munkaerőpiaci helyzet javulása, a gazdasági konjunktúra és a foglalkoztatottak iránti kereslet megnövekedése következtében fellépő bérnövekedéssel, ami a vállalatok versenyképességi pozícióját rontotta. A tőkevonzó-képesség és a gazdaság versenyképessége szempontjából meghatározó egységnyi munkaerőköltség 3 százalékkal nőtt az elmúlt időszakban, a tendencia azonban 2008 folyamán várhatóan nem folytatódik. A versenyképesség szempontjából meghatározó az innovációs képesség is, amelynek mérésére az Európai Bizottság kialakította az ún. innovációs indexet. Ennek értéke Lengyelország esetében 0,24 volt 2007-ben, ami csak Lettország, Bulgária és Románia megelőzésére volt elég. Mindemellett azt is látni kell, hogy csekély mértékű, de kedvező folyamatok indultak meg ezen a téren, és a mutató mérsékelten, de pozitív irányban fejlődött.

A tőkevonzás szempontjából kiemelkedő 2006-os év után az országba beérkező külföldi beruházások nagysága kisebb, ám abszolút mértékben a térségben a legnagyobb volt. A Külföldi Befektetések Ügynöksége (PAIZ) adatai szerint a külföldi befektetések 12,834 milliárd eurót tettek ki (az egy lakosra jutó FDI nagysága 337 euró), ami részben a tőkebefektetések szempontjából kedvező világgazdasági klímát tükrözi, másrészt Lengyelország újrafelfedezését mutatja a régióban. A külföldi befektetések 41 százalékát a már piacon lévő vállalatok újabb befektetései adták, ugyanakkor még mindig nagy volt az érdeklődés (bár a korábbi mértéktől elmaradt) új vállalatok részéről is. A legnagyobb befektetők továbbra is európai cégek (francia, német és osztrák tőke), emellett egyre jelentősebb az ázsiai befektetők (Dél-Korea, Japán) érdeklődése az ország iránt.

A következő években az új kormányzat által újraindított, illetve felgyorsított privatizációs folyamat következtében várhatóan fennmarad az érdeklődés a lengyel piac iránt. Az 1237 állami tulajdonban maradt vállalat több mint felének, mintegy 740 vállalatnak az értékesítéséről 2008 áprilisában hozott döntést a szejm. Eladásra kínálják többek között a RUCH lapterjesztő vállalat kisebbségi részvénytársaságját, és a PKO bank (a lengyel OTP) 70 százalékos tulajdonrészét (30 százalék továbbra is állami tulajdonban marad). Értékesítik továbbá a BGZ bankot, illetve megkezdődik a Varsói Tőzsde privatizációja is. Ezen értékesebb tulajdonok mellett hosszú a listája a problémás ágazatoknak, amelyeknek terhétől most igyekeznek megszabadulni a lengyel állam. Eladásra kínálják a rendszerváltást szimbolizáló gdanski hajógyárat, de a sziléziai bányáktól és az energetikai és gázipari nagyvállalataitól is igyekeznek majd megválni a lengyel állam. Az ambiciózus privatizációs tervek eredményeként évente mintegy 7 milliárd zloty (kb. 500 milliárd forint) többletbevételre számít a lengyel költségvetés. A konzervatív-liberális vezetés nem rejti véka alá, hogy már ezzel az első reformlépésével is célja a gazdasági transzformáció folyamatának befejezése, illetve az állam kivonulásával az érintett vállalatok (ágazatok) versenyképességének és a foglalkoztatási helyzetnek a javítása.

LENGYELORSZÁG ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Varsó egyre közelebb érezheti magát az európai valutához, és úgy tűnik, a feltételek többségét képes hosszútávon is teljesíteni. Nem véletlen, hogy Donald Tusk immár hivatalosan is bejelentette Varsó azon szándékát, hogy 2009-ben bevezetik a lengyel valutát az európai árfolyammechanizmusba (ERM II), ezáltal akár 2011-ben lehetővé válna az euró bevezetése Lengyelországban. A maastrichti kritériumokat egyelőre javarészt teljesíti Varsó. A kedvező konjunktúra hatására a lengyel költségvetés helyzete javult, a 2006-ban még 4,3 százalékos GDP-arányos hiány 2007-re 3,8 százalékra, majd 2007-re a maastrichti referenciaszint alá, vagyis 2,0 százalékra csökkent. Az előrejelzések a hiányszintet 2008-ban 3,0 százalékra, míg 2009-ben 2,9 százalékra teszik. E pozitív fejlemények hatására az Európai Bizottság megszüntette a túlzottdeficit-eljárást Varsóval szemben. A kedvező gazdasági folyamatok az államadósság GDP-arányos mértéke tekintetében is éreztették hatásukat: az adósságállomány 2005-ben 47,1 és 2006-ban 47,6 százalékos GDP-arányos mértéke 2007-re 45,2 százalékra csökkent, illetve a várakozások szerint 2008-ra 43,4, illetve 2009-re 42,3 százalékra mérséklődik. Az infláció szintje a nemzetközi tendenciákkal összhangban (magas energia- és élelmiszerárak) meghaladja a 2005 és 2006-ban jellemző 2,2, illetve 1,3 százalékos árnövekedést: 2007-ben 2,6, valamint az előrejelzések szerint 2008-ban már 4,0, 2009-ben pedig 3,4 százalékos infláció várható a lengyel gazdaságban.

A kedvező gazdasági teljesítményt elősegítették a világgazdasági folyamatok, amelyek azonban az idei évtől kezdve a lassulás, valamint az inflációs nyomás veszélyével fenyegetnek. A gazdaságpolitikájában liberális eszméket követő, de konzervatív gyökerű Tusk-kormány átfogó reformprogrammal igyekszik az euró-bevezetést megalapozni. A program három pillérre alapoz: tervezik a privatizáció folyamatának befejezését, a versenyképesség és növekedés ösztönzése érdekében az adóreformot, míg az egyensúly fenntartása miatt az államháztartás kiadási oldalának átalakítását. A privatizáció a generált bevételeknek köszönhetően komolyan javítja majd a kormány mozgásterét. A bevételek 40 százalékából demográfiai tartalékalapot terveznek létrehozni a nyugdíjak hosszútávú finanszírozhatóságának biztosítására. Most kerülnek bevezetésre fontos változtatások a nyugdíjazás szabályainak korlátozására, vagyis a lengyelek is csak később mehetnek nyugdíjba a felemelt korhatár miatt, a korai nyugdíjazás intézményét jelentősen szigorítják, illetve az agrárgazdálkodók speciális nyugdíját is átalakítják. A nyugdíj és az állami szféra bérindexálása sem lesz automatikus. Az államháztartási reformba szerencsésebb helyzetben kezd bele a lengyel vezetés, mint a magyar: egyrészt nem kell fiskális megszorítással párosítani a kiadási szerkezet átalakítását, hiszen a költségvetés egyensúlya biztosított, másrészt kellő növekedés biztosítani látszik a fenntarthatóságot is. Ráadásul az állam kiadásai sem érik el a magyar szintet, az államháztartási kiadások GDP-arányos mértéke Lengyelországban 42 százalékos, de még mindig túlméretezettnek tekinthető.

A lengyel kormány radikális változtatásokat tervez a bevételi oldalon is, amely GDP-arányosan 40 százalékot tesz ki. Mindenképpen adócsökkentésre lehet számítani Lengyelországban 2009-től kezdődően, és felmerült az egykulcsos (egyelőre nem konkretizált, de várhatóan 18 százalék alatti) adó bevezetésének is a terve. A részletek egyelőre nem ismertek, az azonban biztos, hogy az új kormány mottója, hogy a gyors növekedés és a foglalkoztatás javítása a legjobb szociálpolitika, az ország nemzetközi versenyképességét és vonzerejét pedig tovább javíthatja egy ilyen lépés. Az egykulcsos adó bevezetésének időzítése mindemellett körültekintést igényel, hiszen az akár az euró-bevezetés célját is veszélyeztetheti. Ezért is ragaszkodik a komplex reformcsomaghoz a Tusk-kormány. Vagyis a bevételi oldal reformja és a gazdaságélénkítés együttes stratégiája mellett a kiadási oldal átalakításának hármásával igyekszik biztosítani a makrogazdasági egyensúlyt.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Lengyelország negyedik integrációs évét a 2007. októberi választások eredménye és hatása, illetve az annak következtében fokozottan előtérbe kerülő európai és nemzetközi kérdések töltötték ki. A választások eredményeként egy Európa-párti politikai erő vezette kormányzat alakulhatott meg, és a lengyel parlamentben is többségbe kerültek az EU-t támogató erők. A politikai váltás a társadalom érdeklődésén is érezte hatását. A belpolitikai ügyek helyébe a nemzetközi és európai kérdések, problémák léptek. Ma Lengyelországban a népesség döntő többsége (89%) Európa-párti, és a társadalom több mint fele preferálna egy szorosabb politikai együttműködést uniós szinten. A Tusk-kormányzattól a lengyelek mindenekelőtt saját életkörülményeik és a hazai gazdasági-társadalmi környezet javítását várják (gazdasági helyzet javítása – 50%, munkanélküliség csökkentése – 46%, életkörülmények javítása – 38%), ugyanakkor érezhető a súlypontváltás is a nemzetközi ügyek irányában. A lengyelek azt várják a kormánytól, hogy érezhetően javítsa Lengyelország respektjét az EU-ban és állítsa vissza megtépzott presztízsét. Emellett a lengyel-német és lengyel-orosz kapcsolatok javulására számítanak mind az EU-n belül, mind a kétoldalú kapcsolatok terén. A lengyel társadalom egyre határozottabban érzékeli a tagságból fakadó előnyöket, hiszen az agrárgazdálkodók évről évre hozzájutnak a közvetlen kifizetésekhez, a strukturális pályázatok érezhető lendületet adnak a regionális fejlődésnek, a fiatalok számára munkalehetőség nyílik az Unió más tagállamaiban. Az Eurobarometer legfrissebb felmérése szerint a lengyelek 65 százaléka elégedett az uniós tagsággal, vagyis az új tagállamok sorában a lengyel lakosság tűnik továbbra is a leginkább elégedettnek. Az elmúlt évekhez képest határozottan javult az EU megítélése, ma már a lengyelek 79 százaléka gondolja úgy, hogy az Unió kedvező hatással van az ország gazdasági helyzetére.

Az elmúlt évben Varsó számos fontos kérdés kapcsán hallathatta hangját európai szinten, miközben az új kormányzat igyekezett tanúbizonytságot tenni konstruktív hozzáállásáról. Az európai ügyek között prioritást jelentett a Lisszaboni Szerződés már említett ratifikációja, amelyet – bár Varsó az elsők között szeretett volna megerősíteni – végül csak a kemény belpolitikai csatározásokat, illetve a miniszterelnök és az államfő közötti feszültség feloldását követően sikerült végigvinni. A számos európai és nemzetközi kérdés közül Varsó számára az Európai Unió szomszédságpolitikája, az Oroszországgal és Ukrajnával folytatott európai szintű párbeszéd alakulása és alakítása jelentett prioritást. Lengyelország említett „új külpolitikájának” lényege, hogy Varsó nyitott a párbeszédre, és nem ideológiai, hanem pragmatikus alapon igyekszik építeni kapcsolatait. Ennek ellenére a nemzetközi kérdések alakulása mégsem tette lehetővé a lengyel-orosz bilaterális kapcsolatok látványos javulását, bár érezhetően van e téren is változás. Ukrajna kapcsán Varsó nem tett le arról a külpolitikai szándékáról, hogy a térség demokratizálási folyamatának elősegítése és fenntartása érdekében hosszútávon európai szinten igyekszik a tagság perspektíváját kiharcolni a szomszédos ország számára. Ezt fémjelezte a svéd-lengyel kezdeményezés az európai szomszédságpolitika jövőbeni formájára vonatkozóan. Egy ilyen javaslatnak azonban egyelőre még az orosz-grúz események ellenére sincs számottevő támogató tábora az Európai Unión belül.

Az Unió költségvetésének reformjára vonatkozó diskurzus kapcsán Varsó is véleményt nyilvánított, a hivatalos álláspont erre vonatkozóan 2008 tavaszán készült el. Lengyelország ebben az anyagban a szolidaritás és a szabad piac elveinek erősítését hangsúlyozta. A lengyel vezetés nagyon fontosnak tartja a közös agrárpolitika fenntartását, ugyanakkor nem zárkózik el annak reformjától olyan formában, hogy az elősegítse az agrárgazdaság fenntartható fejlődését közösségi szinten, a szociális és gazdasági kohéziót az Unión belül, illetve segítsen az EU-nak a globális élelmiszerellátási válság hatásainak kezelésében, valamint a belgazdaság dinamizálásában. A valódi saját forrás bevezetésére vonatkozóan egyelőre nem világos, hogy Varsó milyen

finanszírozási javaslatot lenne hajlandó elfogadni, ugyanakkor az jól látszik a lengyelek számára is, hogy egy ilyen saját forrás elősegítené a közösségi intézmények nagyobb autonómiáját, és a reformoknak is tágabb teret engedne.

Ami a mindennapos tagállami feladatokat illeti, a jogharmonizáció és az átmeneti mentességek teljesítése terén az új tagállamok sorában Lengyelország Csehország mellett a második leglassabban teljesítő új tagállammá vált a korábbi vezető pozícióból. A lengyelek 2008 júniusáig az EU-irányelveknek mintegy 98,64 százalékát építették be a nemzeti jogrendszerbe. A legkevésbé harmonikus az igazodás az egységes belső piac, valamint az energia- és közlekedéspolitikai terén, miközben a jogszabályok teljes körűen átvételre kerültek a versenypolitika, a foglalkoztatás- és szociálpolitika, a mezőgazdaság, az oktatás, a kultúra és az információs társadalom területén.

Lengyelország az Európai Unió fejlesztési támogatásaiból a 2004-2006 években összesen 13,55 milliárd eurós keretre pályázhatott, ezen belül 11,2 milliárd euróra uniós transzfer, 2,3 milliárdra pedig előcsatlakozási támogatások formájában. Ezek a sárokszámok az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakozott országoknak szánt pénzeszegek mintegy 48 százalékát adták az első három évben. A fejlesztési politika legfontosabb céljának a fenntartható, gyors növekedés megalapozását, a foglalkoztatás és oktatás szintjének emelését, az ország európai közlekedési és infrastrukturális hálózatokba való bekapcsolását és az információs társadalom fejlesztését tekintette. További horizontális prioritásként jelent meg valamennyi társadalmi réteg és régió bevonása a fejlődési és modernizációs folyamatokba. Az elsősorban a felzárkózásra, a gyors növekedési ütem megalapozására törekvő céloknak megfelelően 7 operatív programot dolgoztak ki, a forráselosztás az operatív programok között azonban rendkívül aránytalan volt. A leszerződött projektek értékének 40 százaléka a közúti és vasúti infrastruktúra javítását szolgálja, míg a projektek további 30 százalékát környezetvédelmi célú támogatások teszik ki. A projekteknek köszönhetően 1631 km közutat, 1286 km hosszú vízvezeték, és 1240 km csatornavezeték fektettek le, ugyanakkor az országos főútrendszer mindössze 12,8 km-es szakasszal bővült a tervezett 350 km helyett. A 2004-2006-os időszak tapasztalata a strukturális támogatások szempontjából tehát vegyes Lengyelországban. Az infrastrukturális projektek túlzott előtérbe helyezése aránytalanságokat idézett elő a forráselosztás tekintetében. Amíg ugyanis a vállalkozás-fejlesztésre rendelkezésre álló források esetében az érdeklődés rendkívül nagy volt, és a forrásokat többszörösen meghaladó pályázat érkezett be, addig az infrastrukturális fejlesztések késedelemben vannak. A forráselosztás kritériumrendszerének kialakításában emellett törekedtek a régiók arányos bevonására, ezért a kevésbé fejlett régiókat előnyben részesítették a pályázatok során. A végeredmény ennek ellenére azt mutatja, hogy a legnagyobb értékben projektek lekötésére az öt legfejlettebb régióban került sor. Az abszorpcióra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy Lengyelországnak a 2004-2006-os költségvetési periódusban pályázható pénzek 74 százalékát sikerült felhasználnia 2007 végéig (az n+2-es szabály értelmében a teljes keretet 2008 végéig lehet „kimeríteni”).

A 2004-2006-os költségvetési időszak tapasztalatai megjelennek a 2007-2013 közötti időszak tervezése során. Ez különösen azért fontos, mert Lengyelország ebben a periódusban már kiemelten a legnagyobb haszonélvezője a fejlesztési forrásoknak, az elérhető források nagysága 85,6 milliárd euró, ebből 59 milliárd európai uniós forrásból. A fejlesztési prioritások összhangba hozatala a nemzeti célkitűzésekkel tehát ebben az időszakban hangsúlyosan fontosá teszi a korábbi idők tapasztalatainak, tanulságainak megfontolását. Ennek megfelelően néhány újításra került sor az új tervezési időszakban. Egyrészt az infrastrukturális és környezetvédelmi célkitűzések továbbra is meghatározó súlya mellett (35,7%) nagyobb hangsúly került a versenyképes gazdaság előmozdítására (11,7%), valamint a humán erőforrások fejlesztés-

re (13,7%). A forráselosztás ilyen mértékű módosulása jól mutatja a célkitűzések átrendeződését, a hangsúlyok áthelyeződését a gazdasági versenyképesség, az innováció, a munkaerőpiac strukturális problémáinak megoldása irányában. Mindez persze tükrözi a közösségi prioritárendszerben megfogalmazott irányváltást is – a lisszaboni stratégia célkitűzéseinek megfelelően. A régiók minél egyenlőbb arányban történő bevonása érdekében 16 regionális operatív program kialakítására került sor.

ÖSSZEGZÉS

Az Európai Unióban eltöltött negyedik évben Lengyelország a korábbinál aktívabb és konstruktívabb szerepet töltött be európai kérdésekben, ami összefügg az országban bekövetkezett kedvező belpolitikai váltással. Az átlag lengyelt is egyre inkább foglalkoztatják a nemzetközi és európai kérdések, és mindez a lengyel vezetés számára is motivációt jelent a nemzetközi kérdések kezelésében. Az elmúlt időszak gazdasági-társadalmi szempontból eredményes volt. A kedvező konjunkturális időszak hozzásegítette az országot a makrogazdasági egyensúly megteremtéséhez, ami jó alapot kínál a jelenlegi legfontosabb gazdaságpolitikai célkitűzés, az euróbevezetés sikeres teljesítéséhez. Az uniós transzferek nyújtotta beruházások, a tagsággal megnyíló munkalehetőségek, valamint a kedvező konjunktúra hatására a lengyelek pozitívan viszonyulnak az Európai Unióhoz, és nem zárkoznak el az integráció mélyítésétől. Az elkövetkező időszak további lehetőségekkel, komoly beruházásokkal kecsegtet mind a 2007-2013-ban rendelkezésre álló strukturális alapok forrásai révén, mind pedig az ország előtt álló nagy esemény, a 2012-es futball EB megrendezése kapcsán jelentkező fejlesztéseknek köszönhetően. A lengyel gazdaság legfőbb problémája továbbra is a munkaerőpiaci helyzet. A munkanélküliségi mutató szintjének csökkentésében segített ugyan az európai migráció, ám a munkaerőpiac strukturális problémáit (alacsony foglalkoztatottsági szint, képzési aránytalanságok, stb.) ez sem tudta megoldani. Komoly gondot jelent emellett az ország technológiai leszakadása, amit Varsó fejlesztési programokkal, illetve az innovatív jellegű külföldi befektetések ösztönzését célzó beruházási politikával igyekeznek ellensúlyozni.

CSEHORSZÁG

Főváros	Prága (Praha)
Terület	78 866 km ²
Népesség	10 287 ezer fő
Hivatalos nyelv	cseh
Pénznem	cseh korona (CZK)
Köztársasági elnök	Václav Klaus
Miniszterelnök	Mirek Topolánek
EP képviselők száma	24
Tanácsi szavazatok száma	12
Bizottsági tag	Vladimír Špidla
Bizottsági tárca	foglalkoztatás, szociális ügyek
GDP/fő (2007, PPS)	20 200 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

A cseh belpolitikában az elmúlt egy esztendő meglehetősen eseménydús volt. A nagy elosztó-rendszerek reformjának megvalósítását zászlajára tűző Mirek Topolánek vezetett kabinetnek az ellenzék igen markáns támadásaival és kritikájával kellett szembenéznie. Az eddigi rendszer megszűnésének veszélye ráadásul a szakszervezeteket is igen erős összefogásra és tiltakozó akciók megszervezésére ösztönözte. A legnagyobb kihívást azonban mégis a kormányegység megteremtése és a kabinet egyben tartása jelentette, mivel a koalíción és a polgári demokratákon belüli véleménykülönbségek komolyan veszélyeztették, és a mai napig esetlegessé teszik a parlamenti többség megteremtését. Ez nem csupán egyes törvények megszavazásakor jelentett problémát, de 2008 nyarára három kormánypárti polgári demokrata sorozatos átszavazásával a parlament alsóházának teljes döntésképtelenségét eredményezte. Számos olyan fontos kérdésben nem sikerült döntést hozni, mint a Lisszaboni Szerződés ratifikációja, vagy az egészségügyi reform egyes kérdései. A kormányzó koalíciós pártok, vagyis a Polgári Demokrata Párt (ODS), a Kereszténydemokrata Unió – Cseh Néppárt (KDU-ČSL) és a Zöld Párt (SZ) számára az elmúlt időszakban az egyházak kárpótlásáról szóló törvény parlamenti szavazása, illetve az amerikai rakétavédelmi rendszer Csehországba telepítendő radarállomásának kérdése jelentette a legnagyobb szakítópróbát. Jiří Čunek, a koalíciós Kereszténydemokrata Néppárt elnöke 2008 nyarán bejelentette, hogy pártjának képviselői az egészségügyi reformtervezet ellen szavaznak a parlamentben, továbbá, ha a polgári demokraták mégis elfogadják az egyetemi kórházak részvénytársaságokká való átalakítását, akkor kilépnek a koalícióból.

A parlamenti patthelyzet megoldására az ellenzéki szociáldemokraták vezetője, Jiří Paroubek a 2009. januártól kezdődő cseh elnökségre való tekintettel megállapodást javasolt a kormányzó jobboldali koalíciónak, azonban feltételei igen kemények. A Lisszaboni Szerződés ratifikációja mellett az amerikai radarbázis szerződésének elnapolását, az egyetemi kórházak

magánosításának leállítását, valamint a cseh uniós elnökség céljairól történő egyezség tető alá hozását szabták az együttműködés feltételéül. A 2008 májusában publikált felmérések szerint egyébként a kormányzó Polgári Demokrata Párt népszerűsége két év alatt 35 százalékról 26 százalékra esett vissza. A Kommunista Párt 16 százalékon áll, az ellenzéki szociáldemokraták pedig 38 százalékon. Ha most lennének a választások, a két baloldali tömörülés a parlamenti helyek 54, míg a jobboldal csupán 43 százalékát szerezne meg (bár hangsúlyozni kell, hogy a kommunistákkal való kormányzati szintű együttműködésre eddig egyetlen parlamenti párt sem szánta el magát, így egy szociáldemokrata-kommunista koalíció megalakulásának kicsi az esélye). A támogatottság ilyen mértékű visszaeséséért a reformok mellett az ODS-en és a koalíción belüli mindennapos ellentétek is okolhatók.

A koalíciós többség kérdése azért is ilyen fontos, mert a 2006-os választást követő nyolc hónapig tartó belpolitikai patthelyzet igen nehezen, csak 2007 januárjában, a jelenlegi, Mirek Topolánek vezette kabinet megalakulásával oldódott meg. A kétszáz tagú alsóházban két – a frakcióból azóta kizárt – szociáldemokrata képviselő segítségével megszerzett többség azonban igen törekenynek bizonyult. A cseh belpolitikában ez azt eredményezte, hogy egyes, más-kor periférikus kérdések is a politika homlokterébe kerültek. Így az elmúlt esztendő során az alábbi kérdések dominálták a belpolitikai életet: a köztársasági elnökválasztás körüli huzavona és ezzel összefüggésben a régi-új elnök Václav Klaus „meghatározó” szerepe (és ellentéte a cseh ellenzéki és kormányzó pártokkal egyaránt), a szociális, nyugellátási és egészségügyi reform kapcsán kibontakozó éles viták, valamint az egyre nagyobb mértékű infláció, továbbá az amerikai rakétavédelmi rendszer csehországi telepítése, illetve a Lisszaboni Szerződés parlamenti ratifikálása. Ezekben a kérdésekben az egyes pártok érdekellentétei – a kormánykoalíciót alkotó pártokat is beleértve – a költségvetés kiadásait érintő egyes alrendszerek reformjának megakadását, ezáltal a kormány mozgásterének jelentős szűkülését eredményezték.

A második ciklusát megkezdő Václav Klaus ellentmondásos elnöki tevékenysége a bel- és külpolitika számtalan területén érezteti hatását. Olyannyira, hogy az államfő utóbbi időben tett nyilatkozatai, már nem csak az ellenzék soraiban, hanem „pártjában” az ODS-ben sem arattak osztatlan sikert. Klaus 2008 februári újraválasztása kihívójának, Jan Švejnarnek – a kormánykoalíció Zöld Pártja és az ellenzéki szociáldemokraták, a ČSSD közös jelöltjének – köszönhetően csak a harmadik körben járt sikerrel. Mindez rávilágított az elnök egyre markánsabb megosztó szerepére, és az általa jelenleg képviselt politikai gondolkodás idejétmúltságára. Švejnarral ellentétben, aki inkább integráló mint megosztó szerepet tölt be a cseh politikában, Klaust sokszor egyéni ambíciói és politikai nézetei vezérlik, ezzel konzerválja a hárompólusú – polgári pártok, szociáldemokraták, kommunisták alkotta – cseh politikai berendezkedést, ami a mai belpolitikai instabilitást is eredményező „állóháború” legfőbb okozója.

A belpolitikában a cseh elnökválasztás mellett a kormány reformlépései, azaz az egészségügyi, a nyugdíj- és szociális jóléti rendszer átalakítása tüzelte fel a pártokat egymás ellen. Az egészségügyben végrehajtandó konkrét reformok elfogadása csak őszre várható, azonban az ellátásért fizetendő díjak bevezetésére már 2008 elejétől sor került. Az egészségügyben bevezetett illetékek (vizitdíj) valamint az egészségügy privatizációja ellen a legnagyobb cseh szakszervezet – a Csehországi Szakszervezetek Szövetsége (ČMKOS) – országos sztrájkjal válaszolt, majd aláírást gyűjtött. A térítési díjak megszüntetését követelő és az alkotmánybírósághoz forduló szociáldemokraták beadványát a testület elutasította, ezek szerint az idén bevezetett 30 koronás vizit-, illetve receptfelírási díj, a 60 koronás kórházi étkezési hozzájárulás, valamint a sürgősségi ellátásokért fizetendő 90 koronás térítési díj továbbra is megmarad. A cseh betegek egyébként 2008 első negyedében több mint 2 milliárd korona díjat fizettek, ami éves szinten mintegy 80 milliárd forintnak megfelelő hozzájárulást jelent, nem is csoda, hogy a házi orvosok

és a kórházak is támogatták a térítés ellenében igénybe vehető, egyébként biztosítás alapján járó egészségügyi szolgáltatást, hiszen a befizetések teljes egészében helyben maradnak. A rendszer társadalmi költségeivel kapcsolatban a kabinet elismerte, hogy sokak számára megterhelő lehet a különböző térítések befizetése, azonban a kritikák ellenére végig kitartott a reform mellett, felülvizsgálni csupán csak a díjfizetők körét volt hajlandó. 2008 nyarán végül enyhítettek a reform egyes elemein, így 2009-től a csecsemőknek és a hat évnél fiatalabbaknak nem kell sem vizitdíjat, sem receptdíjat, sem az ellátásért önrészt fizetniük. A tizenöt évüket betöltötteknek nem 50 ezer forintnak megfelelő, hanem 30 ezer forint befizetését követően válik kvázi ingyenessé az ellátás.

Az egészségügyi szolgáltatások légyegét érintő reformok – amelyek elfogadására az év vége előtt kerülhet sor –, a rendszer finanszírozására összpontosítanak. Az elképzelések szerint 2009 januárjától egy állami és nyolc magánbiztosító vesz majd részt az egészségügyi ellátás finanszírozásában. A jelenleg 9 egészségbiztosító részvénytársasággá alakításával lehetőség nyílik arra, hogy az egyetlen állami kézben maradt, mintegy 6,5 millió ügyfelet számláló Általános Egészségbiztosító (VZP) mellett a jelentkezők árverésen szerezzék meg a többi biztosítót. Az értékesítésből befolyt összeget a biztosítottak között kell felosztani, azaz a bevétel az egészségügy finanszírozását szolgálja majd. Az egyes biztosítótársaságok alapítóinak ugyanakkor lehetőségük van a nyilvános árverést követően a vételárát meghaladó összeg befizetése után megtartani a biztosítót. Az egészségügyi rendszer fenntarthatóságának érdekében a már bevezetett térítési díjak mellett, az elképzelések szerint, kétféle biztosítási díjjal differenciálnák az ellátást aszerint, hogy a beteg a számára kijelölt intézetben kapjon ellátást, vagy maga választhassa meg orvosát – ez utóbbi esetben természetesen megemelt díjért.

Az egészségügyi ellátás reformjával párhuzamosan a kormány a szociális segélyezés rendszeréhez is hozzányúlna. A 2009-től bevezetendő átalakítások szerint az eddigi fél év helyett csupán 5 hónapig járna a munkanélküli segély, és a mértéke is kevesebb és folyamatosan csökkenő lenne. Az egészségügy és a szociális jóléti rendszerek mellett a kabinet a nyugdíjrendszer átalakítását is elfogadta. A parlament alsóháza 2008 júniusában szavazta meg a nyugdíjreform első elemét, amely évről évre fokozatosan emelné a nyugdíjkorhatárt 65 éves korra. A korai nyugdíjazás és az anyák számára a gyerekek után járó kedvezmény rendszerét is szabályoznák. 2030-ban már csak az kapna járandóságot, aki az eddigi 25 év helyett legalább 35 éves járulékfizetést fel tud mutatni. Ősszel a magánnyugdíjpénztárakról szóló törvénytervezet kerül a parlament elé. Európa többi országához hasonlóan a cseh társadalom is öregedő társadalom, vagyis évről-évre kevesebb munkaképes korú jut egy nyugdíjasra. Jelenleg a nyugdíjasok a lakosság 15 százalékát teszik ki, ez az arány 2030-ra 25, míg 2050-re 30 százalékra növekszik majd. A GDP arányában ez a mai 9-ről 2050-re 15 százalékos kiadást jelent. A törvénnyel kapcsolatban az ellenzéki szociáldemokraták a konszenzuskeresés elmaradása mellett a különböző foglalkozásúaknak (elsősorban a nehéz fizikai munkát végzőknek) nyújtott kedvezmények, valamint az 55 évnél idősebbek foglalkoztatását elősegítő programok hiányát kifogásolták.

Csehország külpolitikájának megítélése korántsem egységes az egyes pártok között. Hasonlóan más belpolitikai kérdésekhez azonban, a legnagyobb problémát itt is a koalícion belüli nézeteltérések, valamint a köztársasági elnök által képviselt álláspontok okozzák. Míg a koalíciós, illetve a parlamenti pártok között olyan alapvető kérdésekben sincs egyetértés, mint a környezetvédelem, az emberi jogok, vagy Csehországnak az Európai Unióban betöltött szerepe, addig e politikai ellentétek szításához maga az elnök is hozzájárul egyes nyilatkozataival. A köztársasági elnök és a régi arisztokrata családból származó külügyminiszter között is gyakoriak a viták. Klaus azzal vádolja az életének nagy részét Ausztriában és Németországban leélt tárcavezetőt, hogy nem megfelelően képviseli a cseh nemzet érdekeit a külkapcsolatokban.

Karel Schwarzenberg egyébként markáns véleményformálásáról híres. A 2008-as pekingi játékokat például az 1936-os berlini olimpiához hasonlította, és a tibeti eseményekre utalva a prágai közszolgálati rádió adásában kijelentette: „Kínáról ismét bebizonyosodott, hogy diktatórikus ország.” Egyben reményét fejezte ki, hogy a játékok megnyitójának bojkottja eredményes lesz. A cseh miniszterelnök a kabinet döntésének értelmében nem vett részt a megnyitőünnepségen, azt követően azonban kiutazott a kínai fővárosba.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A cseh életszínvonal felzárkózása a régi tagállamok átlagához töretlenül folytatódik a belépés óta. 2007-ben éves szinten 6,5 százalékos volt a GDP növekedés, ami az eddigi legmagasabb (mért) érték az ország történetében. Csehország a mérsékelt (3 százalék alatti) európai, és a kiemelkedő hazai növekedésnek köszönhetően tehát erős reálkonvergenciát mutat: az egy főre jutó (vásárlóerőparitáson számolt) bruttó hazai össztermék értéke 2007-ben elérte az EU27 átlagának 81,5 százalékát, amely a 88,7 százalékos Szlovénia után a második legmagasabb érték a régióban (és mintegy 18 százalékponttal magasabb a magyar adatnál).

A reálfelzárkózás mellett további pozitív fejlemény, hogy a dinamikus növekedés következtében bővült a foglalkoztatás (2007-ben 1,8 százalékponttal 66,1 százalékra), miközben a munkanélküliség is látványosan csökkent: míg 2006-ban a munkanélküliek aránya 7,2 százalék volt, addig 2007-ben már csak 5,3 százalékos volt ez a kiemelkedően fontos társadalmi mutató. A munkavállalásra történő ösztönzés mellett a gazdasági növekedéssel és a beruházások bővülésével párhuzamosan egyes térségekben nemcsak, hogy csökkent a munkanélküliség, hanem vannak olyan vállalkozások, amelyeknek már munkaerőhiánnyal kell szembenéznük.

Az elmúlt időszak gazdasági sikereit jelzi az is, hogy a termelékenység növekedése mellett mintegy 4,5 százalékos béremelésre is sor kerülhetett Csehországban. A jövedelemgyarapodás egyébként 2007-ben is a termelékenységnövekedés alatt maradt, jóllehet a két érték közötti rés évek óta csökken. Az elmúlt időszakban a fajlagos munkaerőköltség trendje rendre csökkenő tendenciát mutat, azonban a csökkenés mértéke megtorpanni látszik, ami versenyképességi hátrányt jelenthet a cseh exportban.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

2007-ben tehát folytatódott a cseh gazdaság stabil növekedése, amely a belső és külső egyensúlyi zavarok dacára a gazdaság alkalmazkodóképességének és versenyképességének bizonyítéka. A csehországi növekedés a 2007-es európai gazdasági konjunktúrának és a növekvő külső keresletnek is köszönhető, jóllehet a térség országai kevésbé kiszolgáltatottak egy esetleges európai dekonjunktúrának, lévén termelésük nagy hányada az itt működő transznacionális vállalatok termelési és elosztó rendszerének része. Egy világméretű gazdasági recesszió azonban már visszavetheti a növekedés ütemét. Csehország két meghatározó kereskedelmi partnerének, Németországnak és Szlovákiának a 2,5, illetve 10,4 százalékos bővülése ugyanakkor jótékony hatással volt a gazdasági mutatók alakulására.

Fontos változás, hogy a cseh gazdaság motorja évek óta a belső kereslet bővülése. A kereslet éves szinten 4,2 százalékkal nőtt, ami az össznövekedéshez 2,9 százalékponttal járult

hozzá. Az eredmények mögött a keresetgyarapodásnak köszönhető növekvő vásárlóerő áll. Mindez a munkaerőpiacon tapasztalható kedvező tendencia (a foglalkoztatás említett növekedése), az év utolsó időszakától eltekintve folyamatosan mérséklődő infláció, valamint az alacsony hitelkamatok következménye. Ugyanakkor az állam nem növelte kiadásait jelentős mértékben, így a közfogyasztás csupán 0,2 százalékponttal járult hozzá a növekedéshez. Éves szinten a beruházások bővültek a legnagyobb mértékben: a 9,2 százalékos bővülés 2,5 százalékponttal járult hozzá a gazdasági növekedéshez.

A külkereskedelmi aktívum, az előző évekhez hasonlóan, meghatározó szerepet játszik a gazdasági növekedésben. A kivitel 18,1 százalékkal, míg a behozatal 15,9 százalékkal haladta meg az előző évit, és így a kereskedelmi többlet 1,1 százalékponttal emelte 2007-ben a bruttó hazai terméket. A kereskedelmi többletnek köszönhetően a folyó fizetési mérlegadatokat is kedvezőbb képet mutattak, a 2006-os GDP-arányos hiány 3,1 százalékról tavaly 2,5 százalékra mérséklődött.

Napjainkra Csehország ezer szállal kapcsolódik az európai gazdasághoz, az összereskedelem 83, az import 80, az export 85 százaléka bonyolódik le az EU27-ekkel. Ezen belül az elmúlt időszakban a legnagyobb elmozdulás az újonnan csatlakozott országokkal történő árucseré terén tapasztalható.

Az elmúlt három évben a cseh külkereskedelem volumene nem csupán közel másfélszeresére nőtt, hanem (a térségben Magyarország és Szlovákia mellett) az export jóval nagyobb mértékű növekedésének köszönhetően 2005-ben 1,3 milliárd, 2006-ban 1,4 milliárd, a tavalyi évben pedig 3,3 milliárd eurós pozitív szaldóval zárt. A hosszútávú tendenciák alapján az elmúlt öt évben tapasztalható kiemelkedő áruforgalom – amely összességében megduplázódott – a harmadik országokkal 62 százalékkal, az uniós tagállamokkal pedig 107 százalékkal nőtt. Az ország uniós tagságának pozitív hozadékaként értékelhető, hogy 2004-től az újonnan csatlakozott 10, illetve 2007-től 12 tagországgal folytatott kereskedelem összességében 155 százalékkal nőtt.

A szufficités külkereskedelmi egyenleg uniós relációban mind az EU27-ek, mind az EU15-ök, mind pedig a már 12 tagúra kibővült új tagok (NMS) tekintetében javuló, illetve stagnáló értéket mutat. Egyedül a harmadik országokkal folytatott kereskedelem volt deficités. Kiemelendő ugyanakkor, hogy az uniós áruforgalom (EU27) egyenlege – 2 milliárd eurós javulás után – 2007-ben 7 milliárdos aktívumot mutat, amely az újonnan csatlakozott országok esetében – 1,5 milliárd eurós javulás után – 5,3 milliárdos többletet jelent.

Az impozáns külkereskedelmi volumenadatok mellett az áruforgalom minőségi mutatói is kedvezően alakultak a 2007-es évben. A teljes kivitel túlnyomó része (37 százaléka) feldolgozott termékekből áll, 54 százalékkal részesednek a gépek és szállítóeszközök, míg a nyersanyagok és alacsonyabb feldolgozottságú termékek aránya 10 százalék alatti. A külkapcsolati relációk tekintetében az uniós, valamint a harmadik országokkal történő kereskedelem, hasonló képet mutat. Az összereskedelem tekintetében is hasonló áruszerkezetet találunk, az import oldalon azonban figyelembe kell venni, hogy Csehország nyersanyagigényét és energiahordozóit külső, főként harmadik országokkal folytatott kereskedelme révén fedezi.

Termelési, illetve kínálati oldalról az ipari teljesítmény impozáns értékei járultak hozzá a kibocsátás, és ezáltal a gazdasági növekedés alakulásához. Az ipari termelés 8,2 százalékkal bővült, ami ugyan az előző évihez képest trendjében enyhe visszaesést mutat, azonban középtávú

időszakot tekintve megfelel az elvárható eredményeknek. A feldolgozóipar, amely az ipari termelés legnagyobb hányadát adja, szintén kiemelkedő, 8,9 százalékos növekedést produkált. Ahogy az előző években, tavaly is a járműgyártás, az elektronikai és optikai gépgyártás, a gumi és műanyag termékek gyártása, illetve az általános gépgyártás jelentették a növekedés hajtóerejét – több mint felét adva az ipari eladásoknak. A járműgyártás megerősítette a cseh iparban betöltött szerepét: az ipari kibocsátás 22 százalékaival mára egyértelműen a cseh gazdaság húzóágazatává vált.

2007-ben a Csehországba érkező tőkebefektetések mértéke meghaladta a 6,6 milliárd eurót, amely az újonnan csatlakozott országok közül az egyik legmagasabb érték. A mintegy kétszeres lengyel adat mellett csak Bulgária és Románia közelíti meg, illetve múlja felül ezt az összeget, de utóbbi kettő még nem ért el a magánosítás érett szakaszába, és a zöldmezős beruházások is csak az elmúlt egy-két évben gyorsultak fel. Az FDI jelentős része, (42 százaléka) érkezett a feldolgozóiparba, a pénzügyi szolgáltatások és az ingatlanbefektetések mértéke csupán 22, illetve 20 százalékot ért el. A járműgyártás kapta a feldolgozóipari befektetések egyharmadát, de a vegyipar és a fémalapanyag-gyártás is jelentős investíciót vonzott. Az ország tőkebefektetési szempontból az ún. érett szakaszba sorolható, aminek lényege, hogy a befektetések meghatározó része nem az újonnan megvalósult beruházásokat jelenti, hanem a már meglévő telephelyek kapacitásainak bővülésével valósul meg. 2007-ben a csehországi befektetések 70 százaléka újrabefektetett nyereség volt, amely a feldolgozóipar esetében 77, a járműgyártásban 73, a fémalapanyag-gyártásban pedig 87 (!) százalékot tett ki. A befektetések országokénti bontása tekintetében figyelembe kell venni az egyes transznacionális vállalatok saját belső stratégiáját, ami annyit tesz, hogy a beruházások nem feltétlenül a számbavétel során megjelölt államból származnak. Így 2007-ben a sorrend a következőképpen alakult: Hollandia és Luxemburg realizálta az összes beruházás 41 százalékát, majd csökkenő sorrendben Ausztria, Franciaország és Németország szerepeltek 12, 11, és 8 százalékos részesedéssel. 2007-ben a csehországi vállalatok 976 millió euró értékben fektettek be tőkét külföldön. A főként a szolgáltató szektorhoz tartozó cégek közül a gáz-, víz-, és elektromos szolgáltatás, valamint az ingatlanbefektetési tevékenységek tőkeexportja emelendő ki.

CSEHORSZÁG ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Csehország a tagság negyedik évében megfelelt az árstabilitásra vonatkozó GMU kritériumnak, ugyanakkor a 2008-as évre már 6,8 százalékos inflációt várnak az elemzők, ami a külső hatások – elsősorban az energiahordozók és nyersanyagok növekvő árszintje – mellett az élénk belső kereslet következménye. Az államháztartási egyenleg a vizsgált időszakban kedvezően alakult, a 2006-os év 2,7 százalékos hiányával szemben tavaly a költségvetési deficitet 1,6 százalékra sikerült csökkenteni. Kedvezőtlen ugyanakkor, hogy az ideai várakozások 0,5 százalékpontos romlást jeleznek előre. A következetes reformoknak köszönhetően az államháztartás szerkezete igen kedvezően alakult az elmúlt években – bár jóllehet Csehország a régió államaihoz képest még mindig a jelentős állami újraelosztást felmutató országok között van –, a bevételi oldal csökkenésével párhuzamosan a kiadási oldalon is sikerült mérsékelni a költségvetés szerepét (2007-ben a bevételi oldalon 40,8, a kiadásin pedig 42,2 százalék volt a GDP-arányos érték). Az államadósság mértéke továbbra is messze a maastrichti küszöbérték alatt maradt, 2007-ben a GDP-arányos cseh államadósság 28,7 százalék volt. A negyedik kritérium, a hosszú lejáratú kamatráták esetében Csehország szintén tartósan a referenciaérték alatt helyezkedik el. Az említett négy kritérium alapvetően jó teljesítése mellett Csehország nem felel meg az ötödiknek: az ország egyelőre még nem léptette be a koronát az európai árfolyamrendszerbe.

Összességében úgy tűnik, hogy Prága nem sietteti az euróövezeti tagságot. Az előző kabinet által kidolgozott konvergencia program még 2010-et jelölte meg a csatlakozás időpontjává, melyet a jelenlegi kormány által átdolgozott verzió már nyitva hagy. A cseh pénzügyminiszter nem csupán a kritériumok teljesítését tartja elengedhetetlennek, de fenntarthatóságukat is. A nagy állami elosztórendszerek – nyugdíj, egészségügy – átalakítása rendkívüli körülményt igényel, ezek nélkül pedig az ország fenntartható növekedése, valamint a költségvetés helyzete kétséges. Hasonló véleményt fogalmazott meg a cseh jegybankelnök, aki szerint az ország számára a legjobb csatlakozási időpont 2019 lenne.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Csehország az újonnan csatlakozott országok közül másodikként, a francia-cseh-svéd trió részeként 2009 első felében tölti be az Unió soros elnökségét. Az elnökség prioritásainak sorrendjét, amelyet az „Európa korlátok nélkül” mottó jellemez, felülírták az Unió aktuális problémái. Az eredetileg elsőszámú prioritásaként megfogalmazott belső piac fejlesztését, valamint a kereskedelempolitika további liberalizációjának tervét ugyan kiemelt célként jelölték meg, azonban a már 2007 elején a német elnökség alatt megfogalmazott közös energiapolitika és energiabiztonság megvalósításának elhúzódása, valamint a Lisszaboni Szerződés ratifikációjának megrekedése némileg módosította az elképzeléseket. Így a fenntartható és biztonságos energetika maga mögé utasította az Unió költségvetésének jövőjéről, valamint az igazságszolgáltatás és a belügyek területét érintő együttműködés továbbfejlesztéséről szóló elképzelések kidolgozását. A transzatlanti-orosz kapcsolatok régen nem látott feszült jellege vélhetően szintén átgondolásra kényszeríti az elnökség külpolitikai prioritásaként kezelt transzatlanti kapcsolatok, Nyugat-Balkán és Kelet-Európa térségének kérdését.

Václav Klaus cseh köztársasági elnök sokszor hozta kellemetlen helyzetbe az alapvetően európeer Polgári Demokrata Pártot, és az utóbbi időben a reformszerződéssel szembeni merev ellenállása az ír referendum után még nagyobb hangsúlyt kapott. Csehország eddig is szűk keresztmetszet volt az Unió új alapokra történő helyezésében, lévén a cseh ratifikáció még az ír referendum előtt jó néhány hónappal leállt, amikor a jobboldali többségű felsőház (szénatus) a szerződés szövegét (pontosabban annak bizonyos újításait) véleményezésre elküldte az alkotmánybírósnak, vizsgálják meg, hogy az uniós dokumentum megfelel-e a cseh alkotmánynak. A brünni taláros testület a feltett kérdésekre végül igenlő választ adott. Emellett a kommunisták még 2008 márciusában, az alsóházi szavazás alkalmával indítványozták, hogy rendezzenek ügydöntő népszavazást a szerződésről, kérésüket azonban a parlament leszavazta. Klaus egyébként nem csak a föderatív Európa rémképével riogat, hanem komolyan gondolja, hogy a számos európai népet hátrányosan megkülönböztető Beneš-dekrétumokat is veszélyeztetheti az új reformszerződés.

Ami a kötelezettségeket illeti, Csehország továbbra is hátul kullog a jogharmonizáció terén: 2008 júniusában a Bizottság felmérése szerint a 27 tagállamból a 23. volt, ezen belül a legjelentősebb transzpozíciós elmaradás a szociálpolitika, a belső piac, a környezetvédelem, valamint az egészség- és fogyasztóvédelem terén mutatkozott. A tagsághoz kapcsolódó egyik legfontosabb előny, a strukturális támogatások felhasználása tekintetében sincs az élvonalban az ország: 2008 februárjáig a 2004-2006 közötti támogatások 73 százalékát használta fel, ami (megegyezően a litván adattal) csak egy százalékponttal jobb a leginkább lemaradt Szlovákiánál. Az abszorpciók ráta relatíve alacsony volta azonban csak a felhasználás ütemét mutatja, miközben nem feltétlenül jelent sikertelenséget a megvalósuló projektek vonatkozásában.

A cseh lakosság alapvetően derülátó az elkövetkező időszakokkal kapcsolatban, legyen szó az Európai Unióról, vagy saját országukról. A 2008 elején végzett közvéleménykutatás adatai az egy évvel korábbihoz képest majdnem minden tekintetben pozitív elmozdulást mértek. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a cseh lakosok derülátóbbak lennének a többi tagállamnál, de azt mindenképpen, hogy az átlagember saját sorsát sokkal bizakodóbban ítéli meg, mint azelőtt. Példaként hozható az integrációról és az Unióról alkotott véleményük, amely az elmúlt időszakban határozottan javult, jóllehet a megkérdezetteknek még mindig csak kevesebb mint fele gondolja úgy, hogy Csehország uniós tagsága pozitív dolog. Ez azért meglepő, illetve ellentmondásos, mert az uniós csatlakozással kapcsolatban a válaszadók 64 százaléka véli úgy, hogy az ország profitált belőle.

A lakosság több mint egyharmada gondolja úgy, hogy az országban a dolgok alapvetően jó irányba haladnak, ami valószínűleg nem a kormány munkájának, inkább a gazdasági bővülés kedvező hatásainak elismerése. Hasonló a helyzet az Európai Unióval kapcsolatban, ahol a válaszadók fele elégedett a folyamatok alakulásával. Ez utóbbi egyébként a tagállamok között az egyik legmagasabb érték. A kiemelkedő gazdasági teljesítményt látva a megkérdezettek 40 százalékanak az a véleménye, hogy a gazdasági folyamatok alakulása tartós trendet mutat, és növekszik azok aránya (21%) akik úgy gondolják, hogy az elkövetkező egy évben az ország gazdasági helyzete még jobb lesz.

ÖSSZEGZÉS

Csehország az elmúlt évben kétarcú teljesítményt mutatott, hiszen egyes területeken kiemelkedőt nyújtott, másfelől azonban számos problémát halmozott fel a jövő számára. Az ingatag kormánykoalíció, az ellenzék sorozatos támadásai, valamint a politikai háttéralkuk sokasága ellenére Csehország kiemelkedő gazdasági teljesítményt produkált. A gazdasági növekedés üteme az eddigi legmagasabb értéken alakult az ország történetében, sőt az infláció és az államháztartás egyenlege is kedvező volt. Az elmúlt három évben a cseh külkereskedelem volumene nem csupán közel másfélszeresére nőtt, hanem az export jóval nagyobb mértékű növekedésének köszönhetően a tavalyi évben kiemelkedően nagy aktívummal zárt. Kedvezőtlen ugyanakkor a növekedés szerkezete, amely erőteljesen támaszkodik a belső kereslet fellendülésére, így ez hosszabb távon fenntarthatatlanná válhat. Az árstabilitás idejű teljesülése is kérdéses, hiszen az előrejelzések jelentős fogyasztói árnövekedést vetítenek előre, amely a külső hatások – elsősorban az energiahordozók és nyersanyagárak növekvő árszintje – mellett az említett élénk belső kereslet következménye is egyben. A gazdasági eredmények mellett a politikai teljesítmény is ellentmondásos. A belpolitikai ellentétek már a koalíció egységét is veszélyeztetik, a köztársági elnök kiegyensúlyozó szerepet nem tölt be, Csehország külpolitikája pedig ismét az „előkelő idegen” érzetet kelti. Mindezek ellenére a hagyományos cseh fontolva haladás elvét betartva megkezdődött a nagy állami elosztórendszerek reformja, ami a belső ellenzék megerősödésén túl a szakszervezetek ellenállását is kiváltotta, és a kormány társadalmi támogatottságának zuhanásához vezetett. Összegzésül elmondható, hogy a cseh uniós tagság főként gazdaságilag bizonyult gyümölcsözőnek az ország számára, politikai értelemben kevésbé, amin azonban a soros cseh elnökség nagyot lendíthet.

SZLOVÁKIA

Főváros	Pozsony (Bratislava)
Terület	49 034 km ²
Népesség	5 394 ezer fő
Hivatalos nyelv	szlovák
Pénznem	szlovák korona (SKK) 2008. december 31-ig
Köztársasági elnök	Ivan Gašparovič
Miniszterelnök	Robert Fico
EP képviselők száma	14
Tanácsi szavazatok száma	7
Bizottsági tag	Ján Figel'
Bizottsági tárca	oktatás, képzés, kultúra és többnyelvűség
GDP/fő (2007, PPS)	17 000 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

Az eddig soha nem látott szlovák gazdasági konjunktúrának köszönhetően, a kormány és a kormánykoalíció legnagyobb pártja, a Robert Fico vezette Irány (Smer) támogatottsága tovább nőtt. A 2006-os választásokon közel 30 százalékot elért Smer a 2007-es végi és 2008-as év eleji felmérések szerint is 40 százalék feletti támogatottságnak örvend, de volt olyan hónap, amikor népszerűsége megközelítette az ötven százalékot. A koalíció másik két pártjának, a Ján Slota vezette Szlovák Nemzeti Pártnak (SNS), illetve a Mečiar-féle Néppárt – Demokratikus Szlovákiért Mozgalomnak (HZDS-ĽS) a támogatottsága változatlan. Nem csak a kormánypárt igyekszik hangsúlyozni, de a lakosság körében is „elfogadottnak számít”, hogy Szlovákia gazdasági teljesítménye, és a 2009-es euró-bevezetés a mostani kabinet teljesítményének köszönhető. 2007-ben Szlovákiában volt a legmagasabb a gazdasági növekedés az Európai Unió országai között, és a közép-európai régióban a legalacsonyabb a fogyasztói árnövekedés. Ilyen gazdasági és politikai helyzetben az ellenzékbe szorult pártoknak rendkívül szűk a mozgástere. Ez nem csupán azt jelenti, hogy ha ma tartanák a választásokat, az ellenzéknek matematikai esélye sem lenne a parlamentben többséggel rendelkező kormánykoalíció megalakítására, de azt is, hogy a jelen helyzetben a kormány nem szorul rá semmiféle politikai kompromisszum megkötésére, illetve az ellenzékkel történő együttműködésre. Ez meglátszik a mindennapok politikájának hangnemén, illetve a pártok közötti együttműködésre való hajlandóságon is, akár az ellenzék és kormánypárt közötti, akár az ellenzéki pártok egymás közötti kooperációs hajlandóságára utalunk.

A szlovák politika mai napig megoldatlan, és újra meg újra előkerülő kérdése a magyar kisebbséghez és a kisebbséget képviselő Magyar Koalíció Pártjához fűződő viszony. A kérdés ma még inkább aktuális, hiszen a korábban már két kormánykoalícióban is résztvevő (akkor a kormánykoalíció és a miniszterelnök legmegbízhatóbb szövetségeseiként működő), a szlovákiai

magyar kisebbség létszámához képest is előkelő (9-10 százalékos) támogatottsággal rendelkező párt az utóbbi időben a politikai perifériára szorult. Ez nem csak a kormányzó pártok ki nem mondott célja, de némely ellenzéki párthoz tartozó politikusok körében is elfogadott. A sorozatos kormányzati támadásokat megélő, sokszor nem politikai, hanem kisebbségi mivoltuknál fogva bíralt párt jövőbeni pártszövetségekben való részvétele ezért kétséges. Ezt támasztja alá az is, hogy a kormányzó pártok mellett a szlovák ellenzéki pártok – Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió – Demokrata Párt, illetve a Kereszténydemokrata Mozgalom – és az MKP közötti együttműködés sem mondható felhőtlennek. A kapcsolatot tovább mérgeztette, hogy a két kereszténydemokrata párt a kormánypártokkal együttesen 2007 szeptemberében a Beneš-dekrétumok megerősítését deklaráló szlovák parlamenti határozatot fogadott el. De az sem használt az ellenzéki összefogásnak, amikor 2008 márciusában – a szlovák sajtótörvény elfogadásakor – a magyar párt felrúgta az ellenzéki pártoknak a Lisszaboni Szerződés bojkottjára vonatkozó megállapodását, és az MKP támogató szavazataival sikerült a kormánypártoknak a szerződést ratifikálni.

A miniszterelnök konfliktusos belpolitikai tevékenysége azonban nem csak a politikai partnereivel és ellenfeleivel történő viszonyára terjed ki, populista, sokszor piacellenes nyilatkozataival az ehhez kevésbé szokott külföldi befektetőket és tulajdonosokat is meglepi. Az utóbbi időben egyes gáz- illetve áramszolgáltatók tulajdonosait – amelyek többnyire külföldi cégek – fenyegette meg a visszaállamosítással. Az ok, hogy az energiaszolgáltatók szeretnék volna érvényesíteni a fogyasztók felé az energiahordozók nemzetközi áremelkedését. A szlovák alkotmány tartalmaz ugyan egy olyan passzust, amely közérdekre hivatkozva lehetővé teszi a magántulajdonban lévő javak állami kézbe vételét, azonban a kormányzat sem jogi, sem anyagi tekintetben nem képes fellépni a szolgáltatókkal szemben, és ezzel a miniszterelnök is tisztában van, ráadásul az Európai Bizottság is jelezte nemtetszését a felvetéssel kapcsolatban. Ugyanakkor a külföldi tulajdonosok félelme nem alaptalan, mert bár nem sikerült a magántulajdonban lévő egészségügyi biztosítók vagyonának visszaállamosítása – amire a kormányzat a ciklus kezdetén kísérletet tett –, a biztosítók profitképzését azonban sikerült megtiltania.

A szlovák politikában az utóbbi két évben tapasztalt, az alapvető demokratikus normákat és a piacgazdaság szabályait érintő zavarok rávilágítottak a másfél évtizedes államiságra visszatekintő északi szomszédunk törekeny és még kiforrotlan demokráciájára, különös tekintettel a civil szféra és az ellenzék erőtlen szerepére. Ennek eklatáns példája a magyar sajtóban is komoly visszhangot kapó Ján Slota az SNS vezetője, akinek xenofób kijelentéseit a kormányfő rendre szó nélkül hagyja, arra hivatkozva, hogy a pártelnök nem tagja a koalíciónak.

Ezt az attitűdöt erősíti az is, hogy 2008 februárjában, a legnagyobb kormánypárt, a Smer a korábbi kizárását követően ideiglenes tagságot kapott az Európai Parlament második legnagyobb frakciójában, az Európai Szocialisták Pártjában. A 80:20 arányban hozott döntés, ahol csak a magyar szocialisták, a francia, valamint a belga tagpártok szavaztak nemmel, ugyan csak megfigyelői státuszt jelent (szavazásra nem jogosít), de így is komoly fegyverténynek minősül a szlovák bel- és külpolitika számára. Habár a kizárás okát adó Szlovák Nemzeti Párt kisebbségekhez és a nemzetiségekhez való hozzáállása nem javult, a politikai elszigetelődés korszaka mégis véget ért.

A magyar-szlovák kétoldalú politikai szintű kapcsolatok – különösen a 2008 őszi események után – az 1990-es évek első feléhez hasonló mélypontra vannak, mind kormányfői, mind államfői szinten, a magyar fél minden igyekezte ellenére. A jelenlegi politikai status quo tartósan ígérkezik, így a politikai enyhülés időszaka még jó ideig várat magára.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A külföldi befektetéseknek köszönhetően az új kapacitások létrejöttével és az ipari termelés felfutásával, valamint a keresletbővülésre épülő szolgáltatási szektor növekedésével a foglalkoztatottak létszámnövekedése is lépést tartott. 2007-ben mintegy 56 ezer új állás jött létre Szlovákiában, amely az előző évihez képest 2,4 százalékos bővülésnek felel meg. A tendencia 2008 első negyedében is folytatódott, ekkor 2,8 százalékos foglalkoztatás növekedést regisztráltak. Ugyanakkor az elmúlt egy évtizedben a foglalkoztatottak számának alakulása területi egységenként (megyei szinten) meglehetősen eltérően alakult. Az 1998-tól 2007-ig tartó időszak területi adatait tekintve három megye: Besztercebánya (-7,9 százalékpontos lemaradás) Kassa (-7,2 százalékpont) és meglepetésként Zsolna (-5 százalékpont) szerepel jóval átlag alatti értékekkel. Ez mutatja, hogy nem csupán a kelet-szlovákiai régió felzárkóztatása jelent majd feladatot a jövőben, de olyan térségek foglalkoztatása sem megoldott, mint az utóbbi időben jelentős befektetéseket vonzó Zsolna és környéke.

A foglalkoztatottak létszámnövekedésével párhuzamosan a munkanélküliség is csökkenésnek indult, a várakozásoknak megfelelően azonban az utóbbi időben mérsékelt intenzitással. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy az állástalanok számának csökkenése nem csupán a munkahelyteremtő új kapacitások megjelenésével magyarázható, emellett nem elhanyagolható szerepe van az aktív korú népességhez tartozó több mint 170 ezer állampolgár külföldi munkavállalásának is. A tendencia első negatív hatásaként már észlelhető az a jelenség, hogy egyes szakterületen csak vendégmunkásokkal tudják kielégíteni a munkaerő-keresletet.

A munkanélküliek aránya területileg eltérően alakul, a nyugati régió átlag alatti, míg a közép- és kelet-szlovákiai térségek átlag feletti értékekkel rendelkeznek. Kiemelhető a már említett két megye Besztercebánya és Kassa magas munkanélkülisége, valamint északon Eperjes átlagot meghaladó mutatója, de a már említett Zsolna is az országos érték körül helyezkedik csak el. Az utóbbi időben változó intenzitással ugyan, de a foglalkoztatottak száma folyamatosan növekszik, jelenleg meghaladja 2,3 millió főt, és az erős munkaerő-keresletnek köszönhetően az utóbbi évek vendégmunkás-kiáramlása is megtorpanni látszik. Jelenleg összesen mintegy 176 ezer szlovák állampolgár vállal munkát külföldön, ami a foglalkoztatottak 7,4 százaléka.

2008 májusában a munkaerő-felmérés adatai szerint 7,4 százalék volt az állástalanok aránya, ami hosszú idő után az egyik legalacsonyabb érték. Az előrejelzések szerint ez a mutató 2010-re 6,8 százalékra csökkenhet. A munkahelyek számának bővítéséhez és a fenntartható munkaerőpiaci viszonyok megteremtéséhez azonban már rövidtávon is szükséges a munkaerő-kínálat minőségi adottságainak javítása. További kihívást jelent, hogy a munkaerő-kereslet állandó bérnyomást gyakorol a munkáltatókra. 2008 januárjában az előző év azonos időszakához képest rekordmértékű 10,4 százalékos bérnövekedést figyelhetünk meg. A szlovák átlagbér 20 443 korona, ami 618 eurót tesz ki. A 2008 első felében reálértéken számított 6,2 százalékos növekedés ugyanakkor az utóbbi két és fél évben először haladta meg a termelékenység növekedését (5,8%), és bár lehet, hogy ez a bérfelzárkóztatás veszélyezteti a gazdasági növekedés fenntarthatóságát, továbbá a fokozódó regionális és globális versenyre sem a legjobb válasz, ennek ellenére ez a reálkonvergencia része. 2008-ban a reálbér növekedés 5,3 százalékos bővülése várható, ami az előzetesen előrejelzett adatoknál magasabb. A bérnövekedést a közszférában megvalósult keresetnövekedés, valamint az ország nyugati felében található autóiipari beruházások munkabérfelhajtó hatása okozza, és területileg is leginkább ott jelentkezik. Mindazonáltal öröndetes tény, hogy bár a gazdasági növekedés földrajzilag rendkívül koncentrált,

és lényegében az ország középső és keleti felén (még) nem éreztetni hatását, a havi bruttó átlagbér adatok közötti különbség területileg nem mutat nagyobb szórást, mint 5-6 évvel ezelőtt.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

Az utóbbi időszakban a szlovák gazdasági mutatószámok éves és havi szinten is figyelemre méltó eredményt tükröznek. Az elmúlt évek gazdasági teljesítménye nem csupán a régió országai között bizonyult kiemelkedőnek, de az elmúlt évtizedeket tekintve az ország történelmében is impozáns fejlődési pálya bontakozott ki. 2007-ben a gazdasági növekedés a harmadik negyedévben elérte 9,4, a negyedik negyedévben pedig a 14,3 százalékot, mellyel így az éves szintű növekedés rekordmértékű 10,4 százalékon alakult. A gazdaság tavalyi bővülése illeszkedik az elmúlt néhány évben tapasztalt fejlődési trendhez, és évek óta kiemelkedő és egyre magasabb mértékű növekedést mutat fel. A gazdaság ilyen felfűtött növekedése egy ilyen kis ország esetében nem fenntartható, hosszabb távon sokkal kiegyenlítettebb, 4-6 százalék körüli bővülésre szelődül. Ezt támasztja alá az Eurostat 2008-ra számított 7 százalékos előrejelzése is.

A szlovák gazdaságban az eddigi trendektől eltérően nem csupán a külső kereslet biztosította a növekedést, de a bővülő hazai fogyasztás is szerepet játszott. A belső kereslet fellendülésének hátterét a bérnövekedés, valamint a foglalkoztatás bővülése adja, míg az állami fogyasztás, valamint a beruházások üteme lassulást mutatott. A megnövekedett vásárlóerő ugyanakkor nem befolyásolta számottevően az árakat, az inflációt alapvetően az államilag szabályozott árak, valamint a nyersanyagok és energiahordozók világpiaci áringadozásai, továbbá a külső hatásokat mérsékelő erős nemzeti valuta alakította. A külső hatásokat azonban hosszabb távon már nem lehet kivédeni, a 2007-es igen kedvező 1,9 százalékos infláció úgy tűnik 2008 végére nem lesz tartható: 2008 májusában már átlag 4,6 százalékos drágulás volt regisztrálható az előző év azonos időszakának szintjéhez képest. Az árnövekedés mértéke – amelyet főként a nyersanyagok és energiahordozók világpiaci árnövekedése generál – veszélyeztetheti az euróövezetben történő megfelelést, azonban Szlovákia még így is a legalacsonyabb inflációs értékekkel rendelkezik az új tagállamok csoportjában.

Kibocsátási oldalról nézve a gazdasági növekedés motorja egyértelműen az éves szinten rekordmértékű kapacitás- és termelésbővülést felmutató feldolgozóipar, azon belül is a járműgyártás. 2007-ben 58 százalékkal haladta meg a kibocsátás az előző évet, és 2008 első öt hónapjában már 23 százalékos volt a növekedés az előző év azonos időszakához képest. Az ágazathoz kapcsolódó iparágak, tehát a gépipar, a műanyag-feldolgozás, valamint az autóiipari elektronikai összeszerelés szintén rekordmértékű termelésbővülést mutattak. Ugyanakkor az elektronikai ipar, amely leginkább a háztartási elektronikai ágazatot érinti, mindösszesen 1,2 százalékkal fejlődött.

2007-ben az ipari termelés éves szinten 12,7 százalékkal bővült, ebben a járműgyártás mellett a bányászat is fontos szerepet játszott (tekintettel arra, hogy a tevékenység az egyre nagyobb bevételt elérő energetikai iparhoz, valamint építőiparhoz kapcsolódik) továbbá számottevően járult hozzá az áram-, gáz- és vízellátás is.

Az erős korona, valamint az átlagbérek növekedése egyes munkaintenzív és fajlagosan alacsony hozzáadott értékű tevékenységeknél komoly termeléseszkökenést, az iparág versenyképességének elvesztését okozza. Ez a bőripar mellett a vegyipart is érinti. 2008 első négy hónapjában az építőipari tevékenység 13 százalékkal nőtt, ami egyaránt köszönhető a magán és

üzleti célú ingatlanépítési boomnak, illetve az ingatlanpiaci élénkülés keltette felújításoknak. A jövőben az európai uniós nagyberuházások, valamint a PPP konstrukcióban megvalósuló ingatlan- és infrastruktúra beruházások további lendületet adhatnak az ágazat fejlődésének.

Az ipari termelés 2007-ben tapasztalt növekedése 2008-ban is folytatódik, azzal a kiegészítéssel, hogy idén az autóiipari termelésbővülés mellé az eddig gyengébb növekedést felmutató elektronikai ipar is felsorakozhat. Bizonyos tevékenységek esetében a nemzetközi vállalatok a térségben tovább bővítik kapacitásait, és ezek kiépülésével, illetve a termelés felfutásával a növekedés újabb forrásai nyílnak meg. Ugyanakkor a gazdasági növekedés elmúlt években tapasztalt dinamikája nem folytatódik. Az autóiipari kapacitások kihasználása 2010-ig várhatóan eléri maximumát, és a jelenleg az iparágban fokozódó verseny miatt nem termelési, inkább hatékonyságbővülésre kell berendezkedni. További szűk keresztmetszetet jelent a munkaerőkínálat korlátossága, mind mennyiségi, mind minőségi értelemben. 2010-re az autóiiparban foglalkoztatottak száma várhatóan eléri a 100 ezret Szlovákiában. Az ország a zömmel extenzív termelésre berendezkedett fejlődés eredményeként könnyen olyan helyzetben találhatja magát, mint amilyenbe Románia került az elmúlt időszakban, tekintettel arra, hogy keleti szomszédunknál a bérnövekedés olymértékben elszakadt a termelékenységnövekedéstől, amellyel elvesztették korábbi versenyelőnyüket, veszélyeztetve bizonyos tevékenységek letelepítését az országban.

A szlovák külkereskedelem az utóbbi közel egy évtizedben kiemelkedően teljesített: 2007-ben az előző évihez képest 25 százalékkal bővült, és meghaladta a 86 milliárd eurót, amely több mint háromszorosa az ezredfordulón mért értéknek. A tavalyi adatok nem csak mennyiségi, de minőségi értelemben is kedvező trendet mutatnak. A kereskedelmi szaldó további javulását eredményezte, hogy az export 27, az import 23 százalékkal haladta meg az előző évit. Az elmúlt időszakban a külkereskedelem tehát igen jól teljesített, az összvolumen 2005-től eltekintve az utóbbi öt évben éves szinten 20 és 30 százalék között nőtt, 2006-tól pedig az export nagyobb mértékben bővült, mint az import, így 2007-re sikerült a kétmilliárd eurót meghaladó külkereskedelmi deficitet másfél milliárd euró alá szorítani. Az uniós csatlakozás előtti időszak adataival összevetve tavaly a kivitel 66 százalékkal, a behozatal 58 százalékkal haladta meg a 2004-es értékeket. Ha ugyanezen időszak kereskedelmi kapcsolatainak irányát is figyelembe vesszük, az újonnan csatlakozott országok viszonylatában mind az import, mind pedig az export megduplázódott. A kereskedelem ilyen kiegyenlített dinamikája azonban azt eredményezte, hogy a térség országaival folytatott – korábban is deficitese – áruforgalom továbbra is stagnáló, illetve növekvő trendet mutat. Az EU fejlett 15 tagállamával folytatott kereskedelemben azonban kedvező fordulat, hogy a behozatal 60, a kivitel ugyanakkor közel 90 százalékkal nőtt, így 2004 óta ebben a relációban igen látványos külkereskedelmi többletet könyvelhet el Szlovákia: 2007-ben közel 5,5 milliárd euró értékben.

A termékstruktúra tekintetében mind a kivitel, mind pedig a behozatal esetében a feldolgozott termékek, valamint a gépek és szállítóeszközök jelentik a meghatározó hányadot. E két termékcsoport adja az import 80, az export 90 százalékát. A behozatal esetében lényeges változás az elmúlt időszakban nem tapasztalható, a kivitel tekintetében azonban a gépek és szállítóeszközök exportjának aránya közel 10 százalékponttal bővült.

A Szlovákiában működő két nagy európai, illetve egy ázsiai autógyártó cég éves termelése 2007-ben több mint 570 ezer darab volt, amely közel 300 ezer darabbal haladta meg az előző évi kibocsátást, és a termelés jelentős hányada exportra került. Az autóiipar, amely az ipari termelés 20 százalékát adja, az export területén 25 százalékos arányt tudhat magáénak. A pozsonyi Volkswagen Slovakia évek óta az ország legnagyobb exportőre, 2007-ben a nagyszom-

bati PCA Slovakia, illetve a zsolnai KIA Motors Slovakia az ötödik, illetve a hatodik helyen szerepel a kiviteli értéklistán.

SZLOVÁKIA ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

2007-re az egy főre jutó – vásárlóerőparitáson számított – bruttó hazai össztermék Szlovákiában elérte az uniós átlag 68,5 százalékát, 2008-ra pedig északi szomszédunk várhatóan már csak 4,1 százalékponttal marad az uniós szabályok által meghatározott fejlettségi küszöb alatt (az előrejelzések szerinti 70,9 százalékos eredményével). A magyar gazdaság stagnálásának, illetve a szlovák gazdasági dinamikának köszönhetően 2007-ben első ízben haladta meg északi szomszédunk fajlagos gazdasági teljesítménye hazánkét, és ez az olló 2008-ban tovább nyílik. Az a jelenség, hogy egyes államok eltérő fejlődésüknél fogva úgymond elhagyják a Közösség egyik-másik tagországát, nem új keletű. Az újonnan csatlakozott országok közül Szlovénia már felvételekor magasabb egy főre jutó értékkel rendelkezett, mint Portugália, Csehország pedig 2005-ben előzte meg a vele közel azonos lélekszámú dél európai országot. Egy főre jutó GDP tekintetében Észtország 2005-ben Szlovákiát, 2006-ban pedig Magyarországot „körözte le”. A lengyel fajlagos gazdasági teljesítményt Litvánia 2004-ben, Lettország pedig 2006-ban haladta meg. Kiemelendő, hogy a dinamikus növekedés alapvetően kedvező környezetet teremt az euróövezeti csatlakozáshoz, hiszen lehetőséget nyújt az államháztartási hiány lefaragásához, valamint segít „kinőni” az államadósságot, ugyanakkor a túlfűtött növekedés az infláció elsza- badulásához is vezethet.

Szlovákia mind az állami pénzügyi pozíciók, mind az árfolyam, mind pedig a hosszúlejáratú kamatláb tekintetében 2007-ben is teljesítette a maastrichti konvergenciakritériumokat. Ami az árstabilitást illeti, a 2007-es adat igen kedvezően alakult (1,9%), ám az idei, 2008-as előzetes értékek, valamint az előrejelzések alapján a helyzet már kevésbé derűs. Egy Szlovéniához hasonló, elsősorban nem a közös pénz bevezetése, hanem a belső egyensúlytalanságok miatt felgyorsult infláció a többi belépő vonatkozásában is óvatosságra intheti a tagsággal kapcsolatban az Európai Bizottságot. Ezért is fontos, hogy Szlovákia gazdaság versenyképességének fokozása mellett folytassa a feszes költségvetési politikát, és mindent megtegyen az inflációs cél elérésének érdekében. Szlovákia 2005 novemberében lépett be az euró előszobájának számító ERM II árfolyamrendszerbe, amelyben a korona stabilan szerepelt. Ezek után az Európai Bizottság 2008 májusában hagyta jóvá az euró-bevezetés menetrendjét, amelynek értelmében Szlovákia 2009. január elsejétől bevezetheti a közös európai fizetőeszközt, és ezzel az euróövezet 16. tagjává válik.

A sikereket tükröző tények ellenére azonban a közvélemény úgy tűnik, inkább kívárt volna. Részben az óvatosabb cseh integrációs ütem miatt a lakosság közel fele elhalasztaná a csatlakozás időpontját, és csupán 22,7 százaléka vezetné be az eurót az eredeti menetrend szerint. A lakosság védelmében egyébként a szlovák kormány létrehozott egy hatóságot, amelynek feladata a korona-euró átváltással járó indokolatlan árváltozások megelőzése (a kormányzat továbbá súlyos bírsággal fenyegette meg az „árfelhajtókat”).

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Szlovákia sorrendben a kilencedik tagállamként, 2008. április 10-én parlamenti szavazással, a jelenlévő képviselők többségi voksával elfogadta a Lisszaboni Szerződést. A dokumentum ratifikációja – mint említettük – belpolitikai vihart kavart, nem a szöveg tartalma miatt, hanem mert az ellenzéki pártok árulásnak tekintették, hogy a Magyar Koalíció Pártja segédkezett nyújtott a kormánynak, és igen szavazataival hozzájárult a szerződés elfogadásához. Az ellenzék bojkottjának oka a korábban elfogadott sajtótörvény volt, amely, szakítva az eddigi gyakorlattal, a közszereplőknek lehetőséget adna minden őket érintő és általuk kifogásolt cikkekre adott válasz soron kívüli megjelentetésére. Bár az ellenzéki pártok, szavazatmegtartási okokból, sorra szemet hunytak a magyar kisebbséget és a Magyar Koalíció Pártját érintő támadásokkal kapcsolatban, ez esetben elvárták volna a magyar párt feltétel nélküli támogatását.

Szlovákia a jogharmonizáció terén egyre jobb teljesítményt mutat, legalábbis ami a transzpozíciót illeti: 2008 júniusában ugyanis, a Bizottság adatai szerint, Litvánia után a második legmagasabb jogszabály-átültetési aránnyal rendelkezett, ami e vonatkozásban az ország eddigi legjobb teljesítménye. A strukturális alapok felhasználása tekintetében azonban – legalábbis a 2008 februári felmérés alapján – északi szomszédunk hívta le időarányosan a legkevesebb támogatást: a teljes keret 72 százalékát használták fel a jelzett időpontig.

A gazdaság növekedését, valamint a munkanélküliség csökkenését az átlagpolgár rendkívül ellentmondásosan éli meg. A 2008 első felében végzett felmérés szerint a megkérdezettek csupán 31 százaléka gondolja egyértelműen úgy, hogy az élete jobb lesz az elkövetkező egy évben. A gazdasági helyzet rosszabbra fordulását a válaszadók többsége 35 (!) százaléka valószínűsíti, és ahogy szűkebb környezetének, családjának anyagi helyzetét, úgy saját helyzetét is borúsán látja (31%). Az átlagpolgár az euró-bevezetéssel kapcsolatos félelmeit teszi az első helyre, ha az ország és a társadalom legfontosabb kérdéseit kell megfogalmazni. A megkérdezettek a legégetőbb problémának a pénzromlás ütemének növekedését látják, illetve a munkanélküliség esetleges emelkedésétől tartanak.

Jóllehet a lakosság meglehetősen nagy aránya (76%) véli úgy, hogy az ország nyert az uniós csatlakozással – ami a lengyel érték után a legmagasabb nem csak az EU27-ek, de az új tagok között is – ugyanakkor az ország uniós tagságának megítélése már korántsem ennyire magas. A válaszadók 57 százaléka véli úgy, hogy egyértelműen jó dolog, hogy Szlovákia uniós tag, ami az újonnan csatlakozott országok között csupán a magyar és a szlovén álláspontot előzi meg, és messze elmarad például a lengyelek pozitív vélekedésétől.

ÖSSZEZÉS

Szlovákia az elmúlt időszakban igencsak ellentmondásos képet mutat. Az utóbbi években kiemelkedő gazdasági teljesítményt egy populista, sokszor piacellenes és a szélsőségekkel a színpalak mögött összekacsintó kormányzati politika kísér. A szlovák gazdasági csodának nevezett modell lényege, hogy kedvező adópolitikával, a fiskális szigor több cikluson át tartó következetes betartásával, valamint határozott jóléti, munkaerőpiaci, valamint államháztartási reformpolitikával, és nem utolsósorban nagyszámú külföldi vállalat letelepítésével igen robusztus gazdasági növekedést lehet elindítani. Természetesen az nem lehet záloga sem a rendszer hosszútávú fenntarthatóságának, sem a gazdasági és jóléti konvergencia folyamat megvalósulásának, hogy az ország kihasználja versenyelőnyét a térség államai között. A tavalyi évet törté-

nelmi mértékű gazdasági növekedés, a térségben legalacsonyabb mértékű infláció, csökkenő külkereskedelmi hiány-, valamint államadóssági érték jellemezte. Az állami újraelosztás szintje az egyik legalacsonyabb az uniós államok között, és az állam gazdaságra kivetett terhei is igen előnyösek a vállalkozások számára. A gazdasági bővülés, továbbá a kedvező monetáris és fiskális mutatók sora nem csupán a reálkonvergenciát segítette elő, de Szlovákia a visegrádi térségben elsőként kaphat bebecsátást az eurót használó országok exkluzív táborába. A jövőbeni feladatok között a valós társadalmi konvergencia megvalósítása, az ország középső és keleti felének a gazdasági növekedésbe történő bekapcsolása, valamint a sikeres eurózóna-tagság kérdései szerepelnek. A gazdasági sikereken túl azonban Szlovákiában az elmúlt időszakban – kiemelten a 2006-óta kormányzó Fico-kabinet időszakában – megszorodtak a kisebbséggel szemben és xenofób események. Ezek nem csupán az iskolákban szegregált oktatásban részesülő romákat érintik, hanem a magyar és más kisebbségek elleni atrocitások megszorodását is. A jelenség eszkalálódását vetíti előre, hogy a politikai elit, lett légyen az kormánypárti vagy ellenzéki, nem lép fel semmilyen módon a jelenség ellen. Egy 2008 első felében, Pozsonyban végzett felmérés tükrözheti leginkább a szlovákiai közhangulatot, amely szerint a Szlovákiában élők 43 százaléka érzi úgy, hogy kisebbségben levő magyarok elnyomják a szlovákokat. Így mindaddig, míg a koalíción belül, és az utóbbi időben miniszterelnöki szinten sem szakítanak a kisebbségeket hátrányosan érintő szemlélettel, addig a két ország között az utóbbi időben egyre intenzívvé váló gazdasági kapcsolatokat nem követheti a kívánatos mértékű politikai szintű közeledés.

MAGYARORSZÁG

Főváros	Budapest
Terület	93 036 km ²
Népesség	10 066 ezer fő
Hivatalos nyelv	magyar
Pénznem	forint (HUF)
Köztársasági elnök	Sólyom László
Miniszterelnök	Gyurcsány Ferenc
EP képviselők száma	24
Tanácsi szavazatok száma	12
Bizottsági tag	Kovács László
Bizottsági tárca	adóügyek, vámunió
GDP/fő (2007, PPS)	15 900 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

A magyar politikai életet 2007 őszétől az úgynevezett szociális népszavazás tartotta lázban. A referendum három kérdése a tandíj, a vizitdíj és a kórházi napidíj eltörlésére, illetve megtartására vonatkozott. Mivel előre látható volt, hogy a válaszadók többsége az eltörlés mellé fog állni, az igazi kérdés az volt, hogy érvényes lesz-e egyáltalán a szavazás. Végül is március 9-én a szavazásra jogosultaknak több mint a fele elment szavazni, és több mint 80 százalékuk (az összes szavazó 40 százaléka) az említett díjak eltörlésére szavazott. Mivel az eredmény várható volt, a pártok fő feladatává annak értelmezése vált. Míg a FIDESZ egyértelmű sikernek könyvelte el az emberek döntését, és a Gyurcsány-féle reformok bukását látta benne, a koalíciós partnerek megpróbálták – kevés sikerrel – bagatellizálni az eseményeket.

A népszavazás eredménye nehéz helyzetbe hozta a koalíciót, nem is a konkrét kérdésekre adott válaszok, hanem elsősorban a bizalom ilyen látványos megvonása következtében. Noha a referendum nem a reformok további sorsáról szólt, egyértelművé vált, hogy nagyobb fokú szociális érzékenységre lesz szükség az elkövetkezendő időszakban. A miniszterelnök áprilisban radikális lépésre szánta el magát: menesztette Horváth Ágnes egészségügyi minisztert, aki a reform egyik kulcsfigurája volt. A szabad demokrata miniszter leváltása kényszerhelyzetbe hozta a kisebbik kormánypártot, már csak azért is, mert a döntés előtt a miniszterelnök nem konzultált velük. Az SZDSZ először csupán az általuk delegált minisztereket hívta vissza, majd hivatalosan is kilépett a koalícióból, ami kisebbségi kormányzáshoz vezetett. Erre mindeközül nem volt példa a magyar politikában, és találgatások indultak meg arra vonatkozóan, hogy vajon életképes lehet-e egy kormány ilyen körülmények között. A kisebbségi kormányzás alternatívájaként többek között az előrehozott választás, a szakértői kormány, illetve a kormányfő menesztése merült fel. Az ellenzék megpróbált ugyan nyomást gyakorolni a kormányfő megbuktatására, ám egyelőre egyik kimenetel sem tűnik reális megoldásnak.

Látható tehát, hogy a népszavazás következményei messze túlmutatnak a konkrét kérdéseken. Az ellenzék sikere leginkább abban érhető tetten, hogy alkotmányos eszközök segítségével képes volt befolyásolni a kormánypolitikát, ami szintén precedens értékű esemény lehet a magyar politikai életben. Az átszervezett kormány működőképessége elsősorban az SZDSZ politikájától függ: attól, hogy a volt koalíciós partner inkább konstruktív társként, vagy ellenzéki erőként pozicionálja magát. A helyzetet jelentős mértékben befolyásolta a szabad demokrata júniusi tisztújító gyűlése, melyre a korábbi elnökválasztás során feltárt szabálytalanságok miatt volt szükség, és ahol Kóka János helyett Fodor Gábort választották elnökké. Az új pártvezetőnek nem lesz könnyű dolga, hiszen úgy kell lavíroznia, hogy a párt érdekeit szem előtt tartva ne süllyedjen vissza az alárendelt koalíciós partner szerepébe, de ne is foghassák rá, hogy a FIDESZ malmára hajtja a vizet.

A szeptemberben kibontakozó pénzügyi válság nemcsak az ország gazdaságát rendítette meg, de jelentős politikai következményekkel is bírt. Mindenek előtt olyan légkört hozott magával, melyben az egységes fellépés háttérbe kell, hogy szorítsa az ellentéteket. Nem is annyira az ellenzék szempontjából lényeges ez (hiszen az ellenzék nyilván teljes egészében elhibázottnak tekinti a követett gazdaságpolitikát), hanem az SZDSZ-éből, mivel haladékat adott számukra az MSZP-hez fűződő viszony végső tisztázására. Válsághelyzetben ugyanis nem meglepő, ha a volt partner megszavazza a módosított költségvetést, és e lépés nem tekinthető úgy, mint a koalícióba való hallgatólagos visszatérés. A válság elülte után azonban előbb-utóbb mindenképpen színt kell vallani, és korántsem biztos, hogy továbbra is támogatják majd a kisebbségi kormányt.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A rendkívül lassú gazdasági növekedés következtében gyakorlatilag megtorpant hazánk reálfejlérése az Európai Unió átlagához. Az egy főre jutó GDP tekintetében így nem csoda, hogy Szlovákia 2007-re megelőzte, de Litvánia és Lettország is megközelített bennünket. Igaz ugyan, hogy a fejlettség nem pusztán az egy főre jutó reál GDP függvénye, mindazonáltal ez a jellemény igencsak elgondolkodtató, különösen annak a fényében, hogy 2004-ben például Magyarország még az EU-tagországok egy főre jutó GDP átlagának 63,3 százalékát érte el, de 2007-ben is csupán 63,4 százalékát, ami azt jelenti, hogy szinte egyáltalán nem sikerült lemaradásunkat csökkenteni a fejlettebb országokhoz képest. Ugyanezen időszak alatt viszont (kerekítve) Szlovákia 57-ről 69, Litvánia 51-ről 60, Lettország pedig 46-ről 58 százalékra tornászta fel ugyanezt a mutatót.

Magyarországon emellett a foglalkoztatottság szintje, illetve a munkanélküliség trendje is igen kedvezőtlenül alakult az utóbbi években. A foglalkoztatottság továbbra is az egyik legalacsonyabb mind az új tagállamok, mind az EU27 viszonylatában. 2006-ban és 2007-ben az aktív korú lakosság csupán 57,3 százaléka rendelkezett (regisztrált) munkahellyel, ami az uniós átlagtól mintegy 8, a lisszaboni célkitűzéstől pedig közel 13 százalékponttal marad el. Nem meglepő, hogy az alacsony növekedés következtében nem keletkeztek új munkahelyek, illetve elgondolkodtató, hogy mi késztet arra sokakat, hogy ne legálisan vállaljanak munkát. A munkanélküliség nagysága jelenleg az uniós átlag körül van (2007-ben 7,4 százalék volt), itt viszont a trend a nyugtalanító, hiszen ez az adat a csatlakozásunk évében még 6,1 százalék volt. A pénzügyi válság okozta reál gazdasági recesszió pedig semmi jóval nem kecsegtet: várható,

hogy az említett 2007-es, illetve a várhatóan növekvő 2008-as adatok csak romlanak majd 2009-ben.

További társadalmi problémát jelent a vidék (különösen a kistelepülések) forráshiány miatti elszegényedése, illetve az olló közismert szétnyílása mind regionális értelemben, mind pedig a társadalmon belüli életszínvonal-különbségek tekintetében. A belső kohézió hiánya pedig kihat az egész ország versenyképességére.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

Magyarország főbb gazdasági mutatói sem 2007-ben, sem 2008 első felében nem mutattak különösebb javulást, sőt, sok tekintetben tovább romlottak. A reál GDP növekedési üteme a 2006-os 3,9 százalékhoz képest 2007-re 1,3 százalékra csökkent, és a 2008-as év egészére vonatkozóan is 2 százalék alatti bővülés várható (az első két negyedévben a növekedés 1,7, illetve 2 százalék volt). Magyarország teljesítménye nemcsak abszolút tekintetben nevezhető gyengének, de a többi újonnan csatlakozott országhoz képest relatíve is. Ezen csoport országai közül még a leggyengébb növekedési mutatóval rendelkező Romániában is 6 százalékos reálbővülést mértek. A folyamat ráadásul nem most kezdődött, hiszen 2006-ban is sereghajtók voltunk, sőt, 2005-ben is csupán – az azóta ismét erőre kapó – Lengyelországot sikerült megelőznünk.

A gyenge makrogazdasági teljesítmény mindenképp előtti a hatalmas államháztartási hiány lefaragására irányuló lépések következményének tekinthető. Magyarország államháztartási hiánya rendkívüli mértékben megnőtt az elmúlt években, ami az állam fokozott eladósodásához vezetett. A hitelállomány nagysága önmagában még nem feltétlenül jelent problémát, ám mindenképpen kockázati tényezőként jelenik meg kedvezőtlen körülmények között. A 2006-os 9,2 százalékos GDP-arányos költségvetési hiány csökkentése éppen ezért elsődleges jelentőséggel bírt a kormány programjában. A deficit csökkentése nyilván a kiadások csökkentése, a bevételek növelése, illetve a két hatás valamilyen kombinációja segítségével hajtható végre. Nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy igazán sikeres konszolidáció mindig elsősorban a kiadások visszaszorítása révén várható, ennek fényében talán kevésbé tűnik kedvezőnek az a fejlemény, miszerint Magyarországon mind a bevételek, mind a kiadások a GDP mintegy 2 százalékaival változtak (természetesen ellentétes irányban). A bevételek túlzott növekedése ugyanis megfojthatja a gazdasági aktivitást, ami recesszióhoz vezethet, semmissé téve ezáltal a konszolidáció irányában tett lépéseket (hiszen ilyenkor a bevételek gyorsan lecsökkennek). Mégis, sikernek lehet elkönyvelni a deficit 5 és fél százalékra való leszorítását 2007-re.

Igen tanulságos az az adat is, mely szerint mind a kiadások, mind a bevételek tekintetében Magyarország minden más újonnan csatlakozott országot megelőz 50, illetve 44,6 százalékos GDP-arányos mutatóval. Alapvetően tehát leszögezhetjük, hogy az állami szerepvállalás mértéke az újraelosztásban relatíve igen nagy (főleg szomszédainkhoz képest), és nem folytatható az adók további emelésének útja, ehelyett elsődleges követelményként – különösen a kedvezőtlenül alakuló nemzetközi pénzügyi helyzetben – az állami kiadások drasztikus csökkentése kell, hogy irányítsa a gazdaságpolitikai döntéshozók gondolkodását. Ugyanebbe az irányba mutatnak a pénzügypolitikai fejlemények is. Sajnálatos módon az inflációt nem sikerült megfelelő mértékben leszorítani (2006-ban 4 százalék volt, 2007-ben viszont 7,9 százalék), sőt 2008-ra sem várható számottevő javulás. Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a Nemzeti Bank nem csökkentette a kamatlábat (amivel serkenthette volna ugyan a gazdaságot,

de az infláció az egekbe szökött volna). A pénzügyi válság kibontakozása és a forint elleni támadás hatására ráadásul tovább kellett emelni a kamatokat (nehogy teljesen bedőljön a forint), így – még ha csak rövidtávú lépésről van is szó – tovább fékeződik az amúgy is gyenge teljesítményt nyújtó gazdaság. A magas kamatok ugyanis visszafogják a beruházási kedvet, megfojthatják az amúgy jól működő vállalkozásokat, és radikálisan csökkentik a fogyasztást. A beruházási ráta egyébként is meglehetősen alacsony nálunk (minden újonnan csatlakozott országnál alacsonyabb), alig valamivel több mint 20 százalék. Ez azért baj, mert beruházások híján nem reménykedhetünk a felzárkózásban. Végeredményben tehát elmondhatjuk, hogy ha sikerül is túlélni a válságot (ami talán joggal remélhető), hosszú recesszióra és gyorsan romló életkörülményekre számíthatunk az elkövetkezendő években.

Magyarország külkereskedelmi egyenlege az elmúlt években folyamatos javulást mutatott. Míg 2000-ben a GDP-nek még több mint 8 százalékát tette ki a hiány, 2007-re ez mindössze 0,3 százalékra csökkent. A javulás ráadásul mind az export, mind az import dinamikus bővülése mellett következett be. 2007-ben a magyar áruexport értéke mintegy 60 milliárd eurót, az import pedig 62,3 milliárd eurót tett ki. 2006-hoz képest az export 10, az import 7 milliárd euróval nőtt, ennek következtében az egyenleg 3 milliárd eurós javulást mutatott. Különösen az új tagországok viszonylatában érezhető ez: velük szemben az egyenleg 2 milliárd euróval javult az elmúlt év óta, mindenek előtt a Romániával szemben elért 1,6 milliárd, illetve a Szlovákiával szemben mutatkozó 1 milliárd eurós többlet miatt. Legfőbb kiviteli cikkeink mindkét országba a gépipari termékek közül kerülnek ki. Az EU15-el szemben immár évek óta mintegy 2 milliárd eurós többletet tudunk felmutatni, 2007-ben valamivel többet: 2,3 milliárd eurót.

A külkereskedelem alakulásával ellentétben nem lehattunk tanúi hasonlóan kedvező tendenciáknak a közvetlen külföldi tőkebefektetések (FDI) területén. 2005 óta a Magyarországra érkező működőtőke folyamatosan csökken. A 6 milliárd eurót meghaladó csúcs után 2006-ban 5,4, 2007-ben viszont már csak 4 milliárd euró áramlott be. Nem kizárt, hogy a visszaesés elsősorban a többi új tagország remek teljesítményének köszönhető, azaz a befektetők Magyarország helyett vélhetően egyre szívesebben fektetnek be a környező országokba. Különösen Bulgária és Románia jeleskedik ezen a területen 6, illetve 7 milliárd eurós mutatóval.

A versenyképesség szempontjából Magyarország esetében némi optimizmusra adhat okot, hogy az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység tekintetében még mindig jól állunk: az uniós átlag mintegy 74 százalékaival Szlovénia és Szlovákia mögött a miénk a harmadik legjobb teljesítmény. Mindeközben az egységnyi munkaerőköltség 2007-ben némileg növekedett (hasonlóan több új tagállamhoz). Végül szintén fontos versenyképességi mutató az innovációs képesség, e téren azonban hazánk – az Európai Bizottság felmérései szerint – igen gyengén áll: a 2006-ban és 2007-ben is csupán 0,26-os indexünkkel jelentősen elmaradunk az uniós átlagtól (0,45) és az újak közül megelőz bennünket Észtország, Csehország, Szlovénia, és Litvánia is.

Az egyes mutatók vizsgálata mellett érdemes idézni a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) globális versenyképességi indexét (GCI) is, amelynek alapján Magyarország 2002-ben még a 26. helyen állt a világban, míg 2008-ban már csak a 47. helyet tudtuk elérni. Hazánk versenyképességi hátrányai tehát jól láthatók, miközben több új tagállam – lendületet véve az uniós csatlakozásból – megelőzött bennünket az elmúlt évek alatt.

MAGYARORSZÁG ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

2007 sorrendben immár a harmadik olyan év volt, melynek során Magyarországnak nem sikerült teljesítenie egyetlen maastrichti kritériumot sem. Annak ellenére, hogy a nyilatkozatok szintjén határozottnak látszott az elkötelezettség az euróövezethez való közelítés tekintetében, a számok nem támasztották alá az optimizmust. A pénzügyi válság következtében azonban a kérdés egészen másképp vetődött fel: elképzelhető lenne-e az, hogy Magyarország mindezek ellenére belépjen az eurózónába, hogy pénzügyi rendszere megmeneküljön az összeomlástól? A 25 milliárd eurós hitelcsomag végül is eloszlatta ezeket az álmokat, és világossá tette a döntéshozók számára, hogy nincs „ingyen ebéd”. Ezek után természetesen már egyáltalán nem esik szó a csatlakozás lehetséges dátumáról, ami nem meglepő, hiszen reálisan nem látható előre, hogy közép távon mikorra sikerül teljesítenünk az előírt feltételeket. Már a tavalyi számban is leírtuk, hogy az eurózónához való csatlakozás megghiúsulása nem pusztán presztízs szempontból okoz problémát, hanem valódi gazdasági következményekkel is számolnunk kell. Mindenek előtt az egységes valuta hiánya bizonytalansági tényezőt jelent, ami egy olyan kis, nyitott gazdaság számára, mint Magyarország, valós – pénzben kifejezhető – hátrányt okoz. Ez tisztán mutatkozott meg a forint elleni sorozatos támadások formájában, amit csak súlyosbított az a tény, hogy a környező országok közül egyre többen vezetik be az eurót, illetve viszik be a nemzeti valutát az ERM II árfolyamrendszerbe. A magyar valuta tehát még sebezhetőbbé vált, hiszen így a forint mellett egyre kevesebb spekulációs célpont marad a régióban.

A számos negatívum azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a konvergenciaprogram sikertelensége a magyar gazdaság sikertelenségét vonja maga után. Igaz ugyan, hogy az ország gazdasági fejlődésének kényszere és a kritériumok teljesítése egyazon irányba mutat, a két feladat megvalósításának időzítése eltérhet egymástól. Ha tehát a jelenlegi nehéz gazdasági helyzetben a kormányzat a gazdaság fenntartható növekedési pályára állítását helyezi előtérbe, és a kritériumok teljesítésére csak ezután tesz erőfeszítéseket, elképzelhető, hogy összességében kevesebb társadalmi költséggel képes megvalósítani az euró bevezetését, mint tenné ugyanezt, ha mereven és következetesen csak a célszámok betartására törekedne. Ez a forgatókönyv azonban feltételez egy olyan átgondolt, hosszútávú gazdaságfejlesztési stratégiát, amely jelenleg még nem körvonalazódott, és – tekintve a kisebbségi kormányzás nehézségeit – nem is várható, hogy kikristályosodjon. Ezek szerint egyelőre csak remélhetjük, hogy a konvergencia hiánya nem a stabilizáció teljes feladását jelenti, hanem az említett fenntartható növekedési pályára való átállást.

Ahogy említettük, 2006-ra Magyarország legkomolyabb egyensúlyi problémájává egyértelműen az igen jelentős államháztartási hiány vált, amely megközelítette a GDP 10 százalékát. A gazdaságpolitika legfőbb prioritása éppen ezért ennek – lehetőleg drasztikus – csökkentése lett. 2007-re sikerült a deficitet jelentős mértékben lefaragni, amely immár csupán a GDP 5,5 százalékára rúgott (a maastrichti kritérium 3 százalék), ám ennek komoly ára volt. Mindenek előtt a GDP növekedés előző részben elemzett számottevő visszaesése, de ugyancsak aggodalomra ad okot az infláció meglódulása is: miközben az előző években mértéke 6,8 százalékról folyamatosan 4 százalékra csökkent, 2007-ben ismét megközelítette a 8 százalékot. A pénzromlás felgyorsulása természetesen összefüggött az államháztartás egyenlegének javítására tett erőfeszítésekkel (különösen az adók emelésével), és – legalábbis részben – egyszeri intézkedések hatásaként fogható fel. Mégis, a referenciaértékként előírt 2,8 százaléktól igen messze kerültünk 2007-ben.

Viszonylag jobban állt Magyarország a hosszútávú kamatok szintjével, mely csupán 0,4 százalékponttal haladta meg a maastrichti kritériumot 2007-ben. A pénzügyi válság hatására

azonban ez a helyzet megváltozott. A monetáris politika gyakorlatilag kényszerpályán mozog, és a külső vagy belső sokkhatások formájában jelentkező igencsak komoly veszélyek nem teszik lehetővé a monetáris szigor enyhítését. Kamatsökkentés esetén az infláció további emelkedése, kamatemelés esetén a már amúgy is törékeny növekedési kilátások szertefoszlása jelentené a legnagyobb veszélyt.

Végül, a sorozatos államháztartási hiányok az államadósság mértékét is jelentősen megnövelték. 2004-ben a GDP-arányos hiány még 60 százalék alatt volt, 2006-ra viszont már elérte a 66 százalékot. 2007-re mértéke nem változott, nem utolsó sorban a relatíve magas infláció „jótékony” hatása miatt. Összességében tehát a magyar gazdaság 2007-ben sem került közelebb a maastrichti kritériumok teljesítéséhez, és az euró bevezetése továbbra is csak vágyalom.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Magyarország a strukturális és kohéziós támogatásokat „papíron” jól és gyorsan használja fel: a Bizottság 2008 februárjában már 82 százalékos abszorpciósi rátát mutatott ki a 2004-2006 közötti források felhasználására vonatkozóan – ami az újak között a legjobb teljesítmény. Más kérdés, hogy számos esetben adódtak problémák az adminisztrációval és az intézményi felkészültséggel kapcsolatban. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség szakértői is elismerik, hogy sokszor túl sok időt vesz igénybe egy pályázat elbírálása, illetve az is tény, hogy megvalósíthatósági tanulmányokra vagy kommunikációra aránytalanul sok pénz kerül kifizetésre.

Magyarország jogharmonizációs teljesítménye jónak mondható – bár itt sem vagyunk az élvonalban. 2008 júniusában a 27 tagállamból a 14. helyen voltunk a Bizottság felmérése szerint. Az európai irányelvek hazai jogba való átültetése tekintetében elmaradás leginkább az adózás, az energia és közlekedés, a fogyasztóvédelem, a belső piac és a környezetvédelem terén volt kimutatható.

Ami a közvéleményt illeti, a 2008 tavaszán publikált Eurobarometer felmérés szerint a magyarok hangulata továbbra is a legrosszabbak között van az EU tagjai és tagjelölt államainak sorában. A magyarok általános elégedettsége még csökkent is a korábbi felmérés eredményéhez képest: míg a 2007 őszen nyilvánosságra hozott jelentésben még a megkérdezettek valamivel több mint fele nyilatkozott pozitívan, fél évvel később már 5 százalékponttal kevesebben (47%) fejeztek ki elégedettséget. A magyarok pesszimizmusa az EU-tagság megítélését is utolérte. A csatlakozást közvetlenül megelőzően még a megkérdezettek több mint fele gondolta, hogy az EU-tagság jó dolog, és ezzel az EU átlagát meghaladó lelkesedést mutattak. 2008 tavaszára ez az arány 32 százalékra zuhant, ami 20 százalékponttal maradt el az EU átlagától. Valamivel kedvezőbb volt a helyzet abban a kérdésben, hogyan látják az EU polgárai az EU jövőjét. Az EU átlagában a megkérdezettek jóval több mint fele mutatkozott optimistának (63%), míg a magyar megkérdezettek valamivel alacsonyabb arányban adtak pozitív választ, de többségükben még ők is optimisták voltak (52%). Kiemelendő továbbá, hogy a magyarok bizalma a nemzeti kormányban rendkívül alacsony (13%), ami fordítottan arányos az Unióba vetett bizalommal, ugyanis ez utóbbi adat az 50 százalékos átlagot is meghaladó mértékű volt Magyarországon az Eurobarometer legutóbbi felméréseinek tanúsága szerint (52%).

ÖSSZEGRÉS

Magyarország gazdasági teljesítménye az elmúlt évben nem mutatott javulást a korábbiakhoz képest. Az államháztartási hiány lefaragása irányában tett lépések következtében csökkent ugyan a deficit, ám ez a gazdasági növekedés jelentős lassulása mellett mehetett csak végbe. A megszorító intézkedések fő célja a konvergenciakritériumok mielőbbi teljesítése volt, a számításokat azonban két esemény is keresztülhúzta. Elsőként az úgynevezett szociális népszavazás eredménye késztette visszalépésre a kormányt, ami – túlmutatva a kérdések valódi jelentőségén – a koalíció felbomlásához vezetett. Először úgy tűnt, ez akár a kormány bukását is jelentheti, ám a szereplők hamarosan megtalálták helyüket az új status quo-ban. Ha lehet, még nagyobb kihívást jelentett az ősz elején kibontakozó pénzügyi válság. A forintot ért sorozatos támadások hatására a Nemzeti Bank kénytelen volt 3 százalékponttal megemelni az alapkamatot, a kormány pedig 25 milliárd eurós készenléti hitelt vett fel az IMF-től. E lépések több okból is hihetetlenül megnehezítik a meghirdetett stabilizációs politika hatékony végrehajtását. Egyrészt aligha nyílik mód a kamatok jelentős csökkentésére, ami a fogyasztás és a beruházások visszaeséséhez, makroszinten pedig recesszióhoz vezet. A lassulás mértéke várhatóan a fejlett nyugati országok adataihoz lesz hasonló, ami tovább fokozza az újonnan csatlakozott országokkal szembeni relatív lemaradásunkat. Másrészt, igen nehéz lesz tartani a hiánycélokat, mivel a még mélyebb recesszió elkerülése érdekében sok helyen – néhol igen jelentős mértékű – állami beavatkozásra lesz szükség. Sajnos azonban a valóban hatékony anticiklikus gazdaságpolitika feltételei jelenleg nem állnak fenn. Középtávon így legfeljebb azt prognosztizálhatjuk, hogy az enyhe lassulás (jó esetben stagnálás) csak mérsékelt munkanélküliség-növekedéssel, viszonylag stabil valutával, még éppen elviselhető kamatszinttel, kezelhető inflációval és csupán némileg romló életszínvonallal párosul majd. Ennél kedvezőbb fejleményekre az elkövetkezendő évben – sajnos – aligha számíthatunk.

SZLOVÉNIA

Főváros	Ljubljana
Terület	20 273 km ²
Népesség	2 010 ezer fő
Hivatalos nyelv	szlovén
Pénznem	euró (Euro)
Köztársasági elnök	Danilo Türk
Miniszterelnök	Janez Janša
EP képviselők száma	7
Tanácsi szavazatok száma	4
Bizottsági tag	Janez Potočnik
Bizottsági tárca	tudomány és kutatás
GDP/fő (2007, PPS)	22 400 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

2007 nyara óta felpezsdült a belpolitikai élet Szlovéniában. Előbb három fontos tárcánál került sor vezetőváltásra a jobbközép kabinetben: a közlekedési, az oktatási, valamint a tudományos és technológiai minisztérium bársonyszékébe került új ember. Majd novemberben az elnökválasztási folyamat végkifejlete kis híján kormányválságot okozott.

Eredetileg 13 jelölt indult a köztársasági elnöki posztért, közülük heten jutottak el az első fordulóra. A legnagyobb eséllyel Lozje Peterle, a kormányzó koalícióhoz tartozó Európai Néppárt EP-képviselője, Dr. Danilo Türk, Szlovénia volt ENSZ-nagykövete, valamint Mitja Gaspari, egykori pénzügyminiszter és jegybankelnök vágott neki a megmérettetésnek. Az első fordulóból Peterle jutott tovább (a szavazatok 28,7 százalékával) és Dr. Türk, aki kevesebb mint négyezer szavazattal kapott többet a harmadik helyezett Gasparinál. Az elnökválasztás kellemetlen meglepetésének tekinthető, hogy a szélső jobboldali Zmago Jelinčič-et a szavazók közel egyötöde támogatta. A Szlovén Nemzeti Párt elnöke a politikai elit gyűlöletkeltésre alkalmas retorikájáról ismert személyisége, mely retorikát különösen a megoldatlan problémákkal terhes szlovén-horvát kétoldalú kapcsolatok tekintetében alkalmazza.

A második fordulóban Dr. Türk a voksok 68 százalékával, magabiztos győzelmet aratott – túlságosan is magabiztosat. A kormány ugyanis a választás eredményét – jelöltjének (Peterlének) kevesebb mint egyharmados támogatottságát – úgy értelmezte, hogy a lakosság túlnyomó többsége nem azonosul az általa folytatott politikával, és bizalmatlansági szavazást kezdeményezett saját maga ellen a parlamentben. A kabinet és a miniszterelnök végül 51 szavazattal 33 ellenében a helyén maradt. Bár a parlamenti vita heves volt – és egy szakértői kormány esetleges létrehozása is felmerült – az ellenzék végül visszavonulót fűjt: egyrészt, mert úgy vélte, nagyobb legitimitása lesz, ha megvárja a 2008 őszén esedékes parlamenti választáso-

kat; másrészt belátta, hogy nem lenne bölcs dolog kormányváltást kezdeményezni akkor, amikor az ország a Tanács elnökségének átvételére készül. Végül 2008 szeptemberében rendes időben került sor az újabb választásokra, amelyet a baloldal nyert meg: a Szociáldemokraták a szavazatok 30,6 százalékával szemben az eddig kormányzó Szlovén Demokrata Párt 29,2 százalékot szerzett, ráadásul a parlamentbe szintén bejutott két balközép párt, valamint a Nyugdíjasok Pártja is a győztes szociáldemokratákat támogatja – ami a politikai erőviszonyokat teljesen egyértelművé teszi a szlovén törvényhozásban.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

Szlovénia fejlesztési stratégiája az ország négy legfőbb fejlesztési céljaként az alábbiakat fogalmazza meg:

- a gazdasági fejlettség terén 2017-ig meg kell haladni az EU-átlagot;
- a társadalmi fejlettség terén növelni kell a szlovén lakosság életszínvonalát és jólétét, mely utóbbit a társadalmi fejlettség, kockázatok és kohézió mutatóival mérik;
- a fejlesztés minden szegmensében alkalmazni kell a fenntarthatóság elvét, beleértve a népesség demográfiai mutatóit is;
- nemzetközi téren el kell érni, hogy az országot tisztán meg tudják különböztetni a környezetétől, eredményeit el- és megismerjék.

Az utóbbi évek gyorsuló gazdasági növekedésének körülményei között a szlovének életszínvonala fokozatosan emelkedik. Pozitívum, hogy a népesség felső és alsó ötödének jövedelmi különbségei (a skandináv országokhoz hasonlóan) a legkisebbek közé tartoznak az Unióban: 2006-ban 3,4-szeres (megjegyzendő azonban, hogy Szlovéniában a társadalmi különbségek elsősorban nem a jövedelmi különbségekből, sokkal inkább a vagyoni különbségekből erednek). Hasonlóan, annak kockázata, hogy a versenyben esetleg lemaradók elszegényedjenek szintén egyike a legalacsonyabbaknak az Európai Unióban. A szegénységi küszöb – vagyis a szociális transferek utáni átlagos jövedelmi szint 60 százaléka – alatt élők aránya 12 százalékos. Ennél az értéknél az Unióban csak Hollandiában és Csehországban mértek kevesebbet (10-10%), míg az EU25 átlaga 16 százalékos a 2006-os adatok alapján. Ezzel szemben negatívumként könyvelhető el, hogy a lakosság bizonyos csoportjai (a fiatalok, az idősek és a kevésbé iskolázottak) számára az elszegényedés kockázata nem csökkent számottevően.

A munkanélküliségi ráta 2007-ben átlagosan 4,9 százalékos volt (2006-ban még 6,0%), ami lényegesen alacsonyabb a 7,1 százalékos európai átlagnál, és a trend 2008-ban is folytatódik (2008 júniusi adat már csak 4,2 százalékos munkanélküliséget mutat). A munkanélküliség szerkezete is javult: a tartós munkanélküliségi ráta egy év alatt 2,9-ről 2,2 százalékosra csökkent (EU27=3,1%), ami alig több mint a fele a 2000-ben mért értéknek (4,1%).

Szlovénia nettó migrációs adatai azt mutatják, hogy 1999 óta folyamatosan többen érkeznek az országba, mint ahányan távoznak. A beáramló népesség – mely elsősorban a szomszédos, határ menti területekről érkezik – azonban sem a helyi lakossághoz, sem a munkaerő-állományhoz viszonyítva nem jelentős. Ugyanakkor feltételezhető, hogy az utóbbi időben kedvezően alakuló demográfiai trendek ellenére, az EU-tagság és a bővülő (részben külföldi tőkével megalósuló) beruházások hatására Szlovénia a jövőben egyre nagyobb keresletet fog támasztani a pótlólagos (főként külföldi) munkaerő iránt.

A 2002-es census adatai szerint az összlakosság 83 százaléka szlovén nemzetiségű. A két legnagyobb lélekszámú kisebbség – az „őshonosnak” tekintett olaszok és magyarok – jogait az alkotmány védi, és részükre állandó parlamenti képviselőket biztosít. A többi etnikum képviselőit – a szerbeket, horvátokat, bosnyákokat, macedónokat, montenegróiakat, albánokat, stb. –, akik mind a második világháború után érkeztek Szlovéniába, ún. gazdasági betelepülőknek tekintik.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

A szlovén gazdasági növekedés 2006-tól mutatkozó gyorsulása 2007-ben is folytatódott, és az utóbbi 10 év legmagasabb rátáját produkálta (6,1%). Ezáltal – a már említett stratégiai célnak megfelelően – Szlovénia egyre közelebb kerül az európai fejlettségi átlaghoz: 2004 óta a vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó GDP az EU-átlag 85,3 százalékáról 2007-ig annak 88,7 százalékára nőtt. Ezzel az értékkel Szlovénia az EU27-eken belül a 16. helyen áll, megelőzve (Ciprus kivételével) az összes új tagországot, valamint Portugáliát is.

A növekedés motorja továbbra is a javuló külpiaci teljesítmény és a beruházások: folyó áron és euróban mérve, az export 18,5, a bruttó állótőke-felhalmozás pedig 21 százalékkal nőtt az elmúlt évben. A javuló foglalkoztatottság bázisán növekvő belső keresletet kielégítendő, a behozatal még a kivitelnél is gyorsabban nőtt (+19,8%), így a kereskedelmi deficit valamivel meghaladta az egymilliárd eurót (1,07 milliárdra rúgott, ami a GDP 3,2 százaléka). Mivel a harmadik országokkal folytatott kereskedelem többete nagyobb mértékben (880 millió euróval) csökkent, mint amennyivel az Unión belüli hiány (530 millió), a szlovén deficit összességében 350 millió euróval nőtt 2006-hoz képest. 2007-ben, az EU-n belüli áruforgalomban keletkező deficit 1,76 milliárd, az EU-n kívüli országokkal folytatott kereskedelem többete pedig 690 millió euró volt.

A 2007-es adatok szerint, Szlovénia legnagyobb külkereskedelmi partnerei az export oldalon Németország (18,8%), az ex-jugoszláv régió (16%) – ez utóbbin belül Horvátország (8,1%) –, valamint Ausztria (7,8%) és Franciaország (6,6%). Import oldalon Németország (19,4%) és Olaszország (18,3%), Ausztria (12,5%), az ex-jugoszláv régió (7,5%) – ezen belül Horvátország (4%) –, valamint Franciaország (5,4%) a sorrend. Az EU-n belüli kereskedelem hiánya elsősorban az olasz és az osztrák relációból származik (egyenként több mint egymilliárd euró), melyhez hozzájön még az ázsiai forgalom növekvő (2007-ben több mint megduplázódó) deficitje (700 millió euró felett). A hiányt enyhíti Szlovénia kivételes helyzete – bár tendenciájában kétségtelenül lemorzsoló előnye – a volt jugoszláv tagköztársaságokban (évi kb. 1,5 milliárd eurós többlet), valamint a néhány nagy kelet-európai partnerrel (Lengyelországgal és Oroszországgal, illetve Ukrajnával) szemben mutatkozó stabil szufficit (2007-ben egyenként kb. 200 millió euró).

A szlovén export 15 legfontosabb relációját tekintve, az ország aggregált (súlyozott) átlagos piacrészesedése 2004 óta folyamatosan növekszik: 2007-ben 0,61 százalékos volt szemben a 2006-os 0,59 százalékos szinttel. Egyes piacokon – például Magyarországon (+51,5%), Hollandiában (+24,5%), az Egyesült Királyságban (+19%) vagy Olaszországban (+12,4%) – a szlovén áruk piaci részesedésének a növekedése kétszámjegyű volt.

A külkereskedelmi forgalom – ahogyan a beruházások és az egész szlovén gazdaság – élénkülése mögött – számos egyéb tényező mellett – az adóreform, az állami autópálya-építkezések, valamint a megizmosodó lakásépítési tevékenység áll. Az adóreform lényege a rendszer egyszerűsödése, az adminisztrációs utak lerövidítése, és az adóteher mérséklése – úgy a lakosság, mint az üzleti szektor számára. A profitadó 2010-ig fokozatosan 25-ről 20 százalékos szintre csökken, de a nyereség K+F célú felhasználása esetén 20-40 százalékos mentesség jár. Az alkalmazottak után fizetendő adót 2009-ig fokozatosan eltörlik. A személyi jövedelemadó sávjait kiszélesítették, számukat ötről háromra csökkentették. A kedvezményeket – a gyerekekre és a korlátozott munkaképességűekre vonatkozóak kivételével – eltörölték. A minden adózót érintő adócsökkentés mértéke évi 2800 euró (mintegy 670 ezer forint). A kormány reményei szerint a reform miatt kieső állami bevételeket ellensúlyozni fogja, hogy csökkennek az állam kiadásai és gyorsul a gazdasági növekedés. Ez utóbbi szektorális megoszlását illetően tény, hogy az európai járműipari megrendelések felfutása gyakorolta a legnagyobb hatást a szlovén gazdaságra. Társadalmi oldalról nézve, a legtöbb új munkahely az építőiparban és az üzleti szolgáltatásokban, a turisztikai szektorokban, a szállításban és a közösségi szolgáltatásokban, a szociális ellátások terén, valamint a feldolgozóiparon belül a fémfeldolgozásban jött létre.

A bruttó állótőke-felhalmozás 2007-ben 9,63 milliárd euróra rúgott, ami a szlovén GDP 28,7 százalékát jelentette. Ez az arány az EU-csatlakozás előtti utolsó évben (2003-ban) még 24,1 százalék volt, és azóta folyamatosan emelkedik. Érdekesség, hogy bár 2007-ben, az országban eszközölt külföldi működőtőke-beruházások (a korábbi két évhez képest) megduplázódtak, az investíciók jelentős része a hazai vállalkozások (és a közületi szektor) fejlesztési tevékenységéből ered. Az egy főre eső FDI-állomány Szlovéniában egyike a legalacsonyabbaknak az új tagállamok között, miközben az ország 2005-ben és 2006-ban már nettó tőkeexportőr volt. Jellemző, hogy a kormány az adóreform meghirdetésénél szándékolatlanul nem a befektetésekhez nyújtott kedvezményeket, inkább a vállalati működéssel kapcsolatos adókat csökkentette, és a privatizációs folyamat sem véletlenül megy lassabban, mint más transzformációs országban. Szlovénia nem a „csavarhúzógyárakért” száll versenybe, nem kíván „technológiai szigeteket” létrehozni a határain belül, mert mindez, bár a statisztikákat szépítené, egy polarizálódó gazdaság és társadalom irányába vezetne. (A feldolgozóipari exporton belül például Magyarországon sokkal magasabb (több mint 30 százalékos) a high-tech termékek aránya, mint Szlovéniában (kb. 16 százalékos). Ettől azonban még a szlovén termelékenység, átlagbér és életszínvonal jóval magasabb, mint a hazai.)

Ami a szlovén versenyképességet illeti, a munka termelékenységét vizsgálva, és az EU27-ek adatát 100-nak véve, Szlovénia 2007-ben 84,3 százalékon állt, amely messze a legmagasabb érték a tíz ex-szocialista tagország csoportjában. A munka egységköltsége 2007-ben már a harmadik egymás utáni évben csökkent, miközben a minimálbér legalább a duplája a többi vizsgált új tagországnak. Az innováció tekintetében az európai kutatóműhelyek Szlovéniát – például Ausztrália, Norvégia, Olaszország és Spanyolország társaságában – az ún. mérsékelt innovátorok között tartják számon. Az ún. innovációs index 2007-ben 0,35 volt, mely értékkel Szlovénia a vele azonos besorolású Észtország (0,37) és Csehország (0,36) mögött a harmadik helyen állt a 10 új EU-tag versenyében.

Az állam szerepvállalását tekintve fontos fejlemény, hogy az államháztartás GDP-ben mért kiadásai 2001 óta folyamatosan csökkennek. Ez a csökkenés (a 2001-es 48,2 százalékról) viszonylag kis lépésekben, fokozatosan ment végbe – egészen 2006-ig (45,3%). A 2007-es 2 százalékpontos csökkenés azonban igen jelentős egyszeri lépésnek tekinthető, amelynek hátterében az igen erős gazdasági növekedés és az adóreform együttes hatása áll. A 43,3 százalékos

mutatóval azonban, Szlovénia – a listát több mint 50 százalékos értékkel vezető Magyarország mögött – még mindig csak a második helyen áll a 10 új tagállam csoportjában.

Az államháztartási kiadások szerkezetét tekintve, a központi kormányzat a GDP 26,5 százalékaival rendelkezett 2007-ben (a 10 új EU-tag között Magyarország és Csehország után a második legmagasabb érték), a társadalombiztosítási alapok azonban 17,1 százalékkal, ami nem csupán az új tagországok hasonló adatánál magasabb, de a régi tagországok (EU15) átlagát (14,4%) is jócskán meghaladja. Eközben a helyi önkormányzatok csupán a GDP 8,4 százaléka fölött rendelkeznek, mely ráta a balti országokéhoz hasonló, és nagysága gyaníthatóan nem csupán az alig kevesebb mint két évtizedre visszatekintő önálló államisággal, de Szlovénia méretével is összefüggésben van.

SZLOVÉNIA AZ EURÓÖVEZETBEN

Szlovénia 2007. január elsejétől – az újonnan csatlakozott tagországok közül elsőként – az euróövezet tagjává vált. A maastrichti kritériumok teljesítése nem ment gond nélkül, különösen az infláció tekintetében – hiszen az országban egyetlen évben sem sikerült az inflációt az EKB kormányzótanácsa által árstabilitásként értelmezett 2 százalékos szint alá vinni –, de a formális követelményeknek Szlovénia megfelelt. Ráadásul a trendek jó irányba mutattak, úgy az áralakulás, mint az államháztartás tekintetében.

A 12 havi infláció azonban – és ez a szlovén gazdasági teljesítmény talán egyetlen gyenge pontja – 2007 derekától ismét meredek emelkedésbe kezdett. A jelenség hátterében egyrészt az élelmiszerek és az energetikai termékek árának robbanásszerű növekedése áll, másrészt az a tény, hogy a főként beruházási keresleten alapuló, felpörgő szlovén gazdasági növekedés olyan időszakban következett be, amikor – a Bizottság véleménye szerint – egyes szektorokban még messze nem alakult ki versenypiac. A 2007-es éves infláció 3,8 százalékra sikeredett, amely érték messze meghaladta a konvergenciakritérium 2,8 százalékos szintjét. Ráadásul, a 12 havi infláció 2008 első félévében végig 6 százalék fölött alakult, melyen belül az élelmiszerek és energetikai cikkek árától megtisztított hányad is fokozatosan emelkedett. Ezért a Bizottság – a szlovén stabilitási programról szóló értékelésében – fokozott fiskális szigorú és a béremeléseknek a termelékenység-növekedésnek való alárendelését javasolja.

Az államháztartási deficit (2007-ben a GDP 0,1 százaléka) és különösen az államadósság terén – mely utóbbi, a GDP 24,1 százalékaival (Luxemburgot nem számítva), tavaly a legalacsonyabb volt az euróövezetben – Szlovénia eredményei magukért beszélnek. Ugyanakkor az OECD és a Bizottság egybehangzó véleménye szerint, délnyugati szomszédunk az EU azon tagállamai közé tartozik, ahol az elkövetkező évtizedekben a lakosság előregedésével kapcsolatos növekvő társadalombiztosítási kiadások jelentősen megterhelhetik az államháztartást. A nyugdíjjal, az egészségügyi valamint a krónikus ellátással kapcsolatos költségek az államháztartás egyenlegét 2050 környékén több mint 10 százalékkal ronthatják. Ez azt jelenti, hogy Szlovénia nem ülhet a „babérjain”, folytatnia kell a módszeres és mélyreható reformot az államháztartás alrendszerében.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

A 2008 első félévére eső szlovén EU-elnökség az ex-jugoszláv köztársaság társadalmi fejlődésének szimbolikus csúcspontjának tekinthető. Ljubljana igen komolyan vette a megtisztelő feladatot, mely az új tagországok közül elsőként érte. A több szálon futó előkészületek már 2005 januárjában megindultak. A szlovén parlament 62 millió eurót szavazott meg az EU-elnökség szervezésével és lebonyolításával kapcsolatos költségek fedezetére. A folyó ügyek zökkenőmentes átvétele érdekében a kormány szoros együttműködést alakított ki a Szlovéniát az adott feladatkörben megelőző Németországgal és Portugáliával. Az adminisztratív kapacitás megerősítése céljából 310 ideiglenes posztot hoztak létre az érintett intézményeknél, és az állomány felkészülését rendszeres tréninggel segítették. A parlamenti pártok többsége, a független képviselők és a nemzeti kisebbségek küldöttei egyezményt fogadtak el arról, hogy a szlovén elnökség ideje alatt nem támadják a kormányt. Ez utóbbi és a Predsedovanje.si web-portált működtető NGO-szervezetek együttműködési egyezmény aláírásával próbálták gördülékenyebbé tenni az elnökség előtti és alatti kommunikációt.

A szlovén EU-elnökség (részben megörökölt) kiemelt célkitűzései a következők voltak:

- az EU jövője és a Lisszaboni Szerződés időben történő hatályba lépésének biztosítása;
- a megújuló lisszaboni stratégia sikeres elindítása;
- előrelépés klíma- és energiaügyi kérdésekben;
- a kultúrák közötti párbeszéd;
- a Nyugat-Balkán európai perspektívájának erősítése.

A 2007 decemberében tető alá hozott Lisszaboni Szerződést a tagállamoknak elvileg 2008 folyamán kellett volna ratifikálniuk, hogy az 2009 januárjától érvénybe léphessen. A szerződést a szlovén parlamenti pártok – a kérdésben népszavazást (sikertelenül) erőltető Szlovén Nemzeti Párt kivételével – az ország és az EU jövője szempontjából egyaránt stratégiai fontosságúnak tartják. Úgy vélik, általa az Unió helyzete mind politikai, mind gazdasági értelemben megerősödik a globális versenyben. Ljubljánában a parlament a Lisszaboni Szerződést (74 igen szavazattal 6 ellenében) 2007. január 29-én, az EU 27 tagországa közül – hazánk után – másodikként emelte át a nemzeti jogrendbe. A szlovén elnökség alatt összesen 19 országban történt meg a ratifikáció, a „nem” győzelmét hozó 2008. június 12-ei ír népszavazás azonban némileg megkeserítette az addigi sikerek ízét.

A szlovén elnökség eredményei közé tartozik, hogy folytatódtak az EU-csatlakozási tárgyalások Horvátországgal és Törökországgal, és mindkét tagjelölttel 4-4 új tárgyalási fejezetet nyitottak meg. A schengeni folyamat újabb állomását jelentette, hogy 2008. március végétől megszűntek az Unión belüli légügyi határellenőrzések. Egyúttal sikerült új menetrendet kidolgozni a Schengeni Információs Rendszer második generációjának (SIS-II) kifejlesztésére, illetve beüzemelésére, melynek határideje 2009 szeptembere. Ide tartozik az ún. „visszafordítási” (közismert nevén „tolonc-”) direktíva elfogadása, mely a harmadik országoknak az EU-ban illegálisan tartózkodó állampolgáraival szemben alkalmazott eljárásrendet hivatott egységesíteni.

Gazdasági téren eredménynek tekinthető, hogy 2008. január elsején újabb két országgal (Máltával és Ciprussal) immár 15 tagúra bővült az eurózóna, és – miután teljesítette a maas-trichti kritériumokat – Szlovákia is zöld jelzést kapott a közös pénz 2009. január elsejétől történő bevezetésére. A kitűzött menetrend szerint haladt a közös agrárpolitika ún. „állapot-felmérésével” kapcsolatos társadalmi konzultáció, és a Bizottság május közepére elkészítette a Tanács elé kerülő törvényjavaslatait. Ez utóbbiakról a vita még a szlovén elnökség idején megindult. Végül előrelépés történt az európai kohéziós politika megújítása terén is, amennyiben sikerült meghatározni eme terület prioritásait, illetve jövőbeni szerepét.

A szlovén elnökség idején döntés született a megújított lisszaboni stratégia, 2008-2010 közötti, második hároméves ciklusának elindításáról. A tudásalapú társadalom és az innováció hangsúlyos helyen szerepelnek ebben a programban: például az ötödik szabadságról, a tudás szabad áramlásáról; a ljubljanoi folyamatról (az „európai kutatási térségben” történő gondolkodásról, illetve együttműködésről); a budapesti székhelyű Innovációs és Technológia Intézet felállításáról; valamint a Galileóról (az európai rádió navigációs rendszerről) szóló döntések mind-mind fontos mérföldkövek ebben a folyamatban. Szintén fontos téma volt a kis- és közepes vállalkozások versenyképességének növelése, melynek érdekében egy sor intézkedés született ezen cégek alapításának, irányításának, fejlődésének, valamint pénzügyi forrásokhoz való hozzáféréseinek a megkönnyítésére. Megkülönböztetett figyelem övezte a lisszaboni stratégia szociális dimenzióját: a tagországok megállapodtak, hogy az ún. flexicurity közös elveit fokozatosan átemelik nemzeti társadalombiztosítási reformprogramjaikba. Végül hangsúlyt fektettek a nemek közötti egyenlőségre, valamint arra, hogy a nők könnyebben összehangolhassák családi és szakmai életüket.

Ami a Bizottság által 2008 januárjában nyilvánosságra hozott „klíma-energia csomagot” illeti, a szlovén elnökség minden szakmai és politikai döntést keresztülvitt annak érdekében, hogy azt az egyes tagországok megfelelő időben megismerhessék, és magukévá tehessék. A csomag törvényi erőre emelkedése szükséges ugyanis ahhoz, hogy az EU hiteles és védhető álláspontot képviselhessen, illetve meghatározó szerepet játszhasson a 2009 decemberére Koppenhágába tervezett nemzetközi klímakonferencián. Ide tartozik, hogy a szlovén elnökség idején sikerült tető alá hozni az ún. „harmadik energia-csomagot”, ami az áram- és gázszolgáltatás európai belső piaci liberalizációjának soron következő állomását jelenti. Előrelépés történt néhány egyéb, környezetvédelmi témában: például a légitözeledés bevonása az üvegházhatású gázok közösségi kvótakereskedelmébe, az európai direktívák és szabályozások megalkotása a hulladékokról, a higany alkalmazásáról és a vízminőségről.

Szlovénia az elnökségét szimbolikusan (és konkrétan is) a kultúrák közötti párbeszéd európai évének meghirdetésével, illetve megnyitásával kezdte. A kezdeményezés célja az volt, hogy a különböző kultúrájú, vallású, tradíciójú népek jobban megismerhessék, és ezáltal könnyebben megérthessék egymást. E célt számos – magas rangú egyházi és világi személyiséggel vonzóvá tett – nemzetközi konferencia és egyéb találkozó szervezése szolgálta. Az erőfeszítés csúcspontjaként, 2008 júniusában, Portorozsban felavatták az ún. euro-mediterrán egyetemet.

Végül szólni kell a „Nyugat-Balkán európai perspektívájának erősítéséről”, mely téma a szlovén elnökség idején különös hangsúlyt kapott. Ljubljana már régóta hangsúlyozta, hogy támogatja a macedón reformfolyamatot, és azt, hogy az ország minél előbb konkrét időpontot kapjon EU-csatlakozási tárgyalásainak megindításához. Egyúttal azt is fontosnak tartja, hogy Szerbia is minél előbb bekapcsolódhasson az európai együttműködésbe, hiszen Belgrád nélkül nincs stabilitás és hosszútávú fejlődés a régióban. A szlovén elnökség idején két meghatározó kérdésben sikerült előrelépni: egyrészt a Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával megkötött sta-

bilizációs és társulási szerződések révén mára ezen szerződések szinte a térség összes országát lefedik (kivételek: Koszovó), másrészt megindult a párbeszéd a vízumkötelezettség eltörléséről (kivételek itt is: Koszovó).

A Koszovóval kapcsolatos szlovén politikát az elnökség idején három tényező határozta meg: a Koszovóhoz való történelmi kötődés; a Szerbiához való földrajzi közelség és gazdasági kapcsolatrendszer; és Szlovéniának az EU-elnökségből adódó szerepe. Az első tényező az országot Koszovó függetlenségének elismerése felé lökte, ami az Ahtisaari-terv hallgatólagos elfogadásában öltött testet; a második tartózkodóbb magatartásra és Szerbia EU-integrációjának hathatós támogatására sarkallta; a harmadik pedig egy köztes, semleges út befutására ösztönözte, amely az erőfeszítéseket egy, a lehetőségek szerint egységes európai álláspont kialakítására koncentrálna. Ez utóbbi kérdésben markáns különbség alakult ki a kormányfő és a köztársasági elnök véleménye között. Janez Janša a Koszovó státusza körüli vitában egységes európai fellépésért harcol, és azért, hogy a témát Szerbia európai perspektívájától elkülönülten kezeljék. Danilo Türk ellenben globális problémaként tekint Koszovóra, melyet a palesztin és a koreai kérdéshez hasonlít. Szerinte Szlovéniának – a földrajzi és történelmi közelség okán – nem szabadna aktív szerepet játszani a megoldásban. Ugyanakkor úgy véli, az EU nem rendelkezik kellően kifinomult módszerrel az iszlám világ integrálására, és ebben a kérdésben van mit tanulnia a hajdani Jugoszláviától.

Ami a szomszédos Horvátországgal való kapcsolatot illeti, Szlovénia talán itt érte el a legkevesebbet. Mindenekelőtt ott van a közös határ körüli vita, melyet Szlovénia az EBESZ, Horvátország pedig a hamburgi Nemzetközi Tengerjogi Bíróság elé szeretne vinni. Ezenkívül három további megoldatlan kérdés árnyékolja be a kétoldalú kapcsolatokat: a Ljubljanska Banka-ban befagyott horvát követelések ügye; a Krškoban, a két ország közös tulajdonában lévő atomerőmű hulladékának elhelyezése, valamint az áramért Horvátországnak fizetendő összeg körüli vita, és végül az Adriai-tengeren húzódó ökológiai és halászati védelmi övezet kiterjesztése körüli bonyodalom. Ez utóbbi tekintetében Horvátország korántsem csupán Szlovéniával áll szemben, hiszen az övezet kiterjesztésével Zágráb egy 2004-es EU-horvát megállapodást is megsért, és a szlovéneken kívül az olasz halászflootta tevékenységét is akadályozza.

A 2008. júniusi adatok alapján, Szlovénia az EU 27 tagállama közül a 12. helyet foglalta el az uniós irányelvek átvételét mutató ranglistán. A 10 ex-szocialista, új tagország közül azonban csak hazánkat, valamint Csehországot és Lengyelországot előzi meg. Igaz, a különbségek marginálisak, hiszen a nemzeti jogrendbe átültetett irányelvek arányában, EU-szinten, csak 2,16 százalékos különbség alakult ki a legjobban (Litvánia: 99,83%) és a legrosszabbul (Portugália 97,67%) teljesítő tagország között. Szlovénia a maga 99,09 százalékos eredményével a középmezőnyben helyezkedik el. A jogátvételi teljesítményben regisztrált elmaradás a „szabadság, biztonság és jog” témakörében (95,35%), valamint a környezetvédelem terén (97,04%) a legnagyobb.

Bár a strukturális alapok által kínált lehetőségek kihasználásában Szlovénia, a maga 81 százalékos mutatójával az új tagországok többségéhez képest kivételesen jó abszorpciók képességéről tett tanúbizonyságot, az Unió, az EU-tagság és az EU-tagságból származó haszon közvélemény általi megítélése némileg romlott az utóbbi egy évben. 2008 tavaszán (2007 tavaszához képest) a szlovének 60 százaléka (egy évvel korábban 62 százaléka) gondolta úgy, hogy az Európai Unió mint olyan, jó dolog; 52 százaléka (egy évvel korábban 58 százaléka) mondott igent arra, hogy az ország uniós tagsága jó dolog; és végül, 71 százaléka (egy évvel korábban 75 százaléka) volt azon a véleményen, hogy az ország hasznot húz az EU-tagságból.

ÖSSZEGZÉS

Szlovénia 2008 első felében, az EU-elnökség zökkenőmentes lebonyolításával véglegesen bebizonyította, hogy az Unió teljes értékű tagországa. Elnöksége során Ljubljana, a részben megörökölt célok mellett, okosan azon területekre helyezte a hangsúlyt, ahol egy ilyen kis ország egyáltalán eséllyel hívhatja fel a többi tagországot cselekvésre: kutatás-fejlesztés, innováció, tudás alapú társadalom, kultúrák közötti párbeszéd. A szlovének elkötelezett hívei az európai integrációnak, nagy jelentőséget tulajdonítanak a lisszaboni stratégia folytatásának, és az elsők között ratifikálták a Lisszaboni Szerződést. Szlovénia több vonatkozásban is a dán társadalmi-gazdasági modellre emlékeztet, lásd például a megegyezésen alapuló belpolitikát, vagy egyes szakpolitikákat (például a rugalmasságra építő, aktív foglalkoztatáspolitikát). Gazdasága évek óta stabil növekedési pályán áll, amely növekvő foglalkoztatással párosul. Az államháztartás 2007-ben az utolsó 12 év legalacsonyabb hiányát produkálta, és alrendszerének folyamatai rövid- és középtávon kézben tarthatók. A szlovén teljesítmény egyetlen szépséghibája a konvergenciakritériumtól jócskán eltávolodó, 2007 közepétől hirtelen megugró, és azóta magas szinten stabilizálódni látszó infláció.

ÉSZTORSZÁG

Főváros	Tallinn
Terület	45 277 km ²
Népesség	1 342 ezer fő
Hivatalos nyelv	észti
Pénznem	észti korona (EEK)
Köztársasági elnök	Toomas Hendrik Ilves
Miniszterelnök	Andrus Ansip
EP képviselők száma	6
Tanácsi szavazatok száma	4
Bizottsági tag	Siim Kallas
Bizottsági tárca	alelnök, bizottsági adminisztráció és pénzügyi ellenőrzés
GDP/fő (2007, PPS)	17 800 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

Alig néhány hónappal a 2007. márciusi parlamenti választások után már kezdtek mutatkozni a törésvonalak a jelenlegi kormánykoalíciót alkotó három párt, a fő kormányzati erőt adó Reform Párt, a konzervatív Pro Patria Res Publica Unió (IRL) és a balközép Szociáldemokrata Párt között. Bár a jelenlegi koalíció tagjai a korábbinál ideológiai szempontból koherensebb politikát képviselnek, mégis egyre csökken a valószínűsége, hogy a kormány kitartana a következő, 2011-ben esedékes választásokig. A belpolitikai erőviszonyok átalakulása amúgy sem újdonság a legészakibb balti államban: az ország rövid történetében a jelenlegi már a 13. kormány mindössze 18 év alatt. Ennek legfőbb oka, hogy a pártok közti együttműködés rendkívül képlékeny, a választásokon általában győztes balközép, illetve jobbközép pártok változó koalíciós partnerekkel vágnak neki az ország irányításának. A legtörékenyebbnek eddig éppen a jobbközép kormányok bizonyultak, mivel gyakran áldozatul estek jelentéktelen nézeteltéréseknek, személyi ellentéteknek.

Mindkét kisebb koalíciós partner igyekszik kihasználni a jelenlegi világgazdasági válságból adódó bizonytalanságot és az észti gazdaság drámai lelassulását arra, hogy saját népszerűségét növelje, valamint hangsúlyozza a harmadik féltől, a Reform Párttól eltérő elképzeléseit. Az IRL arra törekszik, hogy visszaszerezze azokat a támogatóit, akik a 2007 áprilisában a második világháborús emlékmű elmozdítása körüli vitákban átpártoltak a Reform Párthoz. A két párt ugyan elviekben egyetértett a szobor áthelyezésével, az IRL azonban a május 9. utáni időpontot támogatta volna, hogy ezzel ne szítsa a végletekig az orosz-észti feszültséget. A kormányfő, Andrus Ansip azonban villámgyorsan áthelyeztette az emlékművet, jelentősen megnövelve ezáltal a jobboldali választók között a népszerűségét. Igaz, a gazdasági visszaesés következtében a közelmúltban érezhetően romlott mind a miniszterelnök, mind a legfőbb kor-

mánypárt társadalmi megítélése, de még mindig a Reform Párt számíthat a legtöbb támogatóra az észt választók körében.

Tovább növeli a feszültséget a kormánypártok között, hogy a nehéz gazdasági helyzetre hivatkozva a szociáldemokrata párti pénzügyminiszter a 2009-2011 között tervezett adócsökkentés elhalasztását követeli a miniszterelnöktől. Mivel a jövedelemadó fokozatos csökkentése a Reform Párt kampányának és gazdaságpolitikai elképzeléseinek egyik központi elemét jelentette, valószínűtlen, hogy Andrus Ansip engedne a pénzügyminiszternek, ezzel további népszerűségvesztést kockáztatva. A miniszterelnöknek ugyanakkor azzal is szembe kell néznie, hogy ha tovább romlanak a gazdasági kilátások, akkor valószínűleg saját pártján belül is csökken a támogatottsága.

A három kormánypárt között megromló viszony miatti esetleges előrehozott választásokat a miniszterelnök elméletileg elkerülhetné azzal, hogy felújítja a 2005-2007 között fennálló koalíciót a Közép Párttal. Erre azonban az azóta lezajlott bel- és külpolitikai események tükrében egyre kisebb az esély. Bár gazdaságpolitikai szempontból mindkét párt liberálisnak számít, sőt képviselőik az Európai Parlamentben közös frakcióban ülnek, a belpolitikában markáns választóvonalaként jelenik meg közöttük az orosz etnikumhoz és az Oroszországhoz fűződő viszony. A Közép Párt annak idején hevesen ellenezte a szovjet világháborús emlékmű elmozdítását, és bár ezzel a lépésével a parlamenti pártok között egyedül maradt, a lakosság mintegy 25 százalékát adó orosz kisebbség jelentős részét sikerült maga mögé állítania.

Tovább élezte a belpolitikában is jelen lévő etnikai törésvonalakat a 2008 augusztusában kirobbant orosz-grúz konfliktus. Észtország a 2003-as „rózsaszínű” forradalom óta egyre szorosabbra fűzte gazdasági és politikai kapcsolatait Grúziával, számos észt vállalat fektetett be a kaukázusi országban, emellett a pártpolitikában is egyértelmű kötődés figyelhető meg: az IRL párt elnöke egyúttal a grúz kormány egyik főtanácsadója. Ráadásul a történelmi tapasztalatok miatt az észt társadalom is meglehetősen gyanakvással és aggodalommal követte az eseményeket, és csak olaj volt a tűzre Dimitrij Medvegyev azon nyilatkozata, miszerint „Oroszország bárhol a világon kész megvédeni az orosz lakosság életét és emberi méltóságát”. A kijelentés nagy visszhangot váltott ki valamennyi volt szovjet utódállamban, kiváltképpen a balti országokban, mivel úgy értelmezték, hogy mindez nemcsak Grúziára, hanem a poszt-szovjet térség valamennyi országára vonatkozik.

Válaszul a három balti állam és Lengyelország köztársasági elnöke közös nyilatkozatban ítélte el „az orosz katonai erők egyoldalú akcióit”, valamint „az imperialista és revizionista politika terjedését Kelet-Európában”. A négy ország vezetői Tbiliszibe is ellátogattak, hogy személyesen fejezzék ki Grúzia iránti támogatásukat. Az észt miniszterelnök azonban ennél is tovább ment, Oroszország magatartását egyenesen Slobodan Milosevicéhez és Sztálinéhoz hasonlította.

A grúz válság kapcsán tartott parlamenti vitában azonban világosan kiütköztek a pártok közötti etnikai ellentétek. A parlament végül elfogadott egy nyilatkozatot, melyben egyértelműen Oroszországot hibáztatják a konfliktus kirobbanásáért és a bevonulásra adott orosz magyarázatot ahhoz hasonlítják, mint amit a nácik használtak Csehszlovákia, majd Lengyelország megszállásakor. Emellett kifejezték támogatásukat Grúzia NATO-tagsága iránt is. A parlamenti határozatot minden párt elfogadta, kivéve a Közép Pártot, melynek valamennyi képviselője ellene szavazott. A párt végül kiadott egy külön nyilatkozatot, amelyben elítéli az agressziót és a konfliktus mielőbbi lezárását követeli, de nem tesz benne említést Oroszország szerepéről.

A grúziai konfliktus nemcsak az utóbbi hónapok belpolitikai eseményeire, hanem a költségvetési vitára is rányomta a bélyegét. A drámaian visszaeső gazdasági növekedés és a romló világgazdasági kilátások miatt ugyanis a kormány egységesen 8 százalékpontos kiadáscsökkentést irányzott elő valamennyi minisztérium és költségvetési szerv számára. A külügy- és a védelmi minisztérium viszont a bizonytalan külpolitikai helyzet nyomán úgy tűnik, mégis megmenekül a megszorító intézkedések elől. Igaz, a védelmi kiadások lefaragása abból a szempontból is problematikus lenne, hogy ezzel Észtország nem tenne eleget NATO-tagállamként vállalt kötelezettségének, miszerint a hadikiadásokat legalább a GDP 2 százalékán tartja.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A grúziai konfliktus miatt ismét elmérgesedő orosz-észt viszony nem javított a két etnikum egyébként is feszültségektől terhelt kapcsolatán. A legkiszolgáltatottabb helyzetben azok az oroszok vannak, akik nem beszélnek észtül, emiatt nem kaphatnak észt állampolgárságot sem. Az utóbbi években a kormányok jelentős erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy minél inkább kiszélesítsék azon oroszok körét, akik sikeres állampolgári vizsgát tehetnek, ennek ellenére még mindig csaknem 10 százalék a hontalan, állampolgársággal nem rendelkező oroszok aránya a teljes lakossághoz viszonyítva. A grúziai háború megítélése kapcsán éppen ők voltak azok, akik leginkább indokoltnak látták és támogatták az orosz lépéseket, míg az észtül is beszélő orosz etnikum véleménye sokkal közelebb állt az észtekéhez. Ennek oka az lehet, hogy az állampolgársággal nem rendelkező oroszok a nyelvi korlátok miatt szinte kizárólag az orosz médiára hagyatkoznak. Emiatt az is felmerült, hogy az újonnan induló második közszolgálati tévécsatorna oroszul sugározza az adásait, ezt az elképzelést azonban a miniszterelnök elvetette.

Az észt gazdasági növekedés lelassulása és az általánosan kedvezőtlen világgazdasági folyamatok ugyanakkor egyelőre meglepően kevésbé érintették a munkaerőpiacot, sőt, a munkanélküliségi ráta éppen 2007 végére csökkent mindössze 4,7 százalékra, 2008 második negyedében pedig 4 százalékra, a legalacsonyabb szintre 1992 óta. Ez egyrészt az új tagállamok átlagát, de még az EU15-öket is messze meghaladó, 69,4 százalékos foglalkoztatottsági rátának volt köszönhető, másrészt annak, hogy a romló gazdasági kilátások csak kisebb késéssel éreztették hatásukat. A munkanélküliség alacsony szintje és a reálbérek utóbbi években megszokott kiemelkedő növekedési üteme viszont 2008-ban már egészen biztosan nem tartható, az észt nemzeti bank előrejelzése szerint a munkanélküliség év végére eléri a 6,4 százalékot is. A legjelentősebb visszaesés az építőiparban és a hozzá kapcsolódó ágazatokban várható, mivel az ingatlanpiac beszűkülésével és a szezonális hatások miatt is az itt foglalkoztatottakat érinti először a recesszió.

Bár a reálbérek növekedési üteme 2008 első felében még mindig 5,7 százalékos volt, a romló gazdasági helyzet, a növekvő infláció és a várható elbocsátásoktól való félelmek miatt a lakosság már drasztikusan visszafogta a fogyasztását: a tavalyi 8,9 százalékos növekedési ütem az előrejelzések szerint 2008-ban mindössze 2,8 százalékra esik vissza. Ez azért is érinti érzékenyen a reálgazdaságot, mert az utóbbi években az export mellett a gazdasági növekedés egyik fő motorjává a belső fogyasztás lépett elő. Tovább rontja a gazdasági kilátásokat, hogy a globális hitel- és pénzpiaci válság miatt megdráguló hitelek nemcsak a már egyébként is eladósodott lakosság vásárlási kedvét fogják vissza, hanem a vállalati beruházásokat is, főképp az építőiparban.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

Az észt gazdaság lassulása már 2007 utolsó negyedévében nyilvánvaló volt, amikor is az előző években jellemző kétszámjegyű gazdasági növekedés 5 százalékra mérséklődött. 2007-ben éves szinten ez azonban még mindig 7,1 százalékos GDP növekedésre volt elég, és bár elkerülhetetlennek látszott a további mérséklődés, ilyen drámai mértékű visszaesésre nem lehetett számítani. 2008-ra az észt nemzeti bank 2,1 százalékos növekedést jósolt, ez azonban mostanra jelentős mértékben módosult, a pénzügyminisztérium augusztusi prognózisa szerint 1 százalékkal csökkenni fog a GDP 2008-ban. A második negyedéves adatok alapján már nyilvánvalóvá vált, hogy az ország komoly recesszióval küzd, a reál GDP 1,4 százalékkal csökkent az előző év azonos időszakához képest. A növekedés valószínűleg a közeljövőben sem áll vissza a korábbi kiemelkedően magas pályára, 2009-ben is legjobb esetben mintegy 2 százalékos, míg 2010-ben már esetleg 4-5 százalékos lehet a növekedés, ezt azonban egy elhúzódó világméretű recesszió még jelentősen befolyásolhatja.

A gazdasági növekedést kétségkívül jelentősen sújtja a világgazdaságban kialakult pénzügyi és bizalmi válság, mivel az ország erősen függ a külső finanszírozási forrásoktól, ráadásul az észt bankrendszer gyakorlatilag teljes egészében skandináv kézben van. Ez egyrészt bizonyos stabilitást jelent, mivel ezekre a külső forrásokra biztonsággal számítani lehet, másrészt viszont kiszolgáltatja az észt pénzügyintézeteket a skandináv anyabankoknak, vagyis a jelenlegi nyugtalan pénzügyi helyzetben az észt bankrendszer stabilitása elsősorban attól függ, hogy mennyire tudják az anyabankok a nemzetközi zavarok hatásait kellő mértékben kezelni.

A jelenlegi gazdasági válságban a hitelforrások szűkülése és drágulása egyszerre zajlik le, ami végképp pontot tesz az eddig tapasztalt gazdasági növekedési pályára. Az átmeneti recesszió és a kétszámjegyű infláció nagyon súlyos gazdasági problémának tűnhet, azonban még így is ez jelentheti a viszonylag kisebb kiigazítási áldozatot. Ha ugyanis a külföldi források hirtelen teljesen elapadnak, még ennél is súlyosabb helyzet állhat elő, ami a jelenlegi kiszámíthatatlan nemzetközi pénzügyi mozgások mellett nem is zárható ki teljesen.

A gazdaság túlfűtöttsége azonban már a 2005-2007 közötti időszakban érzékelhető volt, elsősorban a kétszámjegyű, a reálgazdaság lehetőségeit is túlszárnyaló GDP növekedés, a felgyorsuló infláció és a növekvő külgazdasági mérleghiány utalt a veszélyre. Külföldi elemzők, köztük az IMF szakemberei is már 2007 folyamán figyelmeztettek az úgynevezett kemény landolás lehetőségére. Úgy tűnik, mindez mostanra elkerülhetetlen valósággá vált, a kormány feladata így a jelenlegi helyzetben a negatív hatások lehetőség szerinti mérséklése, és az ország mielőbbi visszaállítása egy új, most már fenntartható növekedési pályára.

Ennek érdekében a kormány például adókedvezményekkel segítheti bizonyos ágazatok, elsősorban a recesszió által amúgy is leginkább sújtott építőipar és az ingatlanpiac felől a kereskedelmi forgalomban értékesíthető cikkek termelő iparágak, például a feldolgozóipar vagy a turizmus irányába történő elmozdulást, mivel a bruttó állóeszköz-beruházások mintegy 75 százaléka eddig az előbbi ágazatokban jelentkezett. Másrészt viszont a kormány nagy dilemma előtt áll, hogy megpróbálja-e állami beruházások segítségével felpörgetni a gazdaságot. Erre lenne is lehetősége, mivel az észt költségvetés helyzete jellemzően stabil, évek óta szufficites, és csak a jelenlegi gazdasági nehézségek közepette várható mintegy 1,2 százalékos hiány. A Nemzetközi Valutaalap viszont abban látja a fiskális expanzió veszélyét, hogy ez csak még jobban erősítené az inflációs és a bérnyomást és aláásná az ország versenyképességét. A belső

keresletet ugyanis inkább vissza kell fogni a jelenlegi helyzetben, mivel a problémák gyökere pontosan a túlzott bérnövekedés miatt megugró belső fogyasztás.

A fő kérdés azonban az, hogy a kormány mit tekint elsődleges céljának: az euró bevezetéséhez szükséges egyensúlyi mutatók mihamarabbi elérését, vagy azt, hogy tompítsa a gazdasági visszaesést és a kifulladás növekedési és fejlődési modell helyett minél előbb egy kiegyensúlyozott, fenntartható növekedési pályára terelje vissza a gazdaságot. A kettő együtt valószínűleg csak korlátozott eredményekkel és hosszabb távon valósítható meg, mivel az infláció elleni küzdelem eszköztára a kötött árfolyamrendszer és a monetáris politika szűk mozgásterére miatt meglehetősen gyenge.

Különösen nehéz az IMF tanácsait követni, mivel a gazdaság másik fő motorjának számító export is erőteljesen visszaesett az elmúlt év során, és a gazdasági világválság következtében nem túl jók a kilátások a jövőre nézve sem. A 2005-ben még 20,5 százalékos éves export volumennövekedés folyamatosan mérséklődött 2006-ban 8,3 százalékra, majd 2007-ben már mindössze 1,5 százalékosra. Ez a tendencia folytatódott 2008-ban, mivel a kivitel legfőbb célországainak számító kereskedelmi partnerek (a skandináv- és a balti országok, valamint Oroszország) hasonló gazdasági visszaeséssel küzdenek, így a keresletük is csökkent az észak termékek és szolgáltatások iránt. Az észak export ugyanakkor még mindig versenyképes lehet a magasabb hozzáadott-értéket képviselő szektorokban, míg a munkaintenzív ágazatokban a versenyképesség az egységnyi munkaerőköltség jelentős megugrása miatt egyértelműen romlik. Az exportadatoknál felmerül viszont a kérdés, hogy a jelentős csökkenés mennyiben köszönhető a tranzit olajszállítások drasztikus visszaesésének – ha ugyanis ettől a tényezőtől megiszítjuk a mutatókat, akkor a legutóbbi, 2008 második negyedévében mért 5 százalékos növekedés mindjárt a duplájára emelkedik.

A külkereskedelmi mérleg tetemes (2006-ban még 22,4 százalékos) hiánya ugyanakkor 2007-re mégis 20 százalék alá csökkent, ami annak köszönhető, hogy az import dinamikája még drasztikusabban esett vissza – a 2006-ban még 17,1 százalékkal bővülő behozatal 2007-re már mindössze 2,8 százalékkal nőtt, míg a belső kereslet jelentős visszaesése miatt 2008-ban várhatóan mintegy 1,9 százalékkal csökkenni fog az import volumene. Mindez hozzájárult a folyó fizetési mérleg jelentős, 2007-ben még 17,7 százalékos hiányának a csökkenéséhez is, így az előrejelzések szerint a deficit 2008-ban mindössze a GDP 10,7 százaléka lehet.

A külső egyensúlyhiány már korábban is jellemző volt, ez azonban a jelentős tőkeimport, a kedvező világgazdasági körülmények és az alacsony tőkeköltségek miatt nem okozott különösebb problémát. A közvetlen külföldi tőkebefektetések még 2007-ben is az összes beruházás több mint harmadát adták, a működőtőke-állomány pedig eddigre meghaladta a GDP 78 százalékát. A források azonban elapadtak, a pótlólagos finanszírozási igényt pedig már korábban is elsősorban a nagy mennyiségű bankhitelek fedezték, ezért is érinti nagyon érzékenyen a pénzügyi válság Észtországot.

A gazdasági növekedés drámai visszaesése az egyébként makulátlan költségvetésre is rányomja a bélyegét. Az elmúlt években rendszerint szufficites államháztartás 2008-ban szinte biztosan enyhe (1 százalék körüli) hiánnyal zár majd, és a tendencia valószínűleg 2009-ben is folytatódik majd. Az észak alkotmány ugyan csak egészen kivételes körülmények között engedélyezi az eleve deficités költségvetés elfogadását, a jelenlegi helyzet azonban valószínűleg kimeríti ennek feltételeit.

Bár az állami újraelosztás GDP-hez viszonyított aránya relatíve alacsony (mind a bevétel, mind a kiadási oldalon 35-36 százalék körüli), a kormány várhatóan kénytelen lesz lefaragni néhány juttatásból. Egyrészt várható a családi pótlék és a munkanélküli segélyek befagyasztása, emellett a kormány a kórházak állami finanszírozásán és néhány intézmény támogatásán kíván spórolni. Ezen kívül még az is szóba került, hogy az önkormányzatoknak juttatott személyi jövedelemadóból vonjanak el többet, habár maguk az önkormányzatok éppen a jelenlegi 11,9 százalékos arány emelése mellett lobbiznak.

A fenti lépéseket az teszi szükségessé, hogy a gazdaság lelassulásával a központi bevételek jelentősen megcsappantak, ami elsősorban az ÁFA-bevételek drasztikus csökkenésének következménye. Hiába volt ugyanis kétszámjegyű infláció az elmúlt év során, a fogyasztói bizalmatlanság következtében erősen visszaeső kiskereskedelmi forgalom miatt az ÁFA-bevételek 4 százalékkal alacsonyabb értéket mutattak 2008 első hét hónapjában, mint egy évvel korábban.

ÉSZTORSZÁG ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Észtország az uniós csatlakozást követően még úgy tűnt, hogy az elsők között vezetheti be a közös valutát. A 2007. január elsejei céldátum az infláció hirtelen megugrása miatt először 2008-ra módosult, majd 2006 őszén már ez is nyilvánvalóan tarthatatlanná vált. Jelenleg nincs hivatalos időpont az euró bevezetésére, a legkorábbi dátum 2012, míg más elemzők szerint inkább 2014-2015 lehet. Mindez jelentős csúszás és presztízsveszteség nemcsak Észtországnak, hanem a vele együtt kimaradó másik két balti államnak is, eddig azonban legalább a gazdasági növekedés kiugró szintje kísérte a magas inflációt. A következő néhány évben viszont Észtországnak úgy kell megküzdenie az inflációs nyomással, hogy a GDP növekedése jelentősen visszaesik, ráadásul a kötött árfolyamrendszer következtében az infláció nem mérséklődhet az árfolyam nominális változásán keresztül sem.

Az észt gazdaságpolitika meghatározó eleme ugyanis az árfolyam-stabilitás, mely ebben az esetben gyakorlatilag teljesen rögzített árfolyamrendszert jelent. Észtország már 2004 júniusában valutatanácsi rendszerrel csatlakozott az euró előszobájának tekintett ERM II árfolyamrendszerhez, és egyoldalú kötelezettségvállalással az észt koronát teljesen az euróhoz kötötte. Optimális esetben mindez az euró hitelességén keresztül képes a belföldi árszínvonal stabilizálására is, azonban a rögzített árfolyam egyúttal az önálló monetáris politikáról való lemondást is jelentette, ezzel csökkentve az aszimmetrikus sokkhatások kivédésének esélyét.

Az uniós csatlakozás után az addig alacsony infláció a gazdaság erőteljes túlfűtöttségén kívül több más tényező együttes hatására ugrott meg. Egyrészt visszavezethető az élelmiszer- és energiaárak drágulására, másrészt a belföldi szabályozott árak kényszerű emelésére. A jövedéki adókat 2008 januárjára sikerült az Unió által elvárt szintre hozni, ez azonban önmagában csak egy százalékponttal járult hozzá az árszínvonal emelkedéséhez. Ennél erősebb inflációs nyomást jelentettek azonban a termelékenység növekedését messze meghaladó béremelések, illetve a gazdaság egészére jellemző keresleti nyomás.

Az észt jegybank 2008-ra mintegy 10 százalékos inflációt jósolt, az árak növekedése azonban még ennél is meredekebb lehet, mivel a havi inflációs adatok eddig kivétel nélkül 11 százalék fölött alakultak az előző év azonos időszakához képest. Ha a bérek lépést tartanak a kétszámjegyű növekedéssel, a kiigazítási folyamat nagyon elhúzódhat.

A munkaerőpiac viszont nem könnyíti meg az infláció kezelését, ugyanis az észtek meglehetősen mobilak, a régi tagországok munkaerőpiacának megnyitása után szép számmal vállaltak munkát külföldön. Ez éppen azokban az ágazatokban okozott munkaerőhiányt, ahol a termelékenység növekedése amúgy sem tudott lépést tartani a béremelkedéssel. Az elmúlt évben így a munkaerő rendkívül megrágult, 2007-ben 8,4 százalékkal nőtt az egységnyi munkaerőköltség. Ha azonban a kormány a munkabérek kiigazítására törekszik az inflációs nyomás csökkentése érdekében, féltő, hogy ezzel tovább erősíti a külföldi munkavállalási hajlandóságot, ami ismét a bérnövelés irányában hat. A kormány ebben a helyzetben jó példával igyekszik szolgálni: várhatóan legalább egy évre befagyasztja a közszféra béreit.

A fiskális kritériumok teljesítésével Észtországnak még a jelenlegi nehézségek ellenére sincs problémája. Igaz, a költségvetés helyzete jelentősen romlott, az évek óta megszokott többletet idén és várhatóan jövőre is enyhe hiány váltja fel. Ugyanakkor az államadósság még 2007-ben is mindössze a GDP 3,4 százalékát érte el.

A fő kérdés a maastrichti feltételek kapcsán, hogy Észtország hogyan képes megbirkózni az inflációs nyomással, rákényszerül-e esetleg korábbi monetáris politikájának feladására. A rögzített árfolyamrendszer egészen mostanáig az észti gazdaságpolitika megkérdőjelezhetetlen eleme volt, és erőteljes stabilizáló szerepet töltött be a gyakori kormányváltások mellett. A valutatanács és a fix árfolyamrendszer feladása elképzelhető, hogy több gondot okozna, mint amennyit megoldana. A háztartások hitelállományának döntő többsége, 81 százaléka devizában (euróban) denominált, az árfolyam esetleges nominális leértékelődése miatt sorra dőlnek be a lakossági és vállalati hitelek, további gazdasági visszaesést okozva. Emellett egy ilyen döntés nagyon súlyos bizalomvesztést eredményezne mind a hazai piaci szereplők, mind a külföldiek körében, hiszen mindeddig valamennyi kormány rendkívül elkötelezettnek mutatkozott a rögzített árfolyamrendszer fenntartása iránt.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Észtország továbbra is az európai integráció elkötelezett hívének számít, bár az ország lelkesedése az EU iránt a csatlakozás óta érezhetően visszaesett, mind a közvélemény, mind a kormány támogatja az Unió megújulását és reformját célzó lépéseket. Az észti parlament 2006 májusában ratifikálta az Alkotmányszerződést, majd a helyébe lépő Lisszaboni Szerződést is támogatta: 2008 júniusában éppen az ír népszavazást megelőzően került sor a szerződés ratifikálására. Észtország azonban a reformfolyamatok jelenlegi elakadása ellenére sem híve a többséges Európának, valamint annak sem, hogy Írországot esetleg megpróbálják kiszorítani az Unió fejlődésének fő áramlatából, mivel mindez gyengítené a többi kis tagállam, köztük a saját pozícióit is.

Észtország az uniós jog hazai gyakorlatba való átültetésében is élen jár, egyedül a környezetvédelem terén figyelhető meg kisebb lemaradás. Ugyanakkor Tallinn továbbra is ellenzi az uniós jogharmonizációt azokon a területeken, ahol mindez érzékenyen érinti az ország versenyképességét, különösen a vállalati adózás és az adókulcsok egységesítése ellen próbál fellépni. Az elmúlt évben ugyanakkor lelassult az uniós források megszerzése, így a strukturális alapokból befolyt támogatások alig valamelyest növelik a transzferek pozitív egyenlegét.

ÖSSZEGZÉS

Észtország több szempontból is nehéz évet zár 2008-ban. Egyrészt bekövetkezett az, amitől külföldi elemzők már évek óta óvták az észt gazdaságot, vagyis a túlfűtött növekedés után elkerülhetetlenül következő kemény landolás, az erőteljes gazdasági visszaesés. A világgazdasági körülmények és a kibontakozó válság tovább súlyosbítják az észt gazdaság kilátásait. A pénzpiaci válság különösen rosszul érintheti az országot, mivel a gazdaság rendkívüli módon ráutalt a külföldi finanszírozási forrásokra, az észt bankrendszer pedig szinte kizárólag néhány skandináv bank kezében összpontosul. Emellett a növekedés egyik fő motorjának számító export visszaesésével is számolni kell, különösen, ha a világgazdasági recesszió a főbb exportpiacok beszűkülésével jár. Az észt jegybank emiatt 2007-2008 folyamán egy 4-5 százaléktól 1-2 százalékgig terjedő skálán többször is lefelé módosította a gazdasági növekedésre vonatkozó prognózisokat 2008-ra, és az ország várhatóan még 2009-ben sem lábál ki a recesszióból. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az általános világgazdasági deflációs nyomással ellentétben Észtországban egyszerre kell számolni magas, kétszámjegyű inflációval és a gazdasági növekedés stagnálásával, illetve visszaesésével. A kormány eszköztára az árszínvonal megfékezésére meglehetősen szűkre szabott, mivel az euró jövőbeni bevezetésének reményében a koronát önként a közös uniós valutához kötötték, a rögzített árfolyamrendszer viszont megakadályozza, hogy az infláció az árfolyam változásán keresztül mérséklődhessen. Az euró korai (az eredeti céldátum szerinti 2007-es) bevezetése viszont éppen a magas infláció miatt hiúsult meg, jelenleg nincs is konkrét céldátum, a legkorábbi lehetséges időpontnak 2012, míg más elemzők szerint inkább 2014-15 tűnhet. A gazdasági problémák a kormánypártok között is kielezték a belső ellentéteket, melyek leginkább a személyi jövedelemadó-csökkentés elhalasztása, bizonyos szociális transzferek (munkanélküli-segély és családi pótlék) lefaragása, és az önkormányzatoknak visszajuttatott adók mértékének csökkentése körül bontakoztak ki. Emellett a grúz-orosz válság kapcsán ismét előtérbe került az Észtországban is jelenlévő etnikai konfliktus, amelyet a pártpolitika csak elmélyített azáltal, hogy az egyik ellenzéki párt (a Közép Párt) nem volt hajlandó közös nyilatkozatban elítélni Oroszországot, ezzel jelentős támogatottságot szerezve a lakosság mintegy 25 százalékát kitevő orosz kisebbség körében. A kormány tehát számos dilemmával és megoldatlan problémával néz szembe a jövőben is, melyek akár további népszerűségvesztéshez, és az ország történetében egyáltalán nem példa nélküli kormányátalakításokhoz, valamint előrehozott választásokhoz is vezethetnek.

LETTORSZÁG

Főváros	Riga (Rīga)
Terület	64 589 km ²
Népesség	2 281 ezer fő
Hivatalos nyelv	lett
Pénznem	lat (LVL)
Köztársasági elnök	Valdis Zatlers
Miniszterelnök	Ivars Godmanis
EP képviselők száma	9
Tanácsi szavazatok száma	4
Bizottsági tag	Andris Piebalgs
Bizottsági tárca	energiaügyek
GDP/fő (2007, PPS)	14 400 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

Lettország politikai életének a 2000-es évtizedben, így a 2006-2008-as időszakban is megfigyelhető sajátossága, hogy több parlamenti cikluson keresztül kis változásokkal lényegében ugyanazok a jobbközép politikai pártok alkotnak kormányzóképes koalíciót, miközben a kormány élén meglehetősen gyakran váltják egymást a miniszterelnökök.

A legutolsó, 2006 októberében megtartott törvényhozási választások eredményeként az ország Aigars Kalvitis néppárti miniszterelnök kormánya vezetésével lépett át 2007-be. E választásokon a függetlenség óta eltelt időszakban először tudta megtartani a posztját a korábbi miniszterelnök. Kalvitis vezetésével a Néppárt, a Zöldek és Gazdák Uniója, az Első Párt – Lettország Útja elnevezésű pártszövetség, valamint a Szövetség a Hazáért és Szabadságért – Lett Nemzeti Függetlenségi Mozgalom elnevezésű politikai szervezet részvételével megalakult négypárti koalíció 59 tagú kormányzóképes többséget hozott létre a 100 tagból álló törvényhozásban, a saeimában.

A kormány 2007 őszéig változatlan összetételben működött. Ekkor kivált belőle a nagy tekintélynek örvendő külügyminiszter. Néhány héttel később már maga a kormány is megindult. Kalvitis miniszterelnök 2007 őszén felfüggesztette posztjából a Korrupciós Hivatal vezetőjét, ami nagyarányú fellépést váltott ki a döntés ellen. A politikai nyomás hatására Aigars Kalvitis 2007. december 5-én lemondott. Az új kormány december 20-án állt fel az Első Párt – Lettország Útja pártalakulatból kikerülő Ivars Godmanis vezetésével, a korábbival megegyező pártösszetétellel. A függetlenség óta addig eltelt közel 16 év alatt Godmanis lett a 14. kormányfő, aki egyszer, az 1991. évi függetlenné váláskor már betöltötte ezt a posztot. Az új kabinet felállítása nem járt nagyobb minisztercserével, a 19 tárca vezetője közül csak négyen adták át

helyüket az utódoknak. A kormányfő beiktatásakor az európai életszínvonal elérést és az infláció megfékezését tűzte ki alapvető célul a kormánya számára.

A 2008-as év folyamán a Godmanis kabinetje mögött álló parlamenti többség némileg megfogyatkozott. A 2006. októberi 59 főről a koalíció támogatottsága a 100 tagú törvényhozásban 53 főre olvadt, döntően azért, mert a kormánypártok képviselői közül többen függetlenné váltak. Ez a többség a függetlenek eseti támogatásával képesnek bizonyult nagyobb problémák nélkül kormányozni. A jelenlegi évtized eddigi kormányainak a legitimitációját a lett gazdaság éveken keresztül töretlenül látszó magas növekedési üteme adta. A gyors fejlődés háttérbe szorította a gazdaság és a társadalom szerkezeti, területi, foglalkoztatási, demográfiai problémáit és egyenlőtlenségeit, valamint a növekedési ütem fenntarthatóságát illető kritikákat. Ugyanakkor a korrupciós botrányok továbbra sem szűntek meg. A növekedési ütem 2007-ben mutatkozó megtorpanása, az említett problémák kiéleződése és a nem szűnő korrupciós ügyek miatt azonban a kormány instabilabbá válhat. A gyors növekedés ellenére meglévő belső gyengeségeket és elégtelenségeket kiélező világgazdasági pénzügyi válság és a recesszió sikeres kezelése lehet a záloga annak, kitölti-e a koalíció a 2010-es választásokig tartó időszakot, esetleg akár – az eddigi „tradíciót” folytatva – cserélődő kormányfővel.

A lett politikai élet évek óta folyamatosan cipeli a lett-orosz politikai kapcsolatokból fakadó feszültségek terhét. Ezek két fő területe az állampolgársági státusz és a határok szerződéses rögzítésének a hiánya. Az elsőben enyhülést hoztak az állampolgársági törvény időről időre megtörtént módosításai, amelyek kitágították az orosz nyelvű népesség jogait, ugyanakkor meghagyták a nyelvvizsga-követelményt az állampolgárság elnyeréséhez. Jelenleg a lakosság 16 százalékának nincs állampolgársága. A másik problémakörben hosszú idő után sikerült előrelépni. Az 1997 óta húzódó határegyezmény kérdését a felek rendezték, és 2007. első felében végre megszületett a megállapodás. Az egyezményt márciusban aláírták, és 2007. decemberében hatályba lépett.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A társadalom állapotát és közérzetét alapvetően befolyásoló gazdasági növekedés üteme Lettország uniós csatlakozásakor is kiemelkedően magas volt (8,7 százalék), de ez az ütem a tagság első éveiben tovább fokozódott, 2005-ben 10,6, 2006-ban 12,2 százalékot ért el. Ez kiemelkedő teljesítmény az Unió egészében és a 2004-ben csatlakozott államok körében. E fejlődésnek köszönhetően a lett gazdaság erőteljes felzárkózást produkált az uniós átlaghoz, habár még mindig a legkevésbé fejlett tagállamok csoportjába sorolható. Miközben az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított GDP tekintetében 2004-ben az Unió átlagának 45,8 százalékán állt, 2007-re elérte az 58 százalékot, amivel megelőzi Lengyelországot, Romániát és Bulgáriát.

A növekedés üteme 2007-ben azonban negyedévről negyedévre lassult. Az év egészére vetítve még mindig magas, de már nem több 10,3 százaléknál. A tendencia 2008-ban további csökkenést mutat, amelynek mértéke a korábbi ütemhez képest drasztikusan alacsonynak mondható, várhatóan nem éri el a 4 százalékot. A lassuló növekedés már egyre kevésbé képes leplezni a gazdaság szerkezeti gyengeségeit. Nem csökkennek érezhetően a területi fejlettségbeli különbségek, amit súlyosbít, hogy zömmel a gyenge kilátású régiókban élő orosz nyelvű lakosság okán a területi problémát etnikai feszültségek is kísérhetik. Nem kedvezőek Lettország demográfiai tendenciái sem: a csökkenő népesség mellett 2004 óta jelentős munkavállalási célú kivándorlás figyelhető meg. Feszültségekkel terhes a munkaerőpiac is, ahol szintén nagy

regionális eltérések mutatkoznak, piaci rugalmatlanság jellemző, a jelentős külső munkavállalási hajlam mellett csekély belső mobilitás figyelhető meg, egyes szakmákban, például az építőiparban és a magas képzettséget igénylő ágazatokban munkaerőhiány alakult ki.

A lett társadalmat leginkább zavaró tényező az infláció. Ennek szintje az újonnan csatlakozott országok körében 2004 óta egyike a legmagasabbaknak, ráadásul 2007-ben az előző évhez képest 6,6 százalékról 10,1 százalékra ugrott. Ez kiemelkedően kedvezőtlen ráta az Unióban. Az inflációs nyomás elemei a gyors növekedés és felzárkózás okozta túlfűtöttség, az importált energia árának közeledése az uniós átlagárak szintjéhez. Ezt erősítette 2007-ben az élelmiszerek világpiaci árrobbanása és az energiaárak szintén világpiaci tendenciát tükröző emelkedése. A Godmanis-kormány nem véletlenül jelölte meg prioritásként az infláció letörését. Ennek ellenére a 2008-ban mért adatok és az előrejelzések egyáltalán nem biztatóak, 2008 egészére változatlanul kétjegyű, akár 15 százalékot is elérő rátát valószínűsítnek.

Az ENSZ által számított humán fejlettségi index (HDI) a 0,855-ös értékével némileg javult a megelőző évekhez képest, de nem eleget ahhoz, hogy az ország elmozduljon a stabilan elfoglalt 45. helyről. Ezzel Lettország a sereghajtók közé tartozik az Unióban.

A korrupció szintén vezető helyen szerepel a problémák között a társadalom megítélésében és a külföldi bírálatokban egyaránt. A korrupcióellenes mechanizmusokat már évekkel ezelőtt kialakították, de ezek nem hatékonyak. Súlyosbító tényező a pártok üzleti érdekcsoportokhoz való kötődése és a rendezetlen pártfinanszírozás. A Transparency International indexszámításai szerint 2008-ban Lettországban a korrupciós index pontosan a jelentős korrupcióra utaló 5,0-ös mutatón áll. A világrangsorban 2007-ben az 51., 2008-ban az 52. helyet foglalta el, ezzel a tíz új közép-európai tagállam középmezőnyében van, azonos helyen Szlovákiával és megelőzve Lengyelországot, Litvániát, valamint a 2007-ben csatlakozott országokat.

A Freedom House által végzett, a civil társadalom szabadságjogait értékelő felmérések szerint 2007-2008-ban – a korábbi javulással ellentétben – Lettország pozíciója romlott. Az új tagállamok közül csak Romániát előzi meg, és azonos a besorolása Bulgáriával. A 7-es skálán a 1,5 pontjával tehát a 2004-ben csatlakozott országok sereghajtója.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

A lett gazdaság gyors növekedésének alapját az elmúlt években a beruházások élénkülése és a belső fogyasztás nagyarányú bővülése jelentette. A GDP százalékában kifejezett bruttó beruházási ráta 2004 óta növekszik, és a legmagasabb a vizsgált új tagállamok között. Ez az érték 2004-ben 27,5, 2005-ben 30,6, a következő évben 32,6, 2007-ben pedig 32,5 százalékot tett ki. A kilátásokat azonban beárnyékolja, hogy a fenntarthatatlannak bizonyult növekedési ütem csökkenésével a bruttó beruházási ráta is visszaesik 2008-ban, az előrejelzések szerint 27,4 százalékra, amivel várhatóan az új tagállamok átlaga körül fog elhelyezkedni.

A 2008-ban – nem utolsó sorban a romló világ gazdasági helyzet hatására – megtett és tervezett intézkedések, a fogyasztás visszafogásának felismert szükségessége, a költségvetési fegyelem erősítése tompítani fogja a belső piaci keresletet, amely a növekedés egyik fő húzóereje volt, és amelyet korábban mesterségesen táplált a politikai megfontolásokból fenntartott olcsó hitelek bősége. Ez utóbbi nem lesz fenntartható.

Az elmúlt évek gazdasági növekedése jótékonyan hatott a lett munkaerőpiacot jellemző alapvető mutatók alakulására. A csatlakozás óta folyamatosan bővült a foglalkoztatottság, amely 2007-ben 68,3 százalékot tett ki. E mutató alapján Lettország megelőzi az uniós átlagot és a legjobb szintet érte el az új tagállamok között. Figyelemre méltó sikert ért el a munkanélküliség terén is. A 2004-es magas (10,4 százalékos) szintről csaknem a felére, 6 százalékra csökkent a ráta 2007-ben. A csökkenés mértéke kiemelkedő, az elért szint pedig átlagos az új tagállamok körében. Kérdés természetesen, hogy a gazdasági növekedési ütem jelentős visszaesése a jövőben mennyiben rontja ezt a mutatót.

Az egy főre vetített munkatermelékenység alacsony szintről (2004-ben az uniós átlagnak csak 46 százalékaról) indulva 2007-ben az átlag 53,6 százalékát érte el, ami a várakozások szerint 2008-ban tovább javul és annak 54,5 százalékát is kiteheti. Lettország azonban e kedvező tendencia ellenére még mindig csak Romániát és Bulgáriát előzi meg az új tagállamok között, elmarad a másik két balti országtól, és jelentős a lemaradása a 2004-ben csatlakozottak élmezőnyéhez, Szlovéniához és Szlovákiához képest. Emellett kedvezőtlen tendenciát mutat az egységnyi munkaerőköltség indexe. Ez 2004-ben még némi csökkenést mutatott (-0,6 százalék), azóta viszont növekedésnek indult, 2005-ben 4,6, 2006-ban 4,9, 2007-ben pedig már 10,3 százalékkal. Ez utóbbi érték volt az egyik legmagasabb mutató az Unióban.

A csatlakozást megelőző években Lettország tőkevonzó ereje meglehetősen gyengének mutatkozott. A külföldi működő tőke (FDI) szerepe a lett gazdaságban 2000 és 2005 között messze elmaradt a balti szomszédokhoz és még inkább a visegrádi csoporthoz képest. A folyamatban pozitív töréspontot jelentett a 2006-os év, amikor a külföldi működő tőke beáramlása jelentősen megugrott, a 2005-ös 568 millió euróról 1 326 millióra. Abban az évben Lettország beérte Észtországot és Litvániát. E tendencia 2007-ben sem tört meg, 1 589 millió euró jött be az országba, ami egy főre számítva 698 milliót tett ki. Ez összegében és egy főre vetítve is több mint Litvánia mutatója, de kevesebb, mint Észtországé. A 2008-ra szóló előrejelzések – a legtöbb újonnan csatlakozott országhoz hasonlóan – az FDI beáramlásának némi visszaesését prognosztizálják, és azt 1 100 millió euróra teszik. Az FDI számára Lettországban kedvező vonzerőt jelentenek a liberális és viszonylag stabil szabályozási környezet, valamint a – habár növekvő, de az uniós szinthez képest még mindig alacsony – munkaerőköltségek. Az elemzések ugyanakkor felhívják a figyelmet a korrupció, a bürokrácia kedvezőtlen hatására és a további szabályozási reformok szükségességére. Az FDI húzóereje volt az elmúlt években a masszív privatizáció, amely napjainkban – a többi rendszerváltó országhoz hasonlóan – lényegében befejeződött. Az állami kézben maradt, döntően veszteséges nagy infrastrukturális cégek, a jelek szerint nem jelentenek komoly vonzerőt. A legjelentősebb eladás előtti nagyvállalat, az olajtranzitban érdekelt Ventspils Nafta értékesítési esélyeit rontják a korábbi orosz szállítási gondok, amelyek viszont a lett-orosz politikai viszony javulásával enyhülhetnek. A növekvő gazdasági bizonytalanságok szintén nem kedveznek a működő tőke beáramlásának. Az FDI legnagyobb része az Unióból származik, azon belül Skandináviából (Dánia, Svédország) és Németországból. A fő befektetési területek sorában a szolgáltatások és a fafeldolgozás, valamint nagy mértékben az ingatlanpiac említhető, ugyanakkor a külföldi működő tőkének viszonylag gyenge hatása mutatható ki az exportképesség javításában.

Lettország kereskedelmi nyitottsága a 2000-es évtizedben látványosan növekedett, habár még mindig egyike a legalacsonyabbaknak az Unióban. Ez ugyanakkor magában rejtja a jövőbeni kereskedelmi expanzió lehetőségét, aminek fontos tényezője lehet a belső kereslet viszonylagos szűkülése miatt felértékelődő export. Tegyük hozzá, csak abban az esetben, ha

rendelkezésre fognak állni a versenyképes áralapok, és ha a recesszió által sújtott partnerek piaca kellő mértékű keresletet képes támasztani.

A forgalom adatait vizsgálva, a csatlakozás óta lényegében alig változó tendenciák figyelhetők meg. Lettország uniós kereskedelmi beágyazottsága stabilan magas, 2007-ben exportjának 72 százaléka ott talált piacot, importjának 77 százaléka származott az Unióból. Az Unión kívüli partnerek között hagyományosan kimagasló szerepe van Oroszországnak, az exportban évek óta 12-13, az importban 8-9 százalékos részesedéssel. Lettországnak stabil sajátossága, amivel kitűnik az új tagállamok között, hogy a 2004-ben csatlakozott országok részaránya Lettország Unión belüli kereskedelmében szembetűnően magas, 2007-ben az uniós exportban 46, az importban 43 százalékot tett ki. Lettország évek óta jóval dinamikusabban növeli kivitelét az új tagállamokba (2007-ben 37 százalékkal), mint a tizenöt régi tagországba (2007-ben 11,6 százalék). Ennek magyarázata lehet az újak nagyobb gazdasági dinamikája, de az is, hogy a lett exporttermékek kínálata és versenyképessége e piacok felé szorítja a kivitel. Az importban is hasonló orientáció és arányok mutatkoznak, 2007-ben 28 százalékkal bővült az új tagállamokból jövő forgalom a 15-ökből származó 18 százalékhöz képest. Lettország külső kereskedelme évek óta hiánnyal zárul, 2007-ben több mint 5 millió euróval, ennek döntő része, több mint 4 millió az Unión belül halmozódott fel, amelynek 60 százaléka a 15-ökkel folytatott áruforgalomból adódott. Az ország fő partnerei állandóknak tekinthetők, a kivitelben a balti szomszédok, Németország, Lengyelország és Oroszország, a behozatalban Németország, a balti és skandináv országok, Lengyelország, valamint Oroszország.

Lettország külkereskedelme, elsősorban az Unión belüli áruforgalom, arról tanúskodik, hogy az ország évek óta szerkezeti és versenyképességi gyengeségekkel küzd. A döntően alacsony feldolgozottságú, technológiailag kevésbé intenzív termékekből álló exportstruktúra a gazdaság szerkezeti változásának elhúzódására utal. Más közép- és kelet-európai tagállamokhoz képest szembetűnő a fejlett tudásintenzív technológiájú termelés és kivitel csekély súlya. Az import oldalán ugyanakkor meghatározó részarányt képviselnek a fogyasztási cikkek a tőkeintenzív behozatalhoz képest. Ez az arány Lettországban a leginkább torz az új tagok körében, ami nem ígér gyors szerkezeti korszerűsödést sem a termelésben, sem később a kivitelben.

A 2007-2008-as időszak fejleményei – többek között a kereskedelmi mérleg hiányával is összefüggésben – kiélezték Lettország folyó fizetési mérlegének problémáit. A deficit 2007-ben a GDP csaknem 13 százalékára rúgott. A mérleg évek óta hol megugró, hol némileg csökkenő hiányt mutat, amit az ország egyelőre tompítani tud a külföldi pénzügyi források beáramlásának köszönhetően. E folyamat jövőbeni kilátásairól beszélve a jegybank elnöke 2007 tavaszán még optimistán nyilatkozott. A 2008-as pénzügyi válság azonban jelentős kockázattal jár a fizetési mérleg hiányának fenntarthatóságára nézve.

A lett gazdaság versenyképességi gondjaira rendre rávilágítanak az Európai Bizottság versenyképességet és innovációt összehasonlító felmérései is. A legutóbb közzétett innovációs rangsor szerint Lettország összevont indexe lassan és alig javul: 2004-ben 0,16, 2005-ben 0,17, a következő évben 0,18, 2007-ben pedig 0,19 szintet ért el. Ezzel az értékkel jelentősen elmarad a 0,45-ös uniós átlagtól, a tagállamok közül csak Romániát előzi meg. A kutatásra és fejlesztésre fordított források GDP-hez mért aránya szintén alig változik, az évtized elejére jellemző gyors növekedés után az elmúlt három évben rendre 0,6 százalék körül mozog. A források 46 százalékban állami, 35 százalékban vállalati és 19 százalékban külföldi eredetűek.

LETTORSZÁG ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Lettországban a 2004-ben megfogalmazott, viszonylag gyors eurózóna csatlakozást előrevetítő várakozásokat hamar felváltotta a realisabb helyzetértékelés. A jelenlegi lett álláspont szerint az euró bevezetésének 2011-2012 előtt nincs komoly esélye. Lettország nem kapott súlyos elmarasztaló bírálatokat az Unió illetékes intézményeitől, a megfogalmazott kritikák és javaslatok azonban évről évre visszaköszönnek.

Az uniós intézmények rendre felhívják a lett kormány figyelmét a jogi hiányosságokra, inkompatibilitásokra, elsősorban a jegybaki szabályozásban és a Központi Bankok Európai Rendszerébe való integráció terén.

Lettország a csatlakozás óta nem tudja teljesíteni az inflációs feltételt. A 2000-es évtized elejének viszonylag alacsony, akkor még reménykeltő szintjéhez képest 2004-től meglódult az infláció és 6-8 százalékos sávban mozgott 2006 végéig, ami már akkor is kivívta az Unió bírálatát. A következő, 2007-es évben a pénzromlás a gazdaság akkor még érvényesülő túlfűtöttsége, a jelentős jövedelemkiáramlás, az élelmiszerek és az energia árának ugrásszerű növekedése miatt, valamint a jövedéki adók uniós szintre emelése folytán masszívan erősödött, elérte az Unióban kimagasló 10,1 százalékot. Annak ellenére, hogy a 2007 decemberében megalakult új kormány zászlajára tűzte az infláció megfékezését, a kedvezőtlen helyzet nem javult, sőt a ráta 2008 első negyedében 16 százalékra emelkedett. Nincs esélye, hogy 2008 egészére vetítve ennél lényegesen alacsonyabb szintet regisztráljanak, mivel az inflációs nyomás tényezői nem gyengültek. E mutató tekintetében tehát Lettország egyre távolodik a referenciaértéktől, úgy tűnik, ez lesz a legnehezebben teljesíthető kritérium.

A hosszútávú kamatokkal kapcsolatos feltételt az ország a csatlakozás óta folyamatosan teljesíti, igaz hullámzóan. E mutató 2007-ben 5,1 százalék volt. A közösségi értékelések ugyanakkor veszélyként mutatnak rá a tényre, hogy Lettország rátája egyre inkább emelkedik és egyre veszélyesebben megközelíti a – némileg szintén emelkedő – referenciaszintet.

Köztudomású, hogy a lett valuta 2005. május 2-a óta résztvevője az ERM II árfolyammechanizmusnak. Azóta őrzi a megállapodásban rögzített +/-1 százalékos ingadozási sávot. A lat 2007 tavaszáig a sáv erős szélén helyezkedett el. Ezután azonban lefelé mozdult, majd ingadozásba kezdett. Habár az árfolyamfeltételt Lettország változatlanul teljesíti, a 2007-es év további fejleményeit és főleg a 2008-as pénzügyi válság lehetséges hatásait figyelembe véve, az uniós intézmények rámutatnak az árfolyam stabilitását veszélyeztető megnövekedett kockázatokra.

Az államháztartási hiány mutatójával kapcsolatban Lettország a csatlakozás óta nem kapott bírálatot, mivel a hiány rendre a GDP 0-1 százaléka között mozgott egészen 2006-ig, amikor kicsi többlettel zárult. E mutató 2007-ben 0,0 százalékot tett ki, ami figyelemre méltóan jó az euró bevezetése előtt álló tagállamokhoz képest. A hiány azonban 2008-ban emelkedni kezdett, a prognózisok szerint 2009-re akár a 2,1 százalékos szintre is felkúszhat. A referenciaérték alatti hiány jövőbeni fenntarthatóságával kapcsolatban az Európai Bizottság óvatosságra intette a lett kormányt, különösen a világgazdaság pénzügyi fejleményeinek tükrében. Az uniós javaslatok erőteljesen hangsúlyozzák a lassuló növekedés mellett elkerülhetlenné váló kiadáscsökkentő intézkedések szükségességét.

Lettország a bruttó államadósság mutatóját idáig szintén mindig biztosan tudja teljesíteni. A 2004-es 14,6 százalékról 2006-ban 10, 2007-ben 9,7 százalékra csökkentette. Az államháztartási hiánnyal és általában a makrogazdasági helyzet romlásával kapcsolatos bizonytalanságok ugyanakkor 2008-2009-ben kihathatnak e mutatóra is. Nem kizárható a lassú, azonban természetesen még bőven a referenciaszinten belül maradó növekedése sem.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Az uniós jogszabályok átvételében Lettország igen jó teljesítményt tudott felmutatni, 2007 elejére a jogszabályok 99,05 százalékának átvételével – Litvánia után – a 2. helyre került az Unióban. A 2008. júniusi értékelés szerint, habár a rangsorban a 8. helyre csúszott vissza, a mutatója 99,26 százalékra emelkedett. A hiányosságok egy-két kivételtől eltekintve két területen, a vállalati jogban és a belső piaci szabályok átvételében figyelhetők meg.

A közösségi alapok 2004 és 2006 közötti kifizetéseinek felhasználását mutató abszorpció-rátája Lettországnak 2008 elején 74 százalékot ért el, ezzel a nyolc új tagállam középmezőnyében, a 4-5. helyen található, Lengyelországgal együtt, Magyarország, Szlovénia és Észtország mögött. Az abszorpcióban a leghatékonyabbnak a mezőgazdaság bizonyult. A 2007 utáni időszakra a kormány új menedzselési rendszert alakított ki a hatékonyság javítására. Megkülönböztetett figyelmet szentelnek a prioritások között a humán erőforrások fejlesztésének.

Az integráció napirendjén szereplő intézkedések és törekvések tekintetében meg kell említeni, hogy a lett törvényhozás 2008 tavaszán, még az ír népszavazás előtt ratifikálta a Liszaboni Szerződést, mégpedig a 70 százalékos támogatással. Az ország aktivitást mutat az Unió előtt álló feladatok megfogalmazásában, bizonyos kérdésekben erőteljesen ad hangot véleményének. Érdeklődésének középpontjában az – egyébként a lett bizottsági tag reszortjába tartozó – energiakérdések szerepelnek. Ide sorolható még a szomszédságpolitika, ahol a balti államokkal egyeztetett álláspontot képvisel, ugyanakkor nem fogalmaz meg markáns álláspontot az Unió esetleges délkelet-európai kibővülésével kapcsolatban. A költségvetési viták előkészítéseként szakmai munkacsoportot állítottak fel 2007-ben, a vitafolyamat azonban még nem élénkült meg.

Az Uniót illetően a lett közvélemény mind a csatlakozás előtt, mind azóta az uniós átlagnál visszafogottabban és hullámzóbban vélekedik, általában a válaszadási aktivitás is elmarad más tagállamokhoz képest. Az Unió nyújtotta előnyök megítélésében a lett közvéleményben 2004 és 2006 között erősödött a pozitív válaszok aránya, ugyanakkor 2007-ben visszaesett 43-ról 37 százalékra. Megnőtt azoknak az aránya, akik semlegesen vagy egyenesen negatívan ítélik meg azt, hogy Lettország számára hasznot hozott-e a csatlakozás.

Az Unió előnyeinek konkrét megítélése Lettországnak lényegében megegyezik az átlaggal, miközben a kedvező hatások rangsora eltér. A legnagyobb előnynek a lettek a kibővült munkavállalási lehetőséget tartják, ezután következik, hogy a tagság javította az ország és partnerei együttműködését, majd a békét és biztonságot említették. Az előnyök között a legkisebb súllyal a gazdasági növekedéshez való uniós hozzájárulás szerepel. A tagságból következő hátrányok között elsősorban az életszínvonal nem kellő javulását és a gazdasági növekedésre gyakorolt negatív hatást jelölték meg. A közösségi intézmények értékelési rangsora Lettországnak megegyezik az uniós átlaggal, habár a lettek mindegyik intézményről szkeptikusabb osztályzatot állítanak ki.

ÖSSZEGZÉS

Lettország negyedik uniós évében az ország politikai és társadalmi életében nem következett be a korábbi tendenciákat és az elért helyzetet gyökeresen módosító esemény. Az évek óta hatálmón lévő politikai erők, folytatva az immár megszokottnak tekinthető változásokat a kabinet élén és azon belül, fenntartották a működőképes koalíciót. A 2007-ben még nagyjából megőrzött gyors gazdasági növekedésnek köszönhetően a társadalomban és a gazdaságban rejlő potenciális feszültségek nem törtek látványosan elő. A teljes 2007-es évre vetített alapvető gazdasági mutatók többsége nem romlott jelentős mértékben, némelyikük még javult is. Ebben az évben a helyzet nem adott okot komoly aggodalomra. A konvergenciafeltételek teljesítéséről vázolható összkép is hasonló a megelőző évhez. Ez alól ugyanakkor már 2007-ben is kivételt jelentett a megugrott infláció, valamint a gazdasági növekedés ütemének az év második felében érzékelhetővé vált lassulása. A 2008-as év fejleményei azonban árnyalják, sőt bizonyos tekintetben beárnyékolják a 2007-es összképet. Látványosan visszaesett a növekedési ütem, tovább erősödött az inflációs nyomás, kiütözköznék a gazdaság szerkezeti és versenyképességi hiányosságai, nem csökkentek a kereskedelem és a külső fizetések egyensúlytalanságai, és ilyen helyzetben fenyegetőnek tűnik fel a megváltozott világgazdasági környezet. A politikai és gazdasági stabilitás záloga, hogy a kormány miként képes kezelni a meglévő és várhatóan kiéleződő problémákat a csökkenő belső növekedés és a kibontakozó külső recesszió mellett, illetve miként lesz képes alkalmazkodni a gazdaságpolitika a korábbitól eltérő, és jóval mérsékeltebb növekedési (kényszer)pályához.

LITVÁNIA

Főváros	Vilnius
Terület	65 300 km ²
Népesség	3 385 ezer fő
Hivatalos nyelv	litván
Pénznem	litas (LTL)
Köztársasági elnök	Valdas Adamkus
Miniszterelnök	Gediminas Kirkilas/Andrius Kubilius
EP képviselők száma	13
Tanácsi szavazatok száma	7
Bizottsági tag	Dalia Grybauskaitė
Bizottsági tárca	penzügyi programozás és költségvetés
GDP/fő (2007, PPS)	14 900 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

A 2006. májusi kormányválság után a politikai helyzet némileg stabilizálódott Litvániában: az év júliusában négypartii kisebbségi kormánykoalíció vette át a hatalmat. A Litván Szociáldemokrata Párt, a Polgári Demokrácia Pártja, a Liberális és Centrumszövetség, valamint a Litván Paraszt Népi Szövetség alkotta koalíció, amelyhez 2008 februárjában csatlakozott még az Új Szövetség-Szociálliberális Párt immár a 14. formáció volt a rendszerváltás utáni Litvániában. Mindez jól illusztrálja a politikai helyzet törékenységét, a rendkívüli politikai rotációt az országban. A Gediminas Kirkilas vezette kormány mindemellett mégis sikeresen vette az elmúlt két évet, és minden belpolitikai válsághelyzet ellenére kitöltötte a teljes kormányzati ciklust. A következő parlamenti választások első fordulójára ezért rendes időben, 2008. október 12-én került sor. A Litvániában regisztrált 41 politikai pártból 22 teljesítette a jelöltállításhoz szükséges feltételeket.

Már a választások első fordulóján nagymértékben igazolást nyertek a közvéleménykutatások előrejelzései. A 141 fős litván parlamentben az első fordulóban 18, a másodikban további 20 mandátumot szerzett ugyanis a legerősebb ellenzéki párt, a konzervatív Haza Szövetsége Kereszténydemokrata Unió. A párt vezetője, Andrius Kubilius még az első forduló után bejelentette, hogy kész bármelyik politikai formációval koalícióra lépni. A várakozások szerint a csak néhány hónapja alakult Nemzeti Felszabadítási Párt lehet majd a mérleg nyelve az új kormány összetételének eldöntésében. A választásokon csaknem 15 százalékot elérő, és ezzel a második helyen végzett párt vezetője az „amerikai ideálnak” tartott Arunas Valiuskas, aki ritka meggyőző erejének köszönheti gyors népszerűségét. Amíg a Haza Szövetsége Unió számára az adócsökkentés, az euró bevezetése és az orosz befolyás csökkentése a kulcskérdés a következő időszakban, addig a potenciális koalíciós partner a közélet tisztaságát, a jóléti társadalom létrehozásának programját hirdette meg. A két párt programjának eltérő súly-

eltérő súlypontjai is azt mutatják, hogy ismételten egy ideológiailag rendkívül összetett, nem egységes, ebből következően várhatóan instabil formáció kerül hatalomra Litvániában. Mindez nagymértékben befolyásolhatja az ország fejlődéséhez és gazdasági stabilitásához elkerülhetetlen reformok sorsát.

Márpedig a választási kampány is azt mutatta, hogy rendkívül széles a spektruma azoknak a kérdéseknek, amelyekhez az új kormányzatnak majd hozzá kell nyúlnia. A legfőbb választási téma az infláció rekord magas szintje volt, amely 2008 márciusában éves szinten elérte a 11,3 százalékot. Ez 11 év óta a legmagasabb inflációs mutató az országban, és komoly aggodalmat kelt a litván lakosságban. A másik fontos téma aktualitásából kifolyólag az éppen a választások előestéjén kirobbant nemzetközi pénzügyi válság és Litvánia sebezhetőségének problémája. A kampány során emellett a munkaerőpiac kérdései voltak még fókuszban: az elmúlt évben a kedvezőtlen gazdasági folyamatok következtében a foglalkoztatottak jelentős része veszítette el állását, és komoly gondot okozott a munkaerőpiacon a szakképzés egyenlőtlen eloszlása, az egyes szakmákban jelentkező munkaerőhiány. A Kirkilas-kormányt támadások sora érte amiatt, hogy nem volt képes a reformfolyamat előmozdítására olyan kulcsfontosságú területeken, mint az igazságszolgáltatás, a családpolitika, illetve az egyetemi oktatás. Emellett – a kormány gyenge hitelessége miatt –, a politikai vezetés iránti bizalom az elmúlt időszakban sem volt jellemző az országban. A korrupció letörése és a politikai élet megtisztítása a következő kormányzatok feladata lesz, ami azonban – látva a megosztottságot és instabilitást – egyelőre nem ígér gyors sikert.

Európai kérdésekben Litvánia többször is hallatta hangját az elmúlt évben. Az ország külpolitikáját alapvetően három prioritás határozza meg, és ezek fényében fogalmazza meg uniós álláspontját. Mindenekelőtt Vilnius az Európai Unió és a NATO megbízható tagállama kíván lenni, és nemzetközi fellépését ennek megfelelően alakítja. Másrészt azonban földrajzi elhelyezkedése miatt kapcsolatrendszerének központjában a balti-tengeri államok állnak, és az ország aktívan lép fel a régióval közvetlenül összefüggő kérdésekben. Harmadrészt – és ez közös elem az újonnan csatlakozó országok esetében – külpolitikájának elsődleges célja az ország gazdasági felzárkóztatása.

Litvániát az európai kérdések között leginkább az EU szomszédságpolitikájának alakulása, az Oroszországgal és az Európai Unió keleti szomszédaival folytatott kapcsolatok alakulása foglalkoztatja. A litván külpolitika prioritásként tekint a „keleti dimenzió” megerősítésére, hiszen az ország számára éppen ezen a területen nyílik lehetőség felhasználni korábbi tapasztalatait a keleti szomszédokkal való kapcsolattartás terén. Ami a konkrétumokat illeti, Litvánia számára a legfontosabb, hogy az autonóm kereskedelmi preferenciák Moldovával és a szabadkereskedelmi egyezmény Grúziával megvalósuljon. Litvánia úgy véli, hogy a szabadkereskedelem kiterjesztésével elősegíthető az, hogy a keleti szomszédos országok minél jobban beépüljenek az EU belső piacába. Ukrajna esetében ezen túl megy a litván külpolitika, itt ugyanis határozott jelzéseket várna az Uniótól az ország demokratizálódási folyamatának segítése érdekében.

Ami az orosz-litván kapcsolatokat illeti, Petras Vaitiekunas litván külügyminiszter többször is hangoztatta, hogy az együttműködés fontos és elkerülhetetlen ebben a relációban. Ugyanakkor kiemelten hangsúlyozta, mennyire kívánatos lenne, hogy az Európai Unió egységes legyen Oroszországgal szemben. Az új stratégiai együttműködés kapcsán Litvánia három feltételt támasztott a tárgyalások során: garantálja az energiabiztonságot; a FÁK térségben megoldást nyújtson a befagyott konfliktusokra; jogi és intézményi keretet biztosítson Oroszország és az Európai Unió közötti regionális együttműködésre. Litvánia ugyan kidolgozta a stra-

tégiára vonatkozó konkrét elgondolásait, ennek ellenére ahhoz a lobbizhoz tartozik a tagállamok között, amely egyáltalán nem bánja a tárgyalások halasztását Oroszországgal.

Litvánia álláspontját az uniós keleti politika kérdésében nagymértékben meghatározza az ország energiahelyzete, amely téren komoly kihívásokkal szembesülhet akár már rövidtávon is. A csatlakozási szerződés aláírásával ugyanis Litvánia vállalta, hogy bezárja az Ignalina atomerőművet, amelynek 1. blokkja már 2000 óta nem működik, és a 2. blokk bezárására 2009-ben kerülne sor. Az időpont közeledtével egyre többen gondolkodnak azon, hogyan lehetne kitolni ezt a dátumot, amely az ország energiafüggségének drasztikus romlását, ezzel energiabiztonságának veszélyeztetését is hozhatja. Jelenleg az Ignalina erőmű termeli az elektromos energia döntő részét Litvániában és nem tudni, mi lesz az erőmű megszüntetése után. Egyrészt jelentősen megnőne az ország energiafüggsége Oroszországtól, másrészt nem is biztos, hogy Oroszország hajlandó és képes lenne ellátni Litvániát a kellő többlettel. Éppen ezért 2007. július 10-én a litván seimas új törvényt fogadott el, amely jóváhagyta egy új atomerőmű építésének tervét, amelyben stratégiai partnerek még Lengyelország, Észtország és Lettország. Az új atomerőmű a tervek szerint 2015-ig épülne meg.

Az Európai Unió jövőbeni költségvetéséről folyó vita kapcsán Litvánia az újonnan csatlakozott tagállamok álláspontját képviseli, vagyis a két, számára kulcsfontosságú területnek a kohéziós politikát és az agrártámogatások rendszerét tartja. A litván prioritásrendszer kiemeli, hogy olyan hozzáadott értéket termelő projektek finanszírozását támogató az EU-ban, amelyek a Közösség világgazdasági szerepének erősödését segítenék elő. Nagyon fontosnak tartják az egységes belső piac sértetlenségének megtartását és a KAP-reform folytatását. 2009 kiemelten fontos éve lesz Litvániának, ekkor ugyanis Vilnius veszi át az Európa kulturális fővárosa címet, és az „Élő kultúra” (Living Culture) rendezvénysorozat biztosan a figyelem középpontjába helyezi majd az országot.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

Az elmúlt években a többi balti államhoz hasonlóan a litván gazdaság is átlagon felüli növekedést produkált. A dinamikus növekedési trend 2007 folyamán is folytatódott, a 2004-ben 7,3 százalékos, majd 2005-ben 7,9, 2006-ban pedig 7,7 százalékos bővülést 2007-ben 8,8 százalékos növekedési ütem követte. A világgazdasági folyamatok egyelőre kiszámíthatatlanok, nem tudni, milyen mértékben gyűrűzik majd be a válság a kis, nyitott litván gazdaságba. Előrejelzések mindemellett a növekedési ütem drasztikus lassulásával számolnak 2008-ban és 2009-ben egyaránt, a GDP növekedés 5,3 majd pedig 4,4 százalékos lehet. A litván növekedési teljesítményt egyedül Szlovákia és Lettország volt képes túlszárnyalni az elmúlt években. A dinamikus fejlődés eredményeképpen az ország felzárkózási folyamata is töretlen, emellett gyors is maradt. Az adatok szerint az egy főre jutó vásárlóerőparitáson mért GDP nagysága a csatlakozás után mért 50,6 százalékos szintről 2007-re 60,3 százalékra emelkedett, ami azonban még mindig csak négy újonnan csatlakozott ország: Lettország, Lengyelország, Románia és Bulgária megelőzésére elegendő.

A növekedés fő hajtóereje továbbra is a belső kereslet, ezt gyors importnövekedés kíséri. A térség egészére jellemző túlzott jövedelemkiáramlás tovább fűtötte a magánfogyasztást egyben pedig erősítette az importhajlandóságot. Az exportnövekedés ugyan dinamikusan alakult, de a külkereskedelmi forgalom egyenlege továbbra is negatív, annak mértéke 2007-re elérte a GDP 18,4 százalékát. A privatizáció lezajlása és a külföldi tőke érdeklődésének csökkenése,

illetve a hitelezés aggasztó méretűvé válása miatt az ország folyó fizetési mérleg hiánya korábban nem látott méreteket öltött. A folyó mérleg hiánya 2007-2008-ban elérte a GDP 14 százalékát, és elemzők szerint egészen 2012-ig nem is lehet jelentősebb mérséklődésre számítani. A külső és belső egyensúlytalanság háttérében a gazdaság túlfűtöttségének tünetei és a munkaerőpiac problémái állnak.

A litván gazdaságra az elmúlt évek dinamikus növekedése és a felzárkózás töretlenül dinamikus üteme mellett számos negatív jelenség is jellemző volt. A bérek a termelékenységnél gyorsabb ütemben nőttek, ami csökkentette az ország versenyképességét az exportpiacokon, illetve visszavetette attraktivitását a külföldi befektetők szemében. Az export ugyan továbbra is bővül, de a külső hiány gyorsan nő az energiaárak és az élelmiszerárak emelkedésével, illetve a belső importkereslet növekedésével összefüggésben. A litván termékek árversenyképességét ugyanakkor a növekvő infláció gyengítette. Mindez azt mutatja, hogy az elmúlt évek felzárkózási folyamata mellett komoly külső és belső egyensúlytalansági tünetek jelentek meg a litván gazdaságban, és az ország külső sebezhetősége rendkívüli mértékben megnőtt.

Mindehhez a munkaerőpiac problémái is társulnak. A 2004-es uniós csatlakozás óta komoly változások következtek be a litván munkaerőpiacon. Míg 2003-2004-ben Litvánia az egyik legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkező ország volt (12,4, illetve 11,5%), addig ez a mutató 2007-re 4,3 százalékra csökkent. Ez csak részben függ össze a foglalkoztatottság növekedésével, ami a 2004-es 61 százalékról 2007-re 65 százalékra emelkedett. A munkaerőpiaci folyamatok elsődlegesen a migrációval függnek össze, hiszen 2001 és 2006 között közel 84 ezer fő hagyta el az országot munkavállalás céljából. A fő célszörök az Egyesült Királyság, Írország, Németország és Spanyolország. A kivándorlás pozitív hatása a külföldön dolgozók hazautalásai, ami azonban nem volt képes ellensúlyozni azokat a komoly negatív jelenségeket, amelyek azóta a litván munkaerőpiacon jelentkeztek. Nevezetesen egyrésztől munkaerőhiány tapasztalható a gazdaság egészében, másrésztől bizonyos szakmákban kifejezetten nehéz szakképzett embert találni. Mindez hozzájárult a piacon kialakult bérnövekedéshez, tehát áttételesen az inflációt, ezáltal pedig a belső egyensúlytalanságot fűtötte. Komoly gondokat okoz emellett a társadalom elszegényedése. A lakosság igen jelentős hányada – elsősorban a vidéki népesség – tartós szegénységben él, és reintegrálásuk a munkaerőpiacra egyelőre nehezen megoldható feladatnak tűnik. A következő kormányzatnak elsődleges feladata lesz ezeknek a munkaerőpiaci kérdéseknek a kezelése, az egyensúlytalansági problémák kezelése.

LITVÁNIA ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Litvániának komoly presztízsveszteséget jelentett az euró bevezetésének megghiúsulása 2006-ban. Az ország már évek óta gyakorlatilag valamennyi konvergenciamutatót teljesíti. A maastrichti kritériumok Achilles-sarka az inflációs mutató, amelynek kezelésére azonban nagyon csekély eszköz (ha egyáltalán van ilyen) áll a litván gazdaságpolitika rendelkezésére a választott monetáris rezsimm mellett. A vizsgált új EU-tagállamok közül Litvánia az első között jelentette be csatlakozási szándékát a gazdasági és monetáris unióhoz, és ennek megfelelően az 1994 óta valutatanácsos módszerrel először a dollárhoz, majd az euróhoz rögzített litást 2004 júniusában bevezette az ERM II árfolyammechanizmusba. Ezen belül a litas a 3,452 litas/euró középárfolyamtól +/-15 százalékponttal térhet el. A litas stabilitása nem ingott meg az eltelt időben, ami a valutatanácsos rendszer keretében folytatott árfolyampolitikai irány töretlenségének tudható be. A litván euró-bevezetéshez mindemellett számos más feltételnek is teljesül-

nie kell, és bár a legtöbb kritérium esetében Litvánia jóval a maastrichti maximum szint alatt teljesít, a litván fiskális és monetáris politikai mix egyedi gazdaságpolitikát kíván.

Az uniós csatlakozást megelőzően jellemző feszes gazdaságpolitikai mix lehetővé tette az egyensúly közeli költségvetést, illetve a töretlen dezinflációs folyamatot is. Az infláció gyors visszaszorulása nem járt a növekedés ütemének lassulásával sem. Az azóta eltelt időben azonban megváltozott az a nemzetközi környezet, amelyben a dezinflációs folyamatot Litvániának is folytatnia kell. A csatlakozás óta mind a belső, mind a külső körülmények az infláció eleinte lassú, majd később annál nagyobb ütemű növekedéséhez vezettek. Az infláció 2004-ben még 1,2 százalék, 2005-ben 2,7, 2006-ban 3,8, majd 2007-ben már 5,8 százalék volt, ami részben a csatlakozás hatására az üzemanyagra, fűtőanyagra és dohányra bevezetett közvetett adókkal, a magasabb olajárakkal, illetve az élelmiszerárak emelkedésével függött össze. Az elmúlt év ezt a lassú növekedési trendet drámaian megváltoztatta, az energiarák és az élelmiszerárak egyaránt drasztikus emelkedése, illetve a belső bérinfláció hatása mind komoly nyomást gyakoroltak a litván inflációs trendre. Az év/éves infláció szintje 2008 márciusában már elérte a 11,3 százalékot, ami 11 év óta az egyik legmagasabb érték. Ez is azt mutatja, hogy a túlfűtött gazdaság és a rögzített árfolyam (valutatanács) „életveszélyes” gazdaságpolitikai mix, és éppen az inflációs szintek emelkedése miatt sokan attól tartanak, hogy a balti államok lesznek az Európai Unió legsérülékenyebb országai. Problémát okoz, hogy igazából nincs hatékony eszköz a valutatanácsos módszer mellett az infláció csökkentésére (rögzített árfolyam mellett nem alkalmazható a visegrádi országokban bevezetett inflációs célkitűzés módszere). Az egyetlen megoldás a feszes fiskális politika fenntartása, illetve a munkaerőpiaci reformok folytatása lehet. Elemzők 2009-2012 között mindemellett az előrejelzéseikben az inflációs szint csökkenését várják, mivel a keresleti nyomás enyhül majd és az olajárak is várhatóan csökkennek. A bérnövekedés ugyanakkor erőteljes marad a munkaerőpiac beszűkülése miatt, ami korlátozza a dezinfláció ütemét, illetve a fiskális politika terén is nagy a veszélye a lazább szemléletnek a politikai váltást követően is.

A Litvánia által választott monetáris politikai módszer feltételezi a közel egyensúlyi szinten tartott költségvetést és feszes fiskális politikát. Litvániában a fiskális politika irányát sikerült restriktív mederben tartani, a költségvetési deficit a referenciaértékek alatt maradt, ám a szigor korántsem érte el azt a szintet, mint a hasonló gazdaságpolitika mentén haladó Észtországban, ahol folyamatosan szufficit regisztrálható. Az uniós csatlakozás évében még 1,5 százalékos GDP-arányos államháztartási hiány 2005 és 2006-ban 0,5 százalék volt, majd 2007-ben lazulás figyelhető meg, a hiány mértéke eléri az 1,2 százalékot. Az tehát megállapítható, hogy a deficit mindvégig a maastrichti referenciaszint alatt volt, ugyanakkor jelentősen lazább maradt, mint ahogy azt a robusztus gazdasági növekedés megengedhette volna. Litvánia sebezhetősége nagymértékben abból fakad, hogy a fiskális politika elmulasztotta megadni a választ a makrogazdasági egyensúlytalanságokra, és mindvégig deficitese maradt. Emellett nincs a konvergenciaprogramban sem lefektetve olyan középtávú deficit-plafon, amely feszesebb vonalvezetésre kötelezne. Törekvések voltak a szabályozás szigorítására, ezt fémjelzi a 2007 novemberében elfogadott törvény a fiskális fegyelemeről, amely az egyensúly közeli államháztartási egyenleget preferálja.

A 2008. októberi választások eredményeképpen bekövetkező politikai váltás korántsem látszik megszüntetni az aggodalmakat a fiskális politika szigorítása tekintetében. A választásokon győztes Haza Szövetsége komolyan fontolgatja az adócsökkentés lehetőségét, ami az államháztartás bevételi oldalán bizonytalanságokat eredményezhet. Ehhez járul a külső környezet súlyos romlása a pénzügyi válság következtében, ami további bizonytalanságokat hozhat a kisvállalkozói és a lakossági eladósodottság kiemelkedően magas aránya miatt. A litván gazda-

ság nagy előnye (például Magyarországgal vagy Lengyelországgal szemben), hogy az államadósság szintje rendkívül alacsony szinten van. A balti köztársaságok nem örökölték meg a szovjet államadósság arányos részét, így „tabula rasa”-val kezdhettek a transzformáció költséges feladatához. Az államadósság szintje 2003-ban még 21,4 százaléka, majd 2004-ben 19,7 százaléka volt a bruttó hazai terméknek, vagyis jóval a megadott 60 százalékos referenciaérték alatt maradt. Az adósság mértéke azóta sem duzzadt fel, annak szintje még 2007-ben is a GDP 17,3 százalékát érte csupán el. Az adósság összetétele azonban már kevésbé ad okot optimizmusra, hiszen az államadósság több mint 60 százaléka külföldi hitelezőkkel szembeni tartozás, ami összességében 2,2 milliárd eurót tesz ki. A litván külső és belső egyensúlytalanság kezelése kínálati oldalról történhet meg, vagyis egyrészt tovább kell szigorítani a fiskális politikai irányt, másrészt pedig strukturális reformokra lesz szükség a munkaerőpiacon, illetve az oktatás területén. Amennyiben ezeket a lépéseket az újonnan alakuló kormányzat képes lenne megtenni, akkor az országnak sikerülne ismét stabilizálnia makrogazdasági helyzetét, biztosítani a fenn tartható fejlődést, nem utolsósorban pedig idővel az euróövezeti csatlakozáshoz szükséges feltételeknek is képes lenne eleget tenni. A jelenleg érvényben lévő kormányzati elképzelések preferálnának egy 2012-es litván euró-bevezetést, aminek azonban – mint láthattuk – komoly feltételei vannak. Mindemellert a litván jegybank már bemutatta a litván euró érme tervét, amin a litván nagyhercegség címerének szimbóluma, Vytis lovag látható.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Ami a Lisszaboni Szerződés megerősítését illeti, Litvánia konstruktívan, de nem elhamarkodottan lépett. Amíg az Európai Unió Alkotmány szerződését elsőként ratifikálta az ország, addig az annak módosításaképpen megszületett Lisszaboni Szerződés elfogadására mintegy fél-éves intervallum után, 2008. május 8-án került csak sor, Lettországgal egy időben. A Lisszaboni Szerződés ratifikálását ezúttal komoly információs kampány is megelőzte. A litván seimas végül nem egyöntetűen szavazta meg a Lisszaboni Szerződést, a 141 képviselőből csak 83 támogatta a projektet.

A 2004-2006 közötti költségvetési időszakban lehívható pénzek kapcsán Litvánia nem tartozik az élmezőnybe. A 2008 februárjáig rendelkezésre álló adatok szerint az ország mintegy 73 százalékban teljesítette a lehívásokat. Ehhez azonban szükség volt a pénzügyi tervezésért és a költségvetésért felelős európai biztos, a Litvániából küldött Dalia Grybauskaité figyelmeztetésére, aki az adminisztratív eljárás hibáira hívta fel a litván kormány figyelmét, és gyorsított pályázati eljárást, hatékonyabb működési rendszert követelt. A 2007-2013-as költségvetési időszakban 6,775 milliárd euró lehívható pénz áll Litvánia rendelkezésére a strukturális és kohéziós politikán belül. Erre a litván Strukturális Támogatások Lehívásáról szóló stratégia három prioritási területet jelölt ki: humán-erőforrás fejlesztés (16%); gazdasági növekedés (45,3%); kohézió (38,6%). A litván program emellett ún. áttörési területeket is megfogalmaz, olyanokat, mint a tudásfejlesztés, a tudományos kutatás, illetve a technológiai fejlesztés és innováció. Az ország innovációs indexe (0,27) egyébként magasabb szinten van, mint akár a lengyel, a magyar, vagy a szlovák érték. Litvániának nem titkolatlan az ír példa elérése jelenti a célt, és az ország gazdasági stratégiája – az innovációs fejlettséget tekintve – 2015-ig legalább a kevésbé fejlett régi uniós tagállamok szintjének elérése.

Litvánia Európai Unióhoz való csatlakozását a lakosság döntő többsége evidenciaként kezelte és rendkívül pozitívan állt az uniós kérdésekhez. Amíg azonban 2003 májusában még a lakosság 91 százaléka gondolta úgy, hogy a csatlakozás előnyére válik, azóta a kép letisztult – vagyis a várakozások is nagyobb informáltság mellett, konkrét tapasztalatok alapján születtek. A litvánok szemében azonban mindemellett továbbra is rendkívül pozitív az Európai Unió, illetve országuk tagsági pozíciója, a lakosság 60 százaléka ítéli meg a tagállami státuszt pozitívan. Ennél csak a lengyelek és a románok véleménye kedvezőbb. A Litván Kormányzati Iroda 2006. novemberi felmérése szerint a tagság támogatottsága azért ilyen magas, mert a társadalom még mindig úgy véli, hogy az Európai Unió tagjaként az országban magasabb életszínvonalat tudnak elérni, mintha kívül lennének, továbbá az EU-tagság kiemelkedő lehetőségeket nyújt az egyes emberek számára is munkalehetőség, pályázatok, stb. révén. (A megkérdezetteknek 49 százaléka számára az új álláslehetőség, 39 százalék számára a gazdasági növekedés ösztönzése, míg 29 százalék számára a más országokkal folytatott kapcsolatok javulása volt az a meghatározó tényező, ami miatt pozitívan nyilatkozott.) Az ellenzők (kb. 15%) azzal érvelnek, hogy az Európai Uniót, annak haladási irányát a nagy államok befolyása határozza meg, ezért nagy a veszélye annak, hogy az ország szuverenitása sérül, a litván érdekek nem érvényesülnek a Közösségben.

Litvánia továbbra is az Európai Unió éltanulója az uniós jog átvétele területén, a 2008. júniusi állapot szerint a számára kötelező irányelvek 99,83 százalékát ültette át hivatalosan a nemzeti jogba. A jogharmonizáció üteme egyedül a bel- és igazságügyek területén nevezhető relatíve lassúnak, a joganyag átvétele ugyanakkor teljes a vállalatok, a versenypolitika, a mezőgazdaság, a környezetvédelem, az információs társadalom, az adózás és az oktatás, kultúra területén. Elemzők véleménye szerint azonban ez a teljesítmény sok esetben azzal magyarázható, hogy alacsony szintű a társadalmi párbeszéd az egyes uniós szabályozások nemzeti alkalmazását illetően, és inkább az a gyakorlat érvényesül, amelyben az utolsó pillanatban keresztül viszik a törvényeket a megfelelés érdekében. Szakértők szintén problémásnak tartják az ország esetében, hogy a törvényalkotás ütemét nem követi az alkalmazás.

ÖSSZEGZÉS

Litvánia számára az Unióban eltöltött negyedik év egyrészt a politikai élet stabilizálásával telt, másrészt számos gazdasági kihívással, külső és belső egyensúlytalansággal kellett szembenéznie. A többi balti államhoz hasonlóan az országra gyors ütemű gazdasági növekedés, töretlen felzárkózás volt jellemző, ugyanakkor az ország külkereskedelmi és folyó fizetési mérleg egyenlege tovább romlott. A tagsági előnyök legfontosabb területének tartott strukturális alapok és közvetlen kifizetések egyelőre nem indítottak el kimagasló beruházási lendületet, annak üteme a korábban megszokott tempóban folytatódott. Az euró bevezetésének kritériumait Litvánia ugyan csaknem maradéktalanul teljesíti, mégis az Európai Unió egyik leginkább sebezhető országai és legproblémásabb gazdaságpolitikai példái között tartják számon. Az inflációs mutató ugyanis a gazdaság túlfűtöttsége és a külső egyensúlytalanságok miatt rendkívül magas szintre kúszott, a problémát a gazdaságpolitika nem volt képes az elmúlt években kezelni. A 2008 októberében megválasztott új hatalmi erő várhatóan a politika ideológiai szétzabdaltsága, illetve a gazdasági folyamatok számára jelen pillanatban nem kedvező terve (adócsökkentés) megkérdőjelezi a belső és külső egyensúlytalanság hatékony lehetőségét a közeljövőben. Mindez az ország euró-terveit is távolabb tolhatja, pedig a litast az ERM II árfolyammechanizmusba már 2004-ben beléptető Vilnius ma már fontolgatja a 2012-es euróbevezetést. Az új kormány elsődleges feladata ennek érdekében egyrészt a fiskális politika korábbanál feszesebb mederbe terelése, illetve az uniós csatlakozás utáni migráció kapcsán jelent-

kező munkaerőpiaci problémák kezelése lesz. Az Európai Unióban Litvánia igyekezett hallatni hangját a számára fontos kérdésekben, elsősorban az Ignalina atomerőmű bezárásnak időbeni eltolásában, illetve az Unió keleti szomszédságpolitikájának alakításában. Litvánia számára az orosz-EU kapcsolatban a legfontosabb az energiabiztonság, a párbeszéd fórumának intézményesítése, illetve a valamennyi tagállam érdekének megfelelő elmozdulás.

ROMÁNIA

Főváros	Bukarest (București)
Terület	237 500 km ²
Népesség	21 565 ezer fő
Hivatalos nyelv	Román
Pénznem	új lej (RON)
Köztársasági elnök	Traian Băsescu
Miniszterelnök	Călin Popescu-Tăriceanu
EP képviselők száma	35
Tanácsi szavazatok száma	14
Bizottsági tag	Leonard Orban
Bizottsági tárca	többnyelvűség
GDP/fő (2007, PPS)	10 000 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

A romániai reformokat 1990-től kezdődően a fokozatosság jellemezte. A makrogazdasági stabilizációs programokat rendre aláásta a szerkezeti reformok elmaradása, a gazdasági növekedés időszakait pedig hatástalanította a megugró magas infláció és makrogazdasági egyensúlytalanság. 2000 után fontos szerkezeti reformok valósultak meg, amelyek segítették a gazdaság stabilizálását, de továbbra is fennállt a gazdaság túlfűtésének veszélye. Románia 2007-ben lett az EU tagja, de az Európai Bizottság továbbra is fokozott figyelemmel kíséri, hogy az ország teljesítse a tagsággal járó és a csatlakozási szerződés záradékában rögzített kötelezettségeit olyan kulcsfontosságú területeken, mint az igazságszolgáltatás pártatlansága és a korrupció visszaszorítása. Az elmúlt másfél év politikai felfordulása – az államelnök elmozdításának kísérlete egyes parlamenti pártok által – a csatlakozással kapcsolatos reformok lelassulásához vezetett, különösen az igazságszolgáltatás terén. A román gazdaságpolitika a közeljövőben várhatóan a fennmaradó nagy privatizációs ügyletekre, az energiaszektor átalakítására, valamint az egészségügy, az oktatás és az infrastruktúra területén megvalósítandó beruházásokra fog koncentrálni. Azonban, mivel az ország túl van már az EU-csatlakozáson, a kényszerű, szigorú feltételek lazulása csúszásokat eredményezhet a gazdasági programok következetes végigvitelében. Ezen kívül a kormány ráutaltsága az ellenzéki szavazatokra azzal jár, hogy a parlamentben a radikálisabb piackonform reformokat nem lehet megszavazni.

A 2007-es bővítési hullám, amelyben Románia mellett Bulgáriát is felvették, sok tekintetben különbözött a korábbiaktól. A leglényegesebb eltérés a két új ország igen gyenge gazdasági teljesítménye: még sohasem volt példa arra, hogy egy új belépő esetében az egy főre jutó GDP szintje ilyen alacsony legyen. A 2004-es csatlakozások során vásárlóerő-paritáson Lettország rendelkezett a legkisebb egy főre eső GDP-adattal, az EU15 átlagához képest 39,4, az EU25 átlagához viszonyítva pedig 42,8 százalékkal. A 2007-es bővítés alkalmával Románia

csak 33,7, illetve 36,4 százalékon állt a megfelelő átlagokhoz mérten (míg az EU27-hez viszonyítva 40,7 százalékot ért el).

A román politikai és társadalmi fejlődés EU-csatlakozás utáni időszakának története aligha érthető meg a korrupció mindent átható jelensége nélkül. A csatlakozás óta eltelt időszakban a román politikai élet lényegében „egy ügyűvé” vált, és mind a kormánypártok, mind pedig az ellenzék a másik felet vádolja korrupciógyanús üzemekkel. A vezető politikai erők korrupcióval kapcsolatos ellentétei vezettek a három párt (PNL-PD – vagyis a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt alkotta „D.A. Szövetség”, az RMDSZ és a Konzervatív Párt, a PC) alkotta kormánykoalíció felbomlásához 2007 márciusában, és jelentős összeütközést generáltak Traian Băsescu elnök és a miniszterelnök, Călin Popescu-Tăriceanu között. Mindössze 90 nappal az EU-csatlakozás után Băsescu elnök pártja, a Demokrata Párt (PD) kilépett Tăriceanu miniszterelnök kormánykoalíciójából, aki három miniszter menesztését követelte. A kormány így egyértelmű többség nélkül maradt, a miniszterelnök pedig kezdeményezte a parlamentben az elnök elmozdítását, majd Băsescu elnököt 2007. április 19-én hatalommal való visszaélés és az alkotmány megsértése vádjával fel is függesztették pozíciójából. Ezt a határozatot az alkotmánybíróság is megerősítette. Băsescu azonban nem mondott le (amely esetben előrehozott elnökválasztások lettek volna), így május 20-án népszavazás döntött arról, hogy hivatalban maradhat-e vagy sem. Az államelnöki hatásköröket – korlátozott és ideiglenes jelleggel – addig is átadta a parlament felsőháza, a szenátus elnökének. 2007. május 20-án a népszavazáson, bár a szavazóknak csak mintegy 44 százaléka jelent meg, de ezek nagy többsége (74,3%) Băsescu államfői tisztségbe való visszahelyezése mellett döntött. (A román törvények egy népszavazás érvényességéhez nem követelnek meg minimum 50 százalékos szavazói részvételt.)

A politikai események sorában a 2007. november 25-én rendezett európai parlamenti választásokat kell megemlíteni. Mivel a legközelebbi általános EP-választás csak 2009 júniusában esedékes, így a 2007-ben megválasztott európai képviselők mandátuma rövidített, nem öt évre, hanem csak mintegy másfél évre szól. Az első EP-választás eredménye Romániában a kormánypárt, vagyis a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és koalíciós partnerei sikerét hozta.

A következő jelentős megmérettetésen, a 2008-as önkormányzati választáson az ún. municípiumok, városok és községek lakossága polgármestereket, helyi tanácsosokat, illetve megyei tanácselnököket, megyei tanácsosokat választhatott. A választás első fordulója 2008. június 4-én, a második 2008. június 15-én volt azokon a településeken, ahol egyik polgármester-jelölt sem kapta meg a szavazatok többségét. A parlament elfogadta a kisebbségi magyarság számára hátrányos uninominális (egyéni választókerületi) szavazást, tehát a megyei tanácselnököket 2008-ban nem a megyei tanácsosok szavazták meg, hanem az állampolgárok választották meg egyetlen fordulóban. A polgármestereket és a helyi tanácsosokat csak 2012-től választják ezzel a módszerrel. A helyhatósági választásokon a legjobban a Szociáldemokrata Párt (PSD) szerepelt, amelyet a Demokratikus Liberális Párt (PDL) és a Nemzeti Liberális Párt (PNL) követett. A 2008. júniusi helyhatósági választásokon az ellenzéki szociáldemokraták jelentősen megerősödtek, azonban a későbbi közvéleménykutatások már ismét a kormányzó PNL előretörését jelzik. Mindeközben azonban a kormányfő és az elnök közötti ellentét következtében a politikai rendszer működése nehézkes, amely helyzetben a 2008. november végi parlamenti választások hozhatnak változást.

TÁRSADALMI HELYZETKÉP

Az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson számított értéke a csatlakozási tárgyalások éveiben Románia esetében az uniós átlag (EU27) mindössze egyharmada körül volt, a csatlakozást megelőző legutolsó (2006-os) év adata alapján viszont már meghaladta a 38 százalékot (2007-ben pedig már 40,7 százalékon állt). Ezzel Bulgária mellett Románia a legfejletlenebb EU-tagállamként kezdte meg uniós tagságát. A javulás tehát a csatlakozási tárgyalások megkezdése óta szinte töretlen, ami jól mutatja az ország uniós tagság reményében vállalt piacgazdasági átalakulásának az eredményességét. Még kedvezőbb a kép, ha a gazdasági növekedés volumenének ütemét vesszük alapul, amely az 1992-2002-es évek átlagában mindössze 0,7 százalék volt, 2006-ra viszont – a fokozatos növekedést követően – már elérte a 7,9 százalékot, 2007-ben viszont 6 százalékra mérséklődött, és 2008-ra is körülbelül ugyanilyen ütem jelezhető előre, bár a növekedési kockázatok jelentősen erősödnek. Az ország GDP-ben mért fejlődése az elmúlt időszakban tehát – a hullámzó növekedési ráták ellenére – az egyik legdinamikusabb az uniós tagországok között.

Az utóbbi időszak kedvezőtlen politikai fejleményei ellenére összességében a csatlakozás óta eltelt időszak Romániában sikertörténetnek tűnik. A gazdaság az elmúlt két évben gyorsan fejlődött, ami az egyes területeken növekvő makrogazdasági feszültségek ellenére is látványos, relatíve gyors felzárkózást biztosított. Emellett Románia lassan, de biztosan átalakul az alapvetően az olcsó munkaerőre és az agrártermékekre alapozott országból beruházás-vezérelt gazdasággá. A kedvező költségvetési helyzetnek köszönhetően jelentős az elavult infrastruktúra fejlesztésére, munkahelyteremtésre és a társadalmi integráció erősítésére fordított összegek nagysága is.

A látványos gazdasági mutatók mellett ugyanakkor – más túlfűtött gazdaságokhoz hasonlóan – Romániában is növekvő egyensúlytalanságok figyelhetők meg. A strukturális aránytalanságok és esetenkénti versenyképességi hiányok miatt a gazdasági fejlődéshez jelentős külkereskedelmi mérleghiány és az eladósodás növekedése társul, miközben 2008-ban az infláció is gyorsult. A folyó fizetési mérleg hiánya az elmúlt öt évben nagymértékben emelkedett, és 2007-ben már megközelítette a GDP 14 százalékát. Ez az egyensúlyhiány egyben fenyegető kockázatot is jelent az ország számára az egyre inkább elmélyülő nemzetközi pénzügyi válság következtében.

Az elmúlt években bekövetkezett gyors gazdasági növekedésnek köszönhetően a munkanélküliség a 2004-ben még 8,1 százalékos szintről 2007-ben 6,4 százalékra mérséklődött. Ezzel párhuzamosan a foglalkoztatottság kismértékben, mintegy 1 százalékponttal 58,8 százalékra emelkedett, ami azonban még mindig az egyik legalacsonyabb az egész Európai Unióban. A munkanélküliség kedvező alakulásában két tényező is fontos szerepet játszott. Egyrészt, jelentős külföldi beruházások valósultak meg az elmúlt években, aminek köszönhetően új termelőegységek jöttek létre az országban, noha földrajzilag meglehetősen koncentráltan. Ennek eredményeképpen azonban az ország egyes részein bizonyos szakképzettséget igénylő ágazatokban munkaerőhiány alakult ki, ami ahhoz vezetett, hogy például kelet-magyarországi munkavállalók is nagy számban áramlottak a határ túloldalára több erdélyi beruházáshoz kapcsolódóan is, és ez a korábbi évek megszokott munkaerő-áramlási irányainak erőteljes átrendeződését jelzi. A másik fontos tényezőt az EU-csatlakozás utáni időszakban felgyorsult külföldi munkavállalás jelentette. Ennek következtében napjainkban mintegy kétmillió román munkavállaló dolgozik az EU más tagállamaiban, és az ő hazautalásaik jelentős szerepet játszanak egyrészt a folyó fizetési mérleg problémáinak enyhítésében, másrészt pedig a belföldi kereslet bővítésében.

GAZDASÁGI ÉS VERSENYKÉPESSÉGI HELYZETKÉP

A román gazdaság az elmúlt években igen gyors GDP növekedési pályát írt le, aminek a fenntarthatóságával kapcsolatban az utóbbi időben mind több kétség merült fel, és egyre inkább a túlfűtöttséggel kapcsolatos kockázatok kerülnek előtérbe. 2008-ban a GDP bővülése a nemzeti bank év közepi előrejelzése szerint még 8-9 százalékos lehet, ami kiugró mutató a recesszió felé tartó Európában, valamint a 2007-es tempóhoz képest is. A növekedés mértéke azonban aligha fenntartható, különösen azért is, mert a parlamenti választásokat megelőzően egyre világosabb jelei vannak a választási osztogatásnak, ami összességében az egyensúlytalanság növekedése irányában hathat. A fiskális politika erélytelensége, a közsférában a bérpolitika fellazulása, a kormányzó centristák részéről a nyugdíjak és a minimálbér kilátásba helyezett emelése egyértelműen összefügg a választások közeledtével, és a nemzetközi pénzügyi válság felerősödése időszakában különösen kedvezőtlen hatású lehet.

Emellett a belső hitelállomány hirtelen felduzzadása miatt Románia az egyik olyan ország, amely a legnagyobb mértékben kitett a világ pénzpiacain kialakult válságnak, azaz a hitelhez jutás nehezebbé válásának. A kölcsönök felvételéhez kötődő erős valutakereslet a lej gyors leértékelődéséhez vezethet, aminek nyomán sokan képtelenné válhatnak hitelrészleteik fizetésére, elszaladhat az infláció és vége szakadhat a gyors gazdasági növekedésnek. A veszélyes helyzet azért alakult ki, mert a gazdasági fellendülés nyomán megugró bérek meghozták a románok fogyasztási kedvét, amihez jelentős hitelfelvétel társult. Ma már az eladósodottság a háztartások jövedelméhez viszonyítva többé-kevésbé a nyugat-európai szinten van, míg az ország GDP-jéhez viszonyítva csak 12 százalék, ami messze elmarad az eurózóna több mint 50 százalékos átlagától.

Gyorsította a folyamatot a lej erősödése – a román valuta az elmúlt három évben 25 százalékkal felértékelődött az euróval szemben, mielőtt idén nyáron kissé gyengülni kezdett. Ennek nyomán a külföldi valutában felvett kölcsönök mennyisége másképpen olyan gyorsan nőtt, mint a lejhiteleké. Mindeközben az elmúlt 4 évben a közvetlen külföldi beruházások relatíve magas szintet értek el, és a 2004-2005-ös 5 milliárd euró körüli beáramlás 2006-ban rekordszintre, 9 milliárd euró fölé ugrott, és 2007-ben is meghaladta a 7 milliárd eurót. Ennek a magas szintnek az oka többértű. Egyrészt ezekben az években még a megmaradt állami tulajdon egyes elemeinek privatizációjára is sor került, másrészt pedig már az EU-csatlakozásra is számítva jelentős zöldmezős beruházások is megvalósításra kerültek. Ennek következtében is Románia az utóbbi két évben Lengyelország mögött a második legfontosabb tőkebefektetési célterületté vált a közép-európai tagállamok körében.

Az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység az elmúlt években jelentősen javult, az EU27 átlagához 2004 és 2007 között mintegy 8 százalékponttal került közelebb, így ma már annak 41 százalékát éri el. Ugyanakkor ez az új tagállamok körében továbbra is az egyik legalacsonyabb érték, ami még jelentős felzárkózási tartalékokat sejtet a termelékenység területén. Ezzel párhuzamosan az egységnyi munkaerőköltség a 2004-es jelentős csökkenés után erőteljes növekedésnek indult, és 2005-2008 között nagymértékben meghaladta az EU27 átlagát, ami a versenyképesség némi gyengülését mutatja.

Az ország egyik legfontosabb makrogazdasági egyensúlytalansága a külgazdasági folyamatokhoz kapcsolódik. A külkereskedelmi mérleg hiányának GDP-hez viszonyított aránya lényegében az egész délkelet-európai régióban kedvezőtlen, és ebbe a sorba illeszkedik Románia ilyen típusú mutatója is. A külkereskedelmi mérleg elmúlt években tapasztalt nagymértékű

romlása mögött számos tényező húzódik meg. Egyrészt, megfigyelhető az a természetes folyamat, amelynek során a kevésbé fejlett országok ún. modernizációs importja meglódul, vagyis a fejlesztésekhez, új beruházásokhoz szükséges eszközök és berendezések behozatala rontja a külkereskedelmi mérlegét, de lehet arra számítani, hogy egy idő után ez az export növekedésében fog tükröződni. Fontosabb tényező azonban, hogy az elmúlt évek során könnyebbé vált lakossági hitelezésnek köszönhetően a háztartások hitelfelvétele jelentősen növekedett, fogyasztásuk nagymértékben bővült, ami növekvő keresletet támasztott az importált termékek iránt. Harmadrészt pedig ez a külkereskedelmi egyensúlytalanság annak is betudható, hogy a hazai vállalatok nemzetközi versenyképessége egyelőre kívánnivalót hagy maga után, illetve az ország nem rendelkezik megfelelő mennyiségű és minőségű exportkapacitásokkal.

A feltörekvő, felzárkózó országokban a bruttó állóeszköz-felhalmozás alakulása a hosszabb távú fenntartható gazdasági fejlődés szempontjából lényeges tényezőnek számít. Az elmúlt években Romániában ezen a területen kedvező folyamatok zajlottak le. Míg a 2000-es évek első felében a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-hez viszonyított aránya alig haladta meg a húsz százalékot, ez az érték 2007-2008 során 30 százalék fölé emelkedett, ami nemzetközi összehasonlításban is igen kedvező értéknek számít (jelentősen meghaladja például a magyarországi szintet is).

Az állami jövedelemkoncentráció az Európai Unió átlagához képest meglehetősen alacsony, az állami bevételek GDP-arányos szintje mindössze 34,4 százalék volt 2007-ben, ami az elmúlt évek trendjeihez képest is csak nagyon kismértékű növekedés, és ez az EU27 átlagánál pedig mintegy 10,5 százalékponttal alacsonyabb. A kiadások szintje alig haladja meg a bevételt, ennek következménye is a viszonylag kedvező államháztartási helyzet.

ROMÁNIA ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

Romániával az elmúlt két évben sokan példálóztak, mint olyan országgal, amely a különböző reformok és a gyors gazdasági növekedés következtében a relatíve gyors euró-bevezetésre is esélyes lehet a következő években. 2008 májusában a román pénzügyminiszter 2014. január 1-jére tette az euró bevezetésének időpontját. Általános vélemény szerint ennek elérése a gazdasági reformoktól függ, amelyeket a következő három évben mindenképpen meg kell valósítani.

A költségvetés helyzete jelenleg stabilnak látszik. Mind a bevételek, mind a kiadások a GDP 35 százaléka körül mozognak, és az elsődleges egyenleg 2004 után ismét szufficitet mutat. A helyzet javulásához elsősorban az eladósodottság gyors csökkenése vezetett, a 2000-es GDP-arányos 27,8 százalékról 2005-re 15,8 százalékra apadt az államadósság, majd 2007-re tovább esett a GDP 13 százalékára. A némiképpen emelkedő költségvetési deficit ellenére – a gyors gazdasági növekedés hatására – az ország államadóssága fokozatosan mérséklődő, majd újabban viszonylag alacsony szinten stagnálóvá váló arányt mutat, és jóval a maastrichti kritériumon belül van. Ezek nagyon kedvező adatok, és a következő időszakban – hacsak valami drámai fejleményre nem kerül sor a nemzetközi pénzügyi válság következményeként – a 60 százalékos GDP-arányos követelményt nem fenyegeti komolyabb kihívás. Ugyanakkor az Európai Bizottság véleménye szerint nagymértékben javítani kell a költségvetés hatékonyságát. Az sem elhanyagolható tényező, hogy a költségvetési egyensúllyal kapcsolatos kockázatok erőteljesen növekednek két ok miatt is. Egyrészt, a választások előtt jelentősen csökkent a költségvetési fegyelem, ami nagy bér- és nyugdíjkiáramlást eredményezett. Másrészt, a romló nemzetközi konjunktúra hatására a hazai gazdaság teljesítménye is fokozatosan visszaesik, ami viszont az

adóbevételeket csökkenti. A költségvetésre nehezedő nyomás erősödése vagy az egyensúly jelentős romlásában, vagy pedig átfogó költségvetési reformok kikényszerítésében fog várhatóan lecsapódni.

Az elmúlt években az inflációs folyamatok is igen kedvezően alakultak, és a 2004-es 11,9 százalékról 2007-re 4,9 százalékra csökkent a pénzromlás üteme. Az inflációra ható felfelé irányuló kockázatok azonban nagyok. Romániában a második negyedévben 9,3 százalékra gyorsult a GDP év/éves növekedési üteme a 8,2 százalékos első negyedévi tempó után, és a növekedés motorja a bérek száguldó emelkedése – 2007 és 2008 júniusa között 24,4 százalékkal emelkedtek a keresetek –, a hitelboom – a múlt évben 65 százalékkal nőtt a lakosság adósságalománya –, valamint a 2007. januári európai uniós csatlakozás után felgyorsult tőkebeáramlás, aminek következtében a belföldi kereslet erőteljesen bővült. Hasonló hatást gyakorolt, hogy a beruházások 30 százalékkal nőttek a második negyedévben, ezen belül az építőipari beruházások 35 százalékkal ugrottak meg az egy évvel korábbi értékhez képest. A román jegybank szerint a gazdaság túlfűtötté válhat, ami az infláció felgyorsulásával és a folyó fizetési mérleg hiányának további megugrásával járhat. A bank júliusban 10,25 százalékra emelte alapkamatát – ez volt a legmagasabb kamat az EU-ban –, miután az infláció júliusban hároméves csúcsra, 9,1 százalékra gyorsult. 2009-re azonban 4 százalék alá eshet a GDP bővülésének üteme, ha az eurózóna gazdaságának lassulása, illetve a monetáris szigorítás éreztetni fogja hatását. Ez és a csökkenő importált inflációs nyomás lassíthatja az árak emelkedésének ütemét.

Rossz előjel a jövőre nézve, hogy csökkenhet a külföldön dolgozó románok által hazautalt pénz mennyisége. Ezek az eurómilliárdok hozzájárultak az uniós belépés után felpörgött import finanszírozásához. Sok vendégmunkás azonban már képes arra, hogy kivigye magához azt, akinek eddig hazautalta keresete egy részét. Az ő pénzük hiánya miatt jelentősen lassulni fog ennek a forrásnak a beáramlása Romániába, éppen akkor, amikor a belső fogyasztás növekedésétől is hajtott árubehozatal finanszírozásához minden eurócentre szüksége lenne az országnak.

További fontos tényező, hogy a jelenlegi nemzetközi makrogazdasági feltételek mellett a román kormány azon elképzelése, hogy egy „nagy ugrással” érje utol Nyugat-Európát az infrastruktúra és a jóléti rendszer terén, számos veszély forrása. Emiatt fennáll a lehetősége annak, hogy tovább növekszik a folyó fizetési mérleg hiánya a fogyasztási cikkek emelkedő importja és a hitelezések drámai mértékűnek mondható kibővülése miatt. Miközben aggasztó módon megnőtt a fizetési mérleg hiánya, jelentősen romlott az ország azon képessége, hogy ezt közvetlen külföldi befektetésekből finanszírozza. A külső finanszírozási források beszűkülése a nemzetközi likviditási problémák következtében nagymértékben növeli a hirtelen gazdasági lefékezés kockázatát, aminek a költségvetési eszközökkel történő mérséklése várhatóan nagymértékben fogja rontani a költségvetés egyenlegét.

Összességében az infláció tűnik a leginkább problematikus tényezőnek, amit súlyosbít az árfolyamra nehezedő nyomás, és ez vélhetően a következő időszakban is fennmarad. Emellett a növekvő költségvetési hiány is egyre komolyabb problémákat okozhat a következő időszakban, noha egyelőre annak szintje összhangban van a maastrichti kritériumokkal. Hosszabb távon azonban a költségvetési reformok, valamint a fiskális politika szigorítása biztosíthatná a 3 százalékos GDP-arányos küszöb fenntartását. Mindezek mellett, még ha a formális kritériumokat sikerül is teljesíteni a 2014-es euró-bevezetéshez, nagyon súlyos strukturális és makrogazdasági feszültségeket szükséges addig orvosolni a gazdaságban a fenntarthatóság és a hitelesség biztosítása érdekében.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

A közvélemény egyelőre továbbra is lelkesedik az EU-tagságért, és 2008 során csak kismértékű visszaesés történt a 2007 őszi adatokhoz képest. Jelenleg továbbra is a lakosság 66 százaléka fejezi ki támogatását a tagság iránt. Fontos megjegyezni, hogy ez a magas támogatottság továbbra is elsősorban a jövőnek szól, vagyis a tagságtól várható jövőbeli előnyöket elérhetőnek tartja a lakosság jelentős része. Fokozatosan azonban megjelennek az első szkeptikus vélemények is, amelyek két fő téma körül csoportosíthatóak. Egyrészt növekszik azok száma, akik szerint Románia, mint új tagállam nem tudja maximálisan érvényesíteni érdekeit az Európai Unión belül. A második problematikus kérdéskör, hogy mind többen érzik úgy, hogy bár az ország teljes jogú tagja az EU-nak, mégis sok szempontból másodrendű, periférikus helyzetű országnak tekintik elsősorban Nyugat-Európában. Várható, hogy a gazdasági helyzet esetleg kedvezőtlenebbé válásával párhuzamosan az EU-val kapcsolatos percepció is romlani fog a következő egy-két év során.

ÖSSZEGLÉS

Az új tagország, Románia vegyes gazdasági teljesítményt mutatva ért el történelmének egyik legfontosabb állomásához: az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz. Növekedési pályára állt a gazdaság, normalizálódott az infláció, és a munkanélküliségi ráta is viszonylag alacsonnyá vált. Problémát elsősorban a külgazdasági egyensúly hiánya jelenthet. Az ország nagy külső egyensúlytalansága következtében a nemzetközi pénzügyi válságjelenségek, majd azok reálgazdasági következményei miatt jelentős kihívás előtt áll. Az eddigi gazdasági növekedés a változó világ-gazdasági feltételek következtében fenntarthatatlan, aminek jelentős következményei lesznek a következő időszakban a gazdaság teljesítményére is. A növekedés jelentős lassulására lehet számítani, miközben az államháztartás hiánya növekedni fog. A 2008. végi parlamenti választások után felálló kormánynak jelentősen módosítania kell a gazdaságpolitikán, és a fenntartható növekedés alapjainak kialakítása irányába mutató változásokat kell eszközölnie.

BULGÁRIA

Főváros	Szófia (София)
Terület	110 910 km ²
Népesség	7 679 ezer fő
Hivatalos nyelv	bolgár
Pénznem	leva (BGN)
Köztársasági elnök	Georgi Sedefchov Parvanov (Георги Седефчов Парванов)
Miniszterelnök	Szergej Dmitrievich Sztanyishev (Сергей Дмитриевич Станишев)
EP képviselők száma	18
Tanácsi szavazatok száma	10
Bizottsági tag	Meglana Kuneva (Меглена Щилянова Кунева)
Bizottsági tárca	fogyasztóvédelem
GDP/fő (2007, PPS)	9 400 euró

POLITIKAI HELYZETKÉP

Bulgáriában törvényhozási választásokra legutóbb 2005-ben került sor: az akkor megalakult baloldali koalíciós kormányt Szergej Sztanisev miniszterelnök vezeti. A 240 fős, egykamarás nemzetgyűlésbe hat párt, illetve pártszövetség jutott be: a Koalíció Bulgáriáért (a Bolgár Szocialista Párt és hét kis szatelitpárt szövetsége) 82, a centrista-liberális II. Szimeon Nemzeti Mozgalom 53, a liberális kisebbségi Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért 34, a szélsőjobb Támadás Párt 21, a középjebb Egyesült Demokrata Erők (hat önálló párt szövetsége) 20, a középjebb Demokraták az Erős Bulgáriáért 17, a középjebb-liberális, agrárius és nacionalista Bolgár Nemzeti Szövetség (3 önálló szervezet szövetsége) pedig 13 mandátumot szerzett. A legközelebbi parlamenti választásokra a nemzetgyűlés négyéves megbízatásának lejártával, 2009 júniusában kerülhet sor.

Bulgáriában a köztársasági elnök (és helyettese) is általános választásokon nyerheti el pozícióját, mégpedig öt évre; a tisztség (újraválasztás esetén) legfeljebb tíz évig tölthető be. A közvetlen legitimáció ellenére azonban – az alkotmány alapján – az elnöki funkció viszonylag gyenge jogkörökkel jár Bulgáriában. A legutóbb 2006-ban megtartott választások során a jelenleg független, korábban (2001-ig) a Bolgár Kommunista Párt, majd a Bolgár Szocialista Párt tagjai közé tartozó Georgi Parvanov köztársasági elnököt választották újra a szavazópolgárok.

Annak ellenére, hogy a fenti viszonyok már a korábbi években kialakultak, 2007 sem múlt el választások nélkül Bulgáriában. Az EU-hoz 2007. január 1-jén csatlakozott országban 2007. május 20-án tartották az első önálló EP-választásokat. A választások abban az értelemben voltak önállóak, hogy EU-szerte legközelebb 2009 júniusában választanak EP-képviselőket, tehát a 2007-ben megválasztott bolgár EP-képviselők mandátuma csak két évre szól. A választásokon 14 párt és két független jelölt indult, közülük a bekerülési küszöböt öt

párt lépte át: a Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) 21,7 százalékot, a Bolgár Szocialista Párt 21,4 százalékot, a Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért 20,3 százalékot, a Támadás 14,2 százalékot, a II. Szimeon Nemzeti Mozgalom 6,3 százalékot ért el. Bulgária 18 EP-képviselője közé a pártok (a fenti sorrend szerint) öt, öt, négy, három, illetve egy főt küldhettek. Fontos megjegyezni, hogy a részvételi arány rendkívül alacsony, 28,6 százalékos volt.

Komoly uniós vonatkozása is volt annak az eseménynek, amelyre – nem túlzás ezt mondani – egész Bulgária hosszú évek óta várt: 2007 júliusában hazatérhetett Líbiából az ott kisgyermekes AIDS-vírussal való megfertőzésével megvádolt, nyolc és fél évig fogva tartott, előbb halálra, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt öt bolgár ápolónő és egy palesztin orvos. A sikerben komoly része volt az erős EU-szintű lobbitevékenységnek, ezen belül Cécilia Sarkozy, a francia elnök (akkori) felesége, illetve Benita Ferrero-Waldner, az EU külügyi biztosa fellépésének. A túsok elengedése érdekében az EU kártérítést fizetett Líbiának, valamint megnyitotta piacait Líbia előtt.

Belpolitikai szempontból a 2007-es év második felének legfontosabb hivatalos eseményét a helyi választások jelentették. Az eredmények alapján megállapítható, hogy egy újabb, komolyan veendő erő jelent meg a bolgár politikában, az EP-választásokon is győztes GERB párt jó szereplésével. A választásokat ugyanakkor beárnyékolta a „választási korrupció”, illetve a koalíciók kialakítása során megjelent tisztességtelen „technikák” gyakori alkalmazása.

A másik, 2007 őszét meghatározó bulgáriai belpolitikai esemény a pedagógusok sztrájkja volt. A csaknem két hónapon át tartó munkabeszüntetés megbénította a bolgár oktatási rendszert. Ugyanakkor a sztrájkolók nem érték el céljukat, az oktatásban dolgozók életkörülményeinek jelentős javítását.

2008 első felének kiemelkedő politikai eseménye volt Vlagyimir Putyin (akkori) orosz elnök januári bulgáriai látogatása. A vizit megosztotta a közvéleményt és a bolgár politikai erőket is. A választóvonal az ország minél erősebb euroatlanti integrációját szorgalmazók tábora, illetve a – bolgár történelmi szempontból hagyományosan fontos – orosz kapcsolat újbóli erősebbre fűzését támogató erők között húzódik. Míg az előbbiek felelőtlennek és kockázatosnak tartották a bolgár-orosz közeledést, addig az utóbbiak üdvözölték a látogatás során aláírt megállapodásokat, köztük a bolgár energiaszektorban tervezett orosz projektekről szóló szerződéseket.

2008 tavaszára már előzetesen is komoly belpolitikai viharokra számítottak az elemzők, és ezek a viharok nem is maradtak el. 2008 áprilisában a kormány jelentős átalakítására, öt új miniszter kinevezésére került sor. A változtatások ellenére kérdéses, hogy az átalakult Sztanisev-kabinetnek sikerülhet-e a 2009 júniusában esedékes választásokig kézzelfogható eredményeket felmutatnia a választók számára. Bolgár politikai elemzők szerint alapvetően a szervezett bűnözés elleni harc sikertelensége és az elburjánzó korrupció az a két tényező, ami eddig megghiúsította a választási ígéretek megvalósítását. Ezen ígéretek szerint a kabinet „az európai integráció, a gazdasági növekedés és a társadalmi igazságosság” kormánya kívánt lenni, ám egyelőre – a gazdasági növekedés kivételével – a fenti célkitűzések remélt szintű megvalósítása elmaradt.

GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HELYZETKÉP

A bolgár gazdaság immár évek óta igen dinamikus növekedést mutat. A GDP éves növekedésének mértéke 2002 óta minden évben meghaladja a 4 százalékot, 2004 óta pedig minden évben 6 százalék felett van. Ez utóbbi még akkor is figyelemre méltóan magas érték, ha tekintetbe vesszük az ország relatíve még mindig alacsony gazdasági fejlettségi szintjét.

Az immár tartósan magas gazdasági növekedési ráta ellenére Bulgária az Európai Unió legszegényebb országa: az egy főre jutó GDP 2007-ben (amikor ismét elérte az 1995-ös év, vagyis az ország gazdaságát alapjaiban megrázó válság előtti utolsó „békeév” szintjét) az EU27 átlagának 38,1 százalékát tette ki. A fejlődés ugyanakkor érzékelhető a számok tükrében: 2004-ben a bolgár egy főre jutó GDP még az EU27 átlagának 33,8 százaléka volt. Az életszínvonalat illetően azonban léteznek jóval sokkolóbb adatok is: egy szakszervezeti felmérés szerint az országban kb. egymillió családnak kell havonta kevesebb mint 100 euróból megélnie. A szegénység problémája, illetve a jelenlegi állapotok javítása minden várakozás szerint a 2009-es választások központi kérdése lesz. A szegénységhez is kapcsolódó, de speciális probléma a hivatalos adatok szerint a lakosság 5 százalékát (becslések szerint ennek akár másfélszeresét) kitevő roma kisebbség helyzete, amin hosszú idő óta nem sikerül érdemben javítani.

Ugyanakkor a gyors gazdasági növekedés eredménye – a GDP/fő mutatón túlmenően is – több, az életszínvonalat is érintő mutatóban is megmutatkozik. A foglalkoztatás szintje ugyan még mindig elmarad az EU27 átlagától, de a 2004-es 54,2 százalékról látványosan javulva 2007-re 61,7 százalékra emelkedett. Ezzel Bulgária e mutató szempontjából 2007-ben az új tagországok közül Lengyelországot, Magyarországot, Romániát és Szlovákiát is megelőzte. A munkanélküliségi ráta szintén látványosan csökkent (a 2004-es 12,1 százalékról 2007-re 6,9 százalékra), így Bulgária az előbb említett országoknál – Romániát kivéve – immár e mutató szempontjából is jobban áll.

A gazdasági fejlődésben rejlő lehetőségeket a 2000-es évek elején a külföldi tőke is felismerte – és ezzel maga is hozzájárult a gazdaság dinamikus növekedéséhez. 2001 és 2007 között közel 22 milliárd eurónyi külföldi tőke áramlott be az országba, és a 2008-ra vonatkozó becslések szerint ez az állomány az év végéig mintegy 20 százalékkal (4,5 milliárd euróval) növekedhet. Az éves FDI értékek 2001 és 2007 között folyamatos növekedést mutattak; a 2006-2007-es, egyaránt 6 milliárd euró körüli értékekhez képest a 2008-ra vonatkozó becslés szerényebb, ám korántsem rossz érték. Közép- és Kelet-Európa egészét tekintve csupán Oroszország, Lengyelország, Románia és Csehország esetében prognosztizálnak magasabb abszolút értéket erre az évre. Ezen országok közül az első három elsősorban méretét tekintve, Csehország pedig gazdasági fejlettsége és a fejlett struktúrákba való integráltsága szempontjából teljesen más súlycsoportba tartozik.

Még inkább kiviláglik a külföldi befektetések kiemelkedő szerepe a bolgár gazdaságban, ha éves összegüket a GDP-hez viszonyítjuk. Bulgáriában (a Bank Austria Creditanstalt adatai alapján) 2006-ban ez az arány 17,4 százalék, 2007-ben pedig 19,8 százalék volt (a közép- és kelet-európai régióban a második helyen 2006-ban Szerbia állt 14,2 százalékkal, 2007-ben pedig Lettország 8,1 százalékkal). Összehasonlításként érdemes az összes bruttó beruházás/GDP-arányra is odafigyelni: ez a 2004-es 20,5 százalékról folyamatosan emelkedve 2007-ben már 29,8 százalékot tett ki, és az FDI tette ki (a hazai beruházások növekedése mellett is) az összes beruházás kétharmadát. A külföldi tőkének ez a kiemelten fontos szerepe esélyt jelenthet a gazdaság (egyes szektorainak) gyors modernizációjára, ugyanakkor kockázatot is hor-

doz magában (a külföldi befektetőktől és a globális gazdasági folyamatoktól való nagyfokú közvetlen függés, illetve a duális gazdaság kialakulásának veszélyét).

A függőséget mindenesetre földrajzi szempontból diverzifikálja a külföldi befektetők sokszínűsége. Az InvestBulgaria Agency (a bolgár befektetés-ösztönzési ügynökség) adatai alapján az 1996 és 2007 között beáramlott tőkét vizsgálva a legjelentősebb befektető ország Ausztria (az összes FDI 15 százalékával), míg a második helyen Hollandia (11%), a harmadikon Görögország (10%), a negyediken az Egyesült Királyság (9%) áll. A „Top 10” további országai sorrendben Belgium és Luxemburg (együtt), Németország, Ciprus, az Egyesült Államok, Magyarország és Olaszország, egyenként 4-5 százalékos részesedéssel. Természetesen elképzelhető, hogy egyes befektetések mögött eredetileg más országból származó tőke húzódik meg – ez elsősorban Ciprus esetében tűnik nyilvánvalónak.

Nem érdektelen megvizsgálni az FDI szektorális megoszlását sem: az 1998 és 2007 között Bulgáriába beáramlott tőke 21 százaléka az ingatlanszektort, 19-19 százaléka a feldolgozóipart és a pénzügyi szektort, 17 százaléka pedig a kereskedelmet erősítette. Az építőipar 7 százalékkal, az elektromosáram-, gáz- és vízszolgáltatás, illetve a távközlés 6-6 százalékkal részesedett a külföldi tőkebefektetésekből, míg a fennmaradó 5 százalékon a többi szektor osztozott. A termelőszektorban tehát jelen van a külföldi tőke, de az eddigiekben nem ez a szektor volt a befektetők első számú célpontja; az arányok részben Bulgária speciális földrajzi adottságaival (az ingatlanszektor számára kiugróan érdekes tengerparti és hegyvidéki üdülőhelyekkel, az ottani fejlesztési lehetőségek intenzív kihasználásának megkezdésével) magyarázhatók.

Bulgária gazdaságpolitikájával ösztönözni kívánja a gazdasági tevékenység élénkítését, ezen belül a külföldi befektetéseket is. Az ösztönzés fontos eleme az adópolitika: a személyi jövedelemadó és a társasági adó egyaránt egységes, 10 százalékos mértékű. A 10 százalékos társaságiadó-kulcs (Ciprussal holtversenyben) a legalacsonyabb EU-szerte, ráadásul a magas munkanélküliség által sújtott térségekben befektető termelővállalatok akár 100 százalékos társaságiadó-kedvezményt is élvezhetnek. Ezen túlmenően a kiemelten fontos befektetések – a térség többi országához hasonlóan – további kormányzati támogatásban is részesülhetnek.

Bulgária egyik jelentős telephelyi vonzereje az olcsó és képzett munkaerő lehet. E vonatkozásban érdemes megemlíteni két, szintén az InvestBulgaria Agency adataiból származó adatot. Az egyik, hogy az ország népességének 22 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel, a másik pedig, hogy Bulgária nagy egyetemi városain kívül Európa-szerte mintegy 45 ezer bolgár hallgató folytat felsőoktatási tanulmányokat; a kontinensen ez a második legnépesebb nemzeti csoportja a vendéghallgatóknak (az elsőt a kínai hallgatók adják). Ez utóbbi ténynek persze negatív következményei is lehetnek, amennyiben a magas színvonalú képzést szerzett diákok a hazatérés helyett inkább külföldön vállalnak munkát; e probléma tovább súlyosbítja az 1990-es évek jelentős kivándorlási hulláma nyomán kialakult hiányt, elsősorban a magasan kvalifikált szakemberek körében. Noha, amint láttuk, összességében – az országos makrogazdasági adatok szintjén – a gazdasági növekedés pozitív hatásai már érzékelhetőek, a gazdasági tevékenység egyenlőtlen eloszlása miatt a népesség egy jelentős részének életkörülményeit közvetlenül nem javítják.

A képzett munkaerő megtartása, illetve a munkaerő képzettségi szintjének javítása annál is inkább fontos feladat, mivel pusztán az alacsony bérköltségekre alapozva eléggé nehéz feladat hosszútávú befektetőket találni (arról nem beszélve, hogy a csak az alacsony bérszínvonalon nyugvó tőkevonzási stratégia társadalmi szempontból sem optimális). Aggasztóan alacsony

ugyanis a bolgár munkaerő termelékenysége: bár az utóbbi években lassú javulás tapasztalható e téren, a bolgár adat 2007-ben az EU27 átlagának mindössze 35,7 százalékát tette ki (csak a különbség érzékeltetésére: a magyar adat ugyanekkor 73,9 százalék volt), ami a legalacsonyabb érték EU-szerte. Ráadásul – az előző évek ellentétes folyamatai után – az egységnyi munkaerő-költség is jelentősen (5,9 százalékkal) emelkedett Bulgáriában a 2007-es év során.

Ha a versenyképesség szempontjából szintén nagyon fontos innovációs index értékét tekintjük, akkor azt láthatjuk, hogy Bulgária egyelőre nem áll jól e téren sem: 2008 januárjában a mutató bolgár értéke (0,23) alig haladta meg az EU-átlag (0,45) felét. E mutató tekintetében Bulgária a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott közép- és kelet-európai országok közül csak Lettországot és Romániát előzte meg.

Bulgária külkereskedelme terén az utóbbi néhány évben jelentős változások mentek végbe. 2000 és 2007 között – piaci árakon számolva – az ország importja több mint háromszorosára, exportja valamivel kisebb mértékben, több mint két és félszeresére növekedett. A két folyamat eredménye a külkereskedelmi hiány jelentős növekedése: az abszolút értéket tekintve több mint 4,5-szeres növekedés azt is jelenti, hogy a külkereskedelmi hiány GDP-hez viszonyított aránya – a dinamikus gazdasági növekedés mellett is – a 2000-es adathoz képest több mint duplájára nőtt, és immár 30 százalékhoz közelít. Ez a mutató mindennél jobban érzékelteti a bolgár gazdaság nyitottságát, a külföldi – kereskedelmi és befektető – partnerektől való függését.

A bolgár külkereskedelem az EU15 relációjában nagyjából az összkereskedelemmel azonos ütemben növekedett. Ugyanakkor az új közép- és kelet-európai EU-tagországokkal folytatott kereskedelem növekedése jóval dinamikusabb: az onnét származó import közel ötszörösére, míg az oda irányuló bolgár export közel hatszorosára növekedett 2000-ről 2007-re. A mérleg azonban így is deficitese: a bolgár hiány e relációban 2007-ben közel 1,5 milliárd euróra rúgott.

BULGÁRIA ÉS A GAZDASÁGI ÉS MONETÁRIS UNIÓ

A gazdasági és monetáris unió maastrichti kritériumainak tekintetében Bulgária összességében kifejezetten jól áll: az államadósság GDP-arányos mértéke (18,2%) nem éri el a 60 százalékos küszöbérték egyharmadát sem, az államháztartás egyenlege pedig immár évek óta többletet mutat (2007-ben ez a szufficit a GDP 3,4 százalékát tette ki). Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a kormányzati kiadásoknak a GDP-hez viszonyított aránya évek óta jóval alacsonyabb (2007-ben 37,8%) Bulgáriában, mint az EU-átlag (2007-ben 45,8%). Az államháztartás aktívuma 2007-ben gyakorlatilag a központi kormányzat bevételei és kiadásai közti különbségből adódott, a helyi önkormányzatok és a társadalombiztosítás egyensúly-közeli állapotban voltak.

A leva tagja az ERM II árfolyammechanizmusnak, és a kedvező makrogazdasági trendek a hosszútávú kamatok szintjében is tükröződnek: a 2007-es adat (4,5%) immár az arra az évre érvényes maastrichti referenciaérték alatt volt. Az egyetlen kritérium, amelyet Bulgária egyelőre nem teljesít, a fogyasztói árak emelkedésére vonatkozik: a 2007-es 7,6 százalékos bolgár harmonizált inflációs ráta messze a 2,8 százalékos referenciaérték felett volt, ráadásul a trend 2003 óta (egy kisebb 2005-ös megszakítással, azóta viszont töretlenül) emelkedő. A 2008-as év kilátásai e szempontból nem kecsegtetnek sok jóval: a január és július közötti adat (6,1%) alapján

2008 egészét tekintve akár kétszámjegyű is lehet az infláció. Külön érdekes, hogy az üzemanyagok mellett a lakások, a valamint víz- és elektromosáram-szolgáltatás ára nőtt ebben az időszakban a leggyorsabban.

INTEGRÁCIÓS TELJESÍTMÉNY ÉS KÖZVÉLEMÉNY

Annak ellenére, hogy friss tagországról van szó, Bulgária igen jól áll a jogharmonizációs feladatok terén: a 2008 júniusában az Európai Bizottság által közzétett adatok szerint a 27 tagország közül a harmadik helyet foglalta el, 99,55 százalékos átültetési aránnyal. Érdekes, hogy – Romániával együtt – Bulgáriának kellett a legtöbb (1772) jogszabályt átültetnie nemzeti jogába a felmérésben szereplő határidőig. A jó teljesítményben szerepet játszhat (mindkét ország esetében) a csatlakozást megelőző és az azt követő időszak szigorú EU-monitorozása; azonban az, hogy a nemzeti jogba átültetett közösségi jogszabályok a gyakorlatban hogyan funkcionálnak, már külön kérdés, amit igazán csak hosszabb távon lehet megítélni.

Bulgáriában a Lisszaboni Szerződés szövegét 2008. január 31-én terjesztették be a parlament elé. A ratifikációhoz egyszerű többségre volt szükség. Ez már az előzetes várakozások szerint sem volt kérdéses, a március 21-i szavazás eredménye pedig a támogatók elsőprő többségét mutatta a képviselők között: 199 „igen” szavazattal szemben mindössze 15 „nem” szavazatot, illetve egy tartózkodást kellett feljegyezni.

Mivel Bulgária 2007-es csatlakozása óta még két év sem telt el, az uniós források abszorpciójáról a számok tükrében nehéz lenne bármilyen, hosszabb távra is érvényes következtetést megfogalmazni. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az uniós források felhasználásával kapcsolatosan tapasztalt szabálytalanságok, visszasságok arra készítették az Európai Bizottságot, hogy – az EU történetében első alkalommal – befagyassza e források egy részét. Az intézkedés összesen 486 millió eurónyi uniós támogatást érint. A Bizottság a fenti összeg több mint felét, 250 millió eurót az előcsatlakozási alapok még ki nem fizetett keretéből tartja vissza, egyúttal visszavonta két, a kifizetéseket intéző kormányügynökség akkreditációját. Ennek kapcsán érdekes visszaemlékezni arra, hogy annak idején az összes közép- és kelet-európai hajdani tagjelölt ország közül sokak meglepetésére éppen Bulgáriának sikerült elsőként akkreditáltatnia SAPARD-ügynökségét – amint arról a jogharmonizáció kapcsán már szót ejtettünk, a papíron való megfelelés hosszútávon nem feltétlenül jelent ténylegesen kielégítő gyakorlatot is. A jelen ügyben a bulgáriai SAPARD-kifizetésekből 121 millió euró, a kohéziós alap kifizetéseiből pedig 115 millió euró forog kockán.

A döntés komoly tiltakozást váltott ki Bulgáriában (egyes területeken útblokkadókkal), így nem csoda, hogy a bolgár kormány pár nappal a Bizottság döntése után lépésre szánta el magát. Egyrészt bejelentették, hogy a (remélhetőleg csak ideiglenesen) kieső bevételeket a nemzeti költségvetés csaknem 2 milliárd eurós többletéből kívánják pótolni, biztosítva ezáltal a tervezett fejlesztések, beruházások megvalósítását. E döntéssel egy időben a kormány felállított egy munkacsoportot, amelynek feladata az EU-pénzek kezelését végző ügynökségek ellenőrzése – az ügynökségek ettől remélt jobb működése nyújthat esélyt a támogatások befagyasztásának feloldására.

Az Eurobarometer 2008 tavaszi – tehát a fenti támogatások átmeneti leltálásáról szóló döntés megszületése előtti – felmérése szerint Bulgáriában az emberek 51 százaléka szerint jó dolog az, hogy országuk az EU tagja. A bolgár adat alig az EU-átlag (52%) alatt van; fontos

megjegyezni, hogy míg az EU-átlag fél év alatt (a 2007 őszen mért, és 1994 óta legmagasabb 58 százalékos értékhez képest) 6 százalékponttal csökkent, addig Bulgária esetében a csökkenés alig érzékelhető, mindössze 1 százalékpontos volt. Ezzel együtt 2008 tavaszán a közép- és kelet-európai új tagországok közül csak Csehország, Magyarország és Lettország esetében volt alacsonyabb e mutató a bolgár adatnál.

ÖSSZEGZÉS

Bulgária az átlaghoz képest igen jelentős gazdasági lemaradással, valamint a Nyugaton elfogadott standardoktól még több szempontból messze álló társadalmi és politikai jellemzőkkel vált az EU tagjává. EU-tagként az ország folytatni tudta a néhány évvel korábban megkezdett gyors ütemű gazdasági felzárkózást. A felzárkózás egyik kulcseleme a bolgár gazdaság nyitottsága, ez azonban – kedvezőtlen világgazdasági folyamatok esetén – kockázatokat is hordoz magában. Amennyiben a gazdaság utóbbi években mutatott fejlődési üteme tartósan megmarad – és az EU-tagság néhány nagyon fontos tényező, mindenek előtt a külföldi tőke vonzása terén segítheti ezt a folyamatot –, úgy a fejlettebb tagországokkal szembeni lemaradás gazdasági téren már középtávon érzékelhetően csökkenhet. Az EU-csatlakozás ugyanakkor a korábbiaknál is világosabban felszínre hozta a politikai és társadalmi élet visszasságait: a politikai elit széthúzását, illetve a korrupció sokak által ijesztően magasnak minősített fokát. E problémákkal nem lesz könnyű megbirkózni, ugyanakkor az EU – mint „külső” fegyelmező erő rákényszerítheti a bolgár politikát az előrelépésre.

ÖSSZEFOGLALÓ

A sorrendben negyedik Monitoring jelentésben a korábbiaknál is jobban megmutatkozik az új tagállamok heterogenitása, az Unión belüli eltérő fejlődési pályájuk és teljesítményük. Egyre nehezebbé válik egy csoportban kezelni például *Szlovéniát* és *Bulgáriát*, miközben egyre élesebben rajzolódnak ki az egyes országok erősségei és gyengeségei uniós tagként.

Az Európai Unió szempontjából ugyanakkor le kell szögeznünk, hogy a tizenkét új ország csatlakozása nem tette próbára a szervezet működését, és kiemelendő az is, hogy sem az Alkotmányszerződés, sem a Lisszaboni Szerződés ratifikációja nem az új tagállamok miatt bukott meg, illetve akadt el – azzal együtt, hogy az újak közül *Lengyelország* és *Csehország* is fenntartásainak adott hangot a negatív ír népszavazást követően. Ennek ellenére *Lengyelország* végül is gyakorlatilag ratifikált, *Csehországra* pedig nagy nyomás nehezedik ez ügyben a 2009 első felében tartandó cseh soros elnökség miatt. A többi nyolc új tagállam minden fennakadás nélkül hagyta jóvá nemzeti szinten is az Európai Unió reformszerződését. További pozitívum, hogy az új tagállamok közül elsőként elnöklő ország, *Szlovénia* sikeres és zökkenőmentes elnökséget bonyolított le, igen gazdag napirenddel, és megfelelően kiegyensúlyozott diplomáciai tevékenységgel (például Koszovó ügyében). A 2009 első felében tartandó cseh elnökség ugyanakkor igen jelentős kihívások előtt áll, mind a belső politikai megosztottság, mind a világgazdasági válság miatt. Rendkívül fontos, hogy az új tagállamok közül másodikként sorra kerülő *Csehország* sikeres elnökséget tudjon lebonyolítani.

Az egyes országok **belpolitikai stabilitásának** vonatkozásában meglehetősen vegyes a kép. Politikailag a legstabilabbnak *Szlovénia* tekinthető, ahol a számottevő parlamenti erők közötti váltógazdálkodást szerencsésen egészíti ki az alapvető nemzeti kérdésekben kialakult hallgatólagos konszenzus. A korábbi belpolitikai problémák után a 2007 őszi előrehozott választások nyomán 2008-ra *Lengyelországban* is stabilizálódott az új liberális konzervatív kormányzó erő, amely jó eséllyel tölti ki négyéves mandátumát. Ezzel szemben a cseh alsóházban továbbra is igen törekény a polgári demokraták által vezetett koalíciós többség, és további probléma a kormány népszerűségének folyamatos csökkenése. *Szlovákiában* már nem a parlamenti matematika, hanem a kormánykoalíció egyik pártjának radikális és kirekesztő magatartása okoz időről időre feszültséget. *Magyarországon* a kormány 2006 ősze óta tartó legitimációs, illetve 2008 tavasza óta tartó működési válságának (kisebbségi kormányzás) lehetünk tanúi, ezzel együtt az előrehozott választások nincsenek napirenden. A tagság ötödik évében úgy tűnik, hogy mindhárom *balti állam* képes volt valamelyest erősíteni a belpolitikai stabilitást és kiszámíthatóságot, aminek éppen az ellenkezője volt jellemző a tagság első éveiben, illetve azt megelőzően. A leggyengébben ebből a szempontból mégis *Észtország* szerepelt, ahol a három koalíciós partner közötti feszültség akár a kormánykoalíció felbomlásához is vezethet. A két újabb tagállam a csatlakozást követően nem mutatott jelentős belpolitikai instabilitást. *Bulgáriában* várhatóan végig tudja vinni négyéves ciklusát a jelenlegi baloldali kormánykoalíció, választások 2009 júniusában lesznek. *Romániában* a 2008. november 30-i választások fognak új helyzetet teremteni a jelenlegi némileg instabil belpolitikai erőviszonyokhoz képest (egypárti győzelem nem várható, a kérdés az, hogy kik lépnek koalícióra a három legesélyesebbnek tűnő párt közül). A csatlakozás évében mindkét országban (bár alacsony részvételi arány mellett) európai parlamenti választásokat is tartottak, amelyek eredményként *Romániában* és *Bulgáriában* is öt-öt pártból került be 35, illetve 18 képviselő az Európai Parlamentbe – pontosabban *Romániából*

egy független: Tőkés László református püspök is szerzett mandátumot. Kiemelendő, hogy mindkét balkáni új tagállamban „hagyományosan” súlyos gondot okoz a korrupció, ami rányomja bélyegét a belpolitika mindennapjaira, sőt *Bulgáriában* emiatt még a strukturális támogatások folyósítása is veszélybe került.

A belpolitikai helyzet elemzése mellett külön említést érdemel, hogy nem minden új tagállamnak sikerült megnyugtatóan rendeznie **viszonyát közvetlen szomszédaival**. A kis *balti államok* Oroszországhoz fűződő viszonya továbbra sem mentes a konfliktusoktól, bár a 2007-ben lezajlott incidensekhez hasonlóra (akár a tallinni „szobor-incidensre”, akár a litván olajfinomító „ellentmondásos” privatizációjára, akár a régióba irányuló orosz olajszállítások felfüggesztésére gondolunk) az elmúlt egy évben nem került sor. *Lettország* pedig erőteljesen javított a kapcsolatok korábbi feszült jellegén, miután a feleknek sikerült lezárniuk az orosz-lett határvitát. A negatív példák között említhető továbbá a szlovák kormány ellentmondásos politikája a magyar kisebbség, és nem utolsósorban az anyaország vonatkozásában, vagy az elhúzódozó szlovén-horvát tengeri határ kényes kérdése. Az EU politikai fórumai nem mindig alkalmasak az ilyen jellegű feszültségek oldására és a problémák rendezésére, hiszen az Unió tisztelben tartja a tagállamok belpolitikai szuverenitását, ahogy a régi tagállamok esetében sem avatkozott/avatkozik be hasonló ügyekbe (ld. brit-ír, spanyol-baszk, francia-korzikai, vallon-flamand, vagy dél tiroli-olasz konfliktusok).

A tíz új tagállam **társadalmi helyzetképének**, az életszínvonalának, a foglalkoztatottságnak, vagy éppen a többségi és kisebbségi társadalom viszonyának tekintetében, a vizsgált időszakban a számos probléma ellenére összességében talán inkább a kedvező tendenciák érvényesültek. Ami a felzárkózást illeti, 2007-ben – 2006-hoz képest – a tíz országból kilencben tovább nőtt az egy főre jutó hazai össztermék, az egyetlen kivétel *Magyarország* volt. A két balkáni ország csatlakozásával jelentősen nőtt a fejlettségi heterogenitás: az EU27 átlagához mért legmagasabb, 80 százalék fölötti életszínvonal *Szlovéniában* és *Csehországban* található, míg a legalacsonyabb, 40 százalék körüli *Romániában* és *Bulgáriában*. Az elmúlt évek adatai alapján már trendet is felvázolhatunk – ennek értelmében a csatlakozás óta a legimpozánsabb felzárkózást a Nyolcak közül a három *balti állam*, valamint *Szlovákia* produkálta – mintegy 12-15 százalékpontos emelkedést felmutatva. Ezen belül a leglátványosabban *Észtország* fejlődött: a 2004-es 56,9 százalékról 2007-re 72,1 százalékot érve el, ami a tíz új tagállam rangsorában a szlovén és a cseh érték mögött a harmadik legjobb mutató. A három legmagasabb életszínvonalú országot egy szélesebb középmezőny követi: a 2007-es értékek alapján a szlovák 68,5 százalékos és a lengyel 53,6 százalékos egy főre jutó GDP közötti tartományban (amelyben a magyar mutató 63,4 százalék). Végül, ahogy említettük, *Románia* és *Bulgária* jelentősen lemaradva alkotják a harmadik csoportot 40,7, illetve 38,1 százalékos értékekkel, amely értékek töretlen javulása azonban már a csatlakozás előtti évektől kimutatható. Visszatérve a magyar adatra, elszomorító, hogy a 2004-es 63,3 százalékos GDP/fő szintet 2007-ben csupán 0,1 százalékponttal tudtuk meghaladni, és 2008-ra várhatóan az induló szint alá kerülünk a gazdaság gyenge teljesítménye, illetve a nemzetközi pénzügyi válság miatt. Vagyis az uniós tagság egyik legfontosabb motivációja, a közösségi átlaghoz, illetve hosszabb távon a régi tagállamok fejlettségéhez való fokozatos közelítés *Magyarországon* – a többi új tagállammal ellentétben – a tagság első öt évében nem valósult meg.

Az új tagállamok az elmúlt évek kedvező **konjunktúráját** sikeresen tudták felhasználni munkahelyteremtésre. A társadalmilag rendkívül fontos **foglalkoztatottsági helyzet** minden új tagállamban javult az elmúlt négy év alatt, míg a munkanélküliség – *Magyarországot* kivéve – szintén mindenütt csökkent. A foglalkoztatottság az EU27 átlagában 2007-ben 65,4 százalékos (ezen belül az EU15 szintje magasabb, 66,9 százalékos) volt. Az uniós átlagot az új tagállamok közül *Litvánia* tavaly már megközelítette (64,9%), míg *Csehország*, *Szlovénia*, *Lettország* és *Észtország* meg is haladta azt. Az EU-átlag alatt csökkenő sorrendben *Bulgáriát*, *Szlovákiát*, *Romániát*,

Magyarországot és *Lengyelországot* találjuk – e két utolsó ország mintegy nyolc százalékponttal marad le az EU27, és közel tíz százalékponttal az EU15 átlagától. Azonban mindkét országban más-más okokkal magyarázható a jelenség.

Lengyelországban a tagság első négy évében gyakorlatilag megfeleződött a **munkanélküliség** (19 százalékról 9,6 százalékra csökkent), ami csak kisebb részben volt köszönhető a növekedés nyomán teremtődött új munkahelyeknek, nagyobb részben a lengyel munkaerő elvándorlásának tudható be. Ez a trend ugyanakkor az előrejelzések alapján – főleg a világgazdasági válság miatt – megváltozhat, és a mintegy kétmillió főre becsült vendégmunkások egy része várhatóan visszatelepül. Ők immár otthon is nagyobb eséllyel találhatják meg számításukat, hiszen az elvándorlás miatt bizonyos szakmákban már munkaerőhiány alakult ki *Lengyelországban*. A visszatelepülések negatív hatása a hazautalt jövedelmek csökkenése, ugyanakkor pozitív hatása, hogy megszűnnek a családok szétszakítottságából származó súlyos társadalmi jellegű problémák (például az „euro-árvaság”, vagyis az a jelenség, amelynek értelmében az otthon maradt gyermekek kénytelenek az egyik külföldön dolgozó szülőt hosszútávon nélkülözni), és természetesen a társadalom korösszetétele, valamint az agyelszívás szempontjából is üdvözlendő a külföldi tapasztalatszerzés utáni hazatérés.

Magyarországról mindeddig nem volt hasonló horderejű kivándorlás, miközben a növekedés már a válságot megelőzően is jelentősen lelassult, a vállalkozási, munkaadói környezet pedig nem javult. Így a stagnáló foglalkoztatás (2006-ban és 2007-ben egyaránt 57,3 százalék) növekvő munkanélküliséggel járt együtt: a 2004-es 6,1 százalékról 2007-re 7,4 százalékot ért el. Ez az érték nem sokkal magasabb az EU27 átlagánál (7,1%), azonban az új tagállamok közül csak *Szlovákiában* (11,1%) és *Lengyelországban* (9,6%) volt magasabb a munkanélküliség, így hazánké a harmadik legrosszabb adat az újak csoportjában. Eközben az is fontos, hogy a tíz új tagállamból kilencben trendszerűen csökkent a munkanélküliek aránya – amely nem egy esetben megfeleződött az elmúlt négy év alatt (az említett lengyel példán túl *Litvániában*, *Észtországban*, sőt *Bulgáriában* is). A munkanélküliség csökkenő és a foglalkoztatottság növekvő trendjének hátterében elsősorban a dinamikus növekedés áll, ami azonban kiegészül a migrációs hatásokkal, illetve aktív munkaerőpiaci eszközökkel is. A képet természetesen tovább árnyalja, hogy néhány országban az eddig elmaradt gazdasági szerkezetváltás komoly feszültségeket hordoz (*Romániában* és *Bulgáriában* például 30 százalék körüli a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya), továbbá jelen van a térségben a feketegazdaságot erősítő illegális munkavállalás is.

A **társadalmi kérdések** között továbbá csaknem minden új tagállamban megoldásra vár a nemzeti és etnikai kisebbségek ügyének megnyugtató rendezése, valamint a jelentős területi fejlettségbeli különbségek kiegyenlítése. Példa erre az *észtországi* és *lettországi* oroszok még mindig nem teljesen rendezett helyzete (állampolgárság), a *szlovákiai* és *romániai* magyarság kisebbségi jogainak teljes körű érvényesülése, vagy több új tagállamban is a roma népesség felzárkóztatása. A társadalmi feszültségek mellett jelentős regionális különbségek léteznek szinte minden új tagországban, még a kis *balti államokban* is. Az EU-ban e kérdések megoldása elsősorban nemzeti hatáskörbe tartozik, ugyanakkor a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése esetén lehetőség nyílik majd arra, hogy a kisebbségi kérdések európai uniós normái hosszabb távon kialakuljanak, miközben a regionális heterogenitás mérséklése továbbra is az Unió prioritásai közé tartozik a kohéziós politikán keresztül.

A tíz új tagállam **integrációs teljesítménye** több szempontból is vizsgálható, ide tartoznak kemény (számszerűsíthető) és a puha (nem számszerűsíthető) tényezők egyaránt. Ez utóbbira jó példa, hogy melyik új tagállam mennyire sikeresen tudja megjeleníteni nemzeti érdekeit az integrációs fórumokon. Bár ezzel kapcsolatban a régi tagállamok példáján látható, hogy a sikeres érdekképviselés nincs feltétlenül összhangban az ország nagyságával – az új tag-

államok közül e téren eddig éppen a legnagyobb *Lengyelország* járt az élen, akár a reformszerződéssel összefüggésben a tanácsi szavazati rendszerre, akár a lengyel-országi kapcsolatok válságának uniós szinten történt megjelenítésére gondolunk. Összességében azonban úgy tűnik, az új tagállamok a tagság első éveiben még inkább alkalmazkodnak az Unió politikai fórumainak működéséhez, és különösen hiányzik az újak, vagy azon belül például a *visegrádi négyek* (esetleg *Szlovéniával* kiegészült ötök) csoportjának a markánsabb megjelenése, európai léptékű konstruktív javaslatok megfogalmazása, a hasonló földrajzi helyzetből adódó közös érdekek felismerése és összehangolt képviselése.

Az integrációs teljesítmény mérhető szempontjai közé tartozik a **jogharmonizációs teljesítmény** és a strukturális alapok felhasználása (abszorpció). Az előbbi tekintetében megállapítható, hogy minden új tagállam magasan, vagyis a régi tagállamokhoz hasonlóan folyamatosan 98 százalékos fölötti arányban veszi át nemzeti jogrendjébe a közösségi irányelveket. Az Európai Bizottság azonban 100 százalékos teljesítést vár el mindenkitől, miközben az elmaradásokat számon tartja, és elmarasztalja, illetve a luxemburgi Bíróság elé citálja a kötelezettségszegő tagországokat, amelyek végső soron pénzbírsággal is sújthatók. A jogszabályok átvételének 100 százalékos arányához 2008 júniusában a legközelebb (99,83 százalékkal) a négy éve folyamatosan az élen álló *Litvánia* állt, sőt a dobogó mindhárom fokán új tagállamokat találunk: *Litvániát Szlovákia* és *Bulgária* követi. *Románia* ötödik és *Lettország* nyolcadik helye is jönnek tekintetbe. A többi vizsgált tagállam a középmezőnyben helyezkedik el, míg az újak közül immár „hagyományosan” a leggyengébbek között található *Lengyelország* és *Csehország* (sorrendben a 21. és 23. hellyel). Természetesen hangsúlyozni kell, hogy a nemzeti jogba való átvétel nem jelenti automatikusan az uniós jogszabályok teljes és megfelelő alkalmazását.

Ami a **strukturális támogatások lehívását** illeti, megállapítható, hogy a 2004-2006 között a Nyolcak számára rendelkezésre állt, és az n+2-es szabály értelmében 2008 végéig elköltendő támogatások felhasználása időarányosan viszonylag jól alakul. A Bizottság 2008. februári adatai alapján *Magyarország* és *Szlovénia* teljesített a legjobban (82 és 81 százalékkal), illetve *Észtország* 79 százalékkal, míg a többi öt új tagállam átlag 73 százalékos arányt ért el. A tervezési, szerződéskötési, pénzlehívási tapasztalatok tehát egyelőre viszonylag kedvezően alakulnak, az összes támogatás valós társadalmi-gazdasági hatása, a projektek hatékonysága azonban csak hosszabb távon ítéltető meg. Néhány új tagállamban úgy tűnik, az abszorpciót hátráltathatja a korrupció, amely miatt a Bizottság akár a támogatások folyósítását is felfüggesztheti – ahogy erre *Bulgáriában* már volt példa. Bár a magyar az egyik legjobb abszorpciósi adat, sajnos hazánkra is jellemzőek a források hatékony felhasználását gátló olyan tényezők, mint például a túlzott bürokrácia, vagy a pályázatok elbírálásánál a határidők túllépése.

A **gazdasági fejlődésről** összességében elmondható, hogy – *Magyarországot* kivéve – a bruttó hazai termék tekintetében minden új tagállamra továbbra is messze a régi tagállamok átlagát meghaladó növekedés volt jellemző 2007-ben (és 2008 első felében is). A két leggyorsabban bővülő gazdaság a szlovák és a lett voltak: mindkettő 10 százalékos feletti értékekkel. Szintén kiemelkedő volt a litván (8,8%), az észt (7,1%), valamint a cseh és a lengyel (egyenként 6,5%), illetve a bolgár, a szlovén és a román teljesítmény is (6,2, 6,1, illetve 6 százalékkal). *Magyarország* ebből a szempontból teljesen elszakadt a mezőnytől a maga rendkívül lelassult (2007-ben 1,3 százalékos) fejlődésével. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a 2008-as előrejelzések az impozáns növekedési ütemek csökkenését jósolják: nemhogy kétszámjegyű növekedés nem lesz, de a legmagasabb – *Romániában*, *Litvániában* és *Szlovákiában* várható – érték is „csak” 6-7 százalékosra tehető. Természetesen az EU27 átlaga is jelentősen csökkenni fog: az előrejelzések szerint a 2007-es 2,9 százalékról 2009-ben 0,2 százalékra fog lassulni az uniós gazdaság, az EU15-re vonatkozóan pedig már -0,1 százalékosra jósol az Eurostat.

A **beruházási** kedv – *Magyarország* kivételével – minden vizsgált új tagállamban meghaladta a (régii tagállamok által „lerontott”) uniós átlagot. Míg ez utóbbi adat a GDP-hez viszonyítva 21,3 százalékot tett ki 2007-ben, addig az újak rátája 22,3 százalék (*Lengyelország*) és 32,5 százalék (*Lettország*) között volt regisztrálható. A GDP-arányos összes tőkeberuházás értéke hazánkban tavaly 20,9 százalékot tett ki, amely a régi tagállamok átlagánál (21,1%) is rosszabb adat. Az összes tőkeberuházáson belül a tíz vizsgált új tagállam egyébként együttesen közel 45 milliárd euró külföldi működőtőkét vonzott 2007-ben.

A térségünkbe érkezett **működőtőke-beáramlásból** a legnagyobb mértékben *Lengyelország* (12,8 milliárd), *Románia* (7,1 milliárd), *Csehország* (6,7 milliárd) és *Bulgária* (6,1 milliárd) részesedett – az összes FDI közel háromnegyedét fogadva. Az ötödik legvonzóbb ország a külföldi befektetők számára 2007-ben *Magyarország* volt: hozzánk mintegy 4 milliárd euró érkezett. *Szlovákia* tavaly 2, *Szlovénia* 1 milliárd eurót vonzott, míg *Litvániába* 1,4, *Lettországba* 1,6, *Észtországba* pedig 1,8 milliárd értékű FDI áramlott. Az elmúlt négy év trendjeit vizsgálva az alábbi változások állapíthatók meg. A *visegrádi országokban* a működőtőke-beáramlás hullámnak tűnik, *Lengyelország* és *Szlovákia* esetében a csúc év 2006 volt (15,2 milliárdos, illetve 3,3 milliárdos értékekkel), míg *Csehország* és *Magyarország* esetében a 2005-ös év volt kiemelkedő (9,3, illetve 6,1 milliárd eurós tőkevonással). *Szlovénia* a tagság első három évében összesen mintegy 1,5 milliárd eurónyi FDI-t vonzott, amely trend 2007-re látványosan megváltozott, hiszen ekkor egyetlen évben érkezett 1 milliárd eurós külföldi tőkeberuházás délnyugati szomszédunkhoz. A *balti államokat* 2006-tól fedezte fel igazán a külföldi működőtőke, a tagság első két évében egyik országba sem érkezett 1 milliárdot megközelítő FDI, míg 2006-ban és 2007-ben is mindhárom államba átlagosan mintegy 1,3-1,8 milliárd euró értékű tőke áramlott be. *Románia* a *visegrádi országok* igen komoly versenytársaként tűnik fel az elmúlt négy évet vizsgálva: az FDI-fogadás szempontjából keleti szomszédunk 2004-ben, illetve 2006-ban és 2007-ben is – *Lengyelország* mögött – a második célország volt a tíz vizsgált ország között (2005-ben pedig a negyedik helyet foglalta el). Az új tagállamok közül a hullámnak helyett töretlen FDI-növekedést csak *Bulgáriában* tapasztalhatunk (ahol ráadásul 2006-ra, 2005-höz képest, közel megduplázódott a működőtőke aktivitásának aránya).

Az éves tőkeimport mértéke a nemzetközi beruházási környezet és a várható gazdasági és geopolitikai kilátások mellett a fogadó ország gazdasági fejlettségétől is függ. Ha a nemzetközi befektetések esetében eltekintünk a felvásárlások és fúziók tömegétől, akkor egy, az állami tulajdon magánkézbe adását célként megfogalmazó ország az átalakulás ezen korai szakaszában jóval nagyobb tőkeimportot képes felmutatni, mint más, a magánszektorban már mind a termelésben mind pedig a foglalkoztatottságban domináns szerepet magának tudó (érett szakaszba eljutott) gazdaság. Utóbbi sokszor már nem külső forrásból, hanem az ott termelő transznacionális vállalatok újrabefektetett nyereségéből valósít meg további beruházásokat, amelyek nagy része a kapacitások bővítésére irányul. A térség országaiban az utóbbi időszakban a hullámnak, illetve kiemelkedő tőkeimport adatok a leggyakrabban egy-egy nagyobb ágazat privatizációjához köthetők (míg a zöldmezős beruházások általában ezt követően jelennek meg).

A volumenadatok mellett a **tőke ágazati eloszlása** is sokat elárul a gazdasági átmenet helyzetéről. E téren nagy vonalakban az alábbi fő jellemzők vázolhatók fel. A tízből hét országban: a *visegrádi országok*, *Szlovénia*, valamint *Litvánia* és *Románia* esetében az FDI legnagyobb arányban (átlagosan mintegy 40 százalékban) a feldolgozóiparba áramlott, ugyanakkor *Észtországban* és *Bulgáriában* a pénzügyi szektor hasított ki hasonló nagyságrendű részt magának, míg *Lettország* esetében nem találunk olyan területet, amelyre jellemző lenne a kiugró FDI vonzás (de első helyen itt is a pénzügyi szektor áll). A második legtöbb külföldi tőkebefektetést vonzó terület *Lengyelországban*, *Csehországban*, *Szlovákiában* és *Szlovéniában* a pénzügyi szektor volt, míg *Magyarország* és *Románia* esetében a kereskedelmi szolgáltatások, *Észtország*, *Lettország* és *Bulgária*

esetében az ingatlan szektor, *Litvánia* esetében pedig a közlekedés-távközlés volt. Ami az egy főre jutó FDI állományt illeti, *Észtország* messze kimagaslik a mezőnyből (mintegy 8400 euró), őt követi (szinte azonos, 6600 eurós értékekkel) *Csehország* és *Magyarország*.

Az új tagállamok olyan kis és közepes gazdaságok, amelyek nagyfokú nyitottságot és az uniós piacokkal történt szoros (átlagban mintegy 70 százalékos) kereskedelmi összefonódottságot mutatnak. Ezen belül azonban igen eltérő az újak kereskedelmének alakulása akár a külkereskedelmi mérleget, akár az áruszerkezetet, akár a relációs szerkezetet vesszük górcső alá.

A **külkereskedelmi mérlegadatokat** vizsgálva az első szembeötlő jelenség, hogy a tíz országból egyedül *Csehország* rendelkezik többlettel, úgy, hogy a csehek az elmúlt három évben mind az új, mind a régi tagállamokkal szemben folyamatosan szufficitet halmoztak fel (2007-ben a teljes külkereskedelmi aktívum elérte a GDP 2,6 százalékát). Kedvező (2007-es GDP-hez mért) adatokkal rendelkezik még *Magyarország* (-0,3%), *Szlovákia* (-2,7%) és *Szlovénia* (-3,2%), valamint e csoporttól kissé lemaradva *Lengyelország* (-5,7%) is. *Magyarország* és *Szlovákia* esetében – a cseh példához hasonlóan – az elmúlt három év trendje folyamatosan javuló, míg a lengyel teljesítmény trendje romló, a szlovén nettó export pedig hullámzó. Az említett öt fejlettebb tagállamhoz képest a három balti és a két balkáni új tagállam gazdaságának kedvezőtlenebb szerkezete és magas importigénye egyértelműen tükröződik külkereskedelmi mérlegükben. A legrosszabb adattal e tekintetben *Bulgária* rendelkezik, amely a csatlakozást megelőző 2006-os 14,6 százalékos GDP-arányos külkereskedelmi hiányát 2007-re megduplázta (29,1%). Érdekesség ugyanakkor, hogy a hiány elszabadulásának csak kb. 50 százalékban volt okozója a többi uniós tagállamból (régiektől és újaktól egyaránt) érkező megnövekedett import, és ezzel szemben alig növekvő export, ugyanilyen arányban romlott a harmadik országokkal folytatott árucseré mérlege is, aminek egyik fő oka az uniós liberalizáció kiterjedtsége. A román külkereskedelmi mérleg az elmúlt öt évben folyamatosan romló trendet mutat, és itt is megfigyelhető a nagyságrendi különbség a belépés előtti utolsó év, és a tagság első éve között. Míg 2006-ban a GDP-hez viszonyított hiány 15,2 százalékot tett ki, addig 2007-ben már 17,8 százalékot – amely mögött egy közel 15 milliárd eurós deficit áll szemben egy 21,5 milliárd eurós hiánnyal. A román külkereskedelmi szaldó romlásáért már kb. 70 százalékban „felelősek” az uniós tagállamok (ezen belül a régi tagállamokkal folytatott árucseré euróban mért passzívuma csaknem megduplázódott, míg az újak viszonylatában közel megnégyszereződött 2006-hoz képest – amit a jóval szerényebb ütemben növekvő export egyáltalán nem tudott ellensúlyozni). A három *balti állam* szintén igen jelentős GDP-arányos külkereskedelmi hiányértékekkel rendelkezik. 2007-ben a legnagyobb, a hazai össztermék mintegy negyedét (25,4%) kitevő hiány volt regisztrálható *Lettországbán*, és 19,9 százalékos volt az észt, illetve 18,4 százalékos a litván passzívum. A három ország közül *Észtország* esetében elsősorban az új tagállamokkal, *Lettországbán* a külső partnerekkel, míg *Litvániában* mindhárom viszonylatban (a régi és az új tagállamokkal, valamint harmadik országokkal szemben is) romlott a külkereskedelmi teljesítmény 2006-ról 2007-re.

Ami az **újak exportjának és importjának szerkezetét** illeti, vegyes a kép, és a trendek itt is visszautalnak a fejlettség szintjére. Bár összességében az EU15 és az EU27 export- és importszerkezete gyakorlatilag megegyezik, érdekes eltérések tapasztalhatók az újak esetében. Az export tekintetében az EU27-ben a két meghatározó nagy árucsoport a vegyipari és feldolgozott termékek (SITC 5+6+8+9), illetve a gépek és szállítóeszközök (SITC 7), amelyek 2007-ben a teljes kivitel 44,3, illetve 39,8 százalékát adták. Az élelmiszerek, italok, dohány (SITC 0+1) 7,3, az energiahordozók (SITC 3) 5,5, a nyersanyagok (SITC 2+4) pedig 3,1 százalékkal részesedtek tavalý.

A két vezető árucsoport vonatkozásában az uniós trendekkel szinte teljesen megegyező arányokat egyedül *Lengyelország* mutat fel, *Csehország*, *Szlovákia* és *Magyarország* esetében a leg-

főbb exporttermék-csoport a gépek és szállítóeszközök, amelyek sorrendben 54,1, 53,6 és 61,9 százalékos arányt hasítottak ki 2007-ben – így esetükben a vegyipari és feldolgozott termékek kerültek a második helyre. Ez jól mutatja, hogy a három országban a járműgyártás a gazdaság és az export húzóágazata – köszönhetően elsősorban a külföldi működőtőke-beruházásoknak. A *visegrádi országok* közül továbbá *Lengyelország* és *Magyarország* esetében van nagyobb szerepe az élelmiszerexportnak (9,2, illetve 6,1 százalékos tavalyi részesedéssel), míg a többi termékcsoporthoz minden *visegrádi ország* kivitele 5 százalék alatt van. Az átlag uniós, illetve a lengyel szerkezethez hasonló exportstruktúrával rendelkezik még *Szlovénia*, valamint *Románia* is. Mindkét országban az első helyen szintén a vegyipari és feldolgozott termékek állnak (49,4, illetve 50,1 százalékkal), megelőzve a gépek és szállítóeszközök csoportját, amely *Szlovénia* esetében 41,5, *Románia* esetében pedig 33,9 százalékot tett ki – és mindkét országban elmozdulás volt tapasztalható a feldolgozott termékektől a gépek és szállítóeszközök javára 2006-hoz képest. A *balti államok* esetében szintén a vegyipari és feldolgozott termékek jelentik a húzóágazatot, mintegy 40-45 százalék közötti tavalyi kiviteli aránnyal, míg a SITC 7 termékek csupán 19,4 (*Lettország*), 23,2 (*Litvánia*), és 29,3 százalékkal (*Észtország*) részesednek. Ezen felül mindhárom ország, de különösen *Litvánia* és *Lettország* esetében kiemelkedően fontos exportcikk az élelmiszer (15,9, illetve 13,1 százalékkal), továbbá *Lettország* esetében a nyersanyagok (elsősorban fémtermékek, ásványi anyagok, fa és faáru: 18,7 százalék), *Észtország* és *Litvánia* esetében pedig az energiahordozók bírnak jelentőséggel (12,5% és 13,4%). Mindez jól illusztrálja a *balti államok* lemaradását a magas hozzáadott értéket tartalmazó kiviteli struktúra szempontjából. *Bulgária* markánsan eltér a nagy átlagtól: itt a vegyi és feldolgozott termékek dominálják az exportot 55,8 százalékkal, míg szinte egyenlő (15-14,8 százalékos) arányt képviselnek a gépek és szállítóeszközök, valamint az energiahordozók, továbbá 7,4, illetve 7 százalékot tesznek ki az élelmiszerek és a nyersanyagok. Összességében két nagy csoportra oszthatók az új tagállamok: amelyekben a SITC 5-9 termékek exportja 80-90 százalékot tesz ki (*visegrádi országok*, *Szlovénia* és *Románia*), illetve amelyek esetében ez a termékcsoporthoz csupán 60-70 százalékkal részesedik (*balti államok* és *Bulgária*).

Röviden érdemes arra is kitérni, hogy az új tagállamok esetében melyek a legfontosabb importtermékek a 2007-es adatok alapján. Az EU27 átlagában itt is a feldolgozott termékek vezetnek a listát (41,5%), második a gépek és szállítóeszközök (34,8%), harmadik az energiahordozók (12,3%), negyedik az élelmiszer-, ital- és dohánytermékek (7,3%), illetve ötödik a nyersanyagok (4,1%) csoportja. Az uniós (és az EU15-re is jellemző) importszerkezethez hasonló arányokat találunk *Lengyelország*, *Szlovénia*, *Észtország*, *Lettország*, *Litvánia* és *Románia* vonatkozásában. A fősodortól jelentősebb eltérés csak *Csehország*, *Szlovákia* és *Magyarország* esetében tapasztalható, hiszen mindhárom országban az exporthoz hasonlóan az import legnagyobb hányadát is a SITC 7 termékek teszik ki – sorrendben 43,1, 44,1 és 52,4 százalékos részesedéssel (ezzel párhuzamosan természetesen az átlagnál kisebb a feldolgozott termékek behozatalának aránya *Szlovákia* és hazánk esetében). Végül *Bulgária* esetében regisztrálható az energiahordozók behozatalának relatíve legnagyobb (közel 20 százalékos) és a korábbi évekhez viszonyítva kiugróan megnövekedett aránya, ugyanakkor csökkenő trendet mutat a teljes SITC 5-9 termékcsoporthoz importjának hányada az összes behozatalban 2006-ról 2007-re, ami szintén szerkezeti gyengeségekre vall.

A kereskedelmi tevékenység harmadik szempontja a **földrajzi irányultság**, a legfontosabb kereskedelmi partnerek számbavétele. Itt válik nyilvánvalóvá, hogy a kereskedelmi összefonódottság alakulása korrelál a külföldi befektetések nagyságrendjével, illetve természetesen a befektetők nemzetiségével. Az import oldallal kapcsolatban elmondható, hogy *Bulgária*, *Litvánia* és *Észtország* kivételével minden új tagállam legfontosabb partnere Németország – előbbi két ország számára az első helyen Oroszország, *Észtország* számára pedig Finnország áll az első helyen. Oroszország egyébként – elsősorban az energiahordozók behozatala okán – a tíz ország többségében az első négy legfontosabb import-partner között szerepel, *Csehországban*

ugyanakkor csak a hetedik, *Szlovéniában* pedig csak a 13. helyet foglalta el 2007-ben. Az első három legfontosabb importpartner felsorolása meglepetéseket is tartogat. *Lengyelország* esetében Németországot és Oroszországot Olaszország követi, *Csehországban* Németország, Hollandia és *Szlovákia* a sorrend, míg *Szlovákia* vonatkozásában Németország, *Csehország*, Oroszország, illetve hazánk esetében Németország, Kína és Oroszország. *Szlovéniában* Németországot Itália és Ausztria követi. Vagyis az említett öt országból csak *Magyarországon* található a lista élén két nem uniós ország. A *balti államok* mindegyikében az első három import-partnerből kettő – Németország és Oroszország – azonos, a harmadik pedig valamelyik szomszédos ország (*Észtország* esetében Finnország, *Lettország* esetében *Litvánia*, ez utóbbi számára pedig *Lengyelország*). Végül a balkáni államok közül *Románia* első három legfontosabb importpartnere mind uniós ország: Németországot Olaszország és hazánk követi, ugyanakkor *Bulgáriában* az első helyen lévő Oroszország után jön Németország és Olaszország (majd ismét két nem uniós ország: Ukrajna és Törökország). Az export viszonylatában szintén Németország a meghatározó: a *visegrádi országok* és *Szlovénia* számára az első, *Bulgária* és *Románia* számára pedig a második helyen van (Törökország, illetve Olaszország után). *Litvánia* számára nemcsak az import, de az export tekintetében is az első helyet foglalja el Oroszország, *Lettországnak Litvánia*, *Észtországnak* pedig Finnország a legfőbb exportpiaca. *Magyarországon* esetében egyébként Németországot Franciaország, Olaszország, Ausztria és *Románia* követi. A *visegrádi országok* esetében tehát összességében a német és francia piacok a meghatározóak, illetve szintén jelentős felvevő piac még Olaszország is (*Lengyelország*, *Szlovákia*, *Magyarország*, *Szlovénia*, *Románia* és *Bulgária* esetében).

A részletesebb bontást vizsgálva megállapítható, hogy az új tagállamok számára a legfőbb kereskedelmi partnerek (az importoldalon Oroszország, és Kína mellett) döntően a régi tagállamok, az újak közül pedig elsősorban a közvetlen, vagy közeli szomszédok. Mindez alapvetően a nyugat-keleti irányú működőtöke-áramlással, illetve a küldő és felvevő piacok fejlettségével és méretével magyarázható. Bár volumenében a régi tagállamok a meghatározóak, dinamikájában – ahogy láttuk – a csatlakozás óta felértékelődött az újak egymás közötti árucseréje is, és különösen igaz volt ez 2007-ben, elsősorban az euróövezet lassulása miatt.

A gazdasági növekedés, a beruházások és a kereskedelmi teljesítmény sokat elmondanak egy ország **versenyképességéről**, de ezt a képet tovább árnyalják olyan mutatók, mint a munkaerő termelékenysége, a munkaerőköltség változása, vagy az adott ország innovációs teljesítménye.

Ami az egy foglalkoztatottra jutó **munkatermelékenységet** illeti, itt az EU27 átlagát 100-nak véve az újak közül messze a legjobb teljesítményt 2004 óta folyamatosan *Szlovénia* nyújtja, 2007-ben 84,3 százalékkal. A sokáig második leghatékonyabb *Magyarországot* 2007-ben *Szlovákia* előzte meg (76,8 százalékkal a magyar 73,9 százalék előtt, és az előrejelzések szerint 2008-ra északi szomszédunk már közel 5 százalékponttal lesz sikeresebb nálunk ebből a szempontból). 2007-ben a harmadik helyen közel egyenlő mértékben *Magyarország* mellett *Csehország* állt (várhatóan 2008-ban is egyforma teljesítménnyel). E négy országot követi *Észtország* 68,1 százalékkal. A *visegrádi országok* közül a legkevésbé hatékony *Lengyelország* (65,7%), és tőle öt százalékponttal marad le *Litvánia*. A baltiak között a legalacsonyabb mutatóval *Lettország* rendelkezik (53,6%), míg a két balkáni új tagállam közül *Románia* az EU-átlag 41, illetve *Bulgária* 35,7 százalékát érte el 2007-ben. Bár az összes új tagállam fokozatos javulást mutat fel e téren, a mezőny nagyon egyenlőtlen, hiszen *Románia* és *Szlovénia*, vagy *Bulgária* és *Csehország*, illetve *Magyarország* között több mint kétszeres a különbség.

A hatékonysági hátrányok leküzdése mellett az **egységnyi munkaerő-költség** változása is fontos versenyképességi tényező. 2006-ról 2007-re *Lettországban* és *Észtországban* (mésze a legnagyobb: 10,3 és 8,4 százalékos emelkedési értékekkel), valamint *Bulgáriában*, *Romániában*, *Lengyelországban* és *Magyarországon* nőtt, míg *Litvániában* és *Csehországban* csökkent ez a mutató, *Szlovéniában* és *Szlovákiában* pedig nem volt számottevő változás. Az előző két évvel, illetve az idei előrejelzésekkel összevetve azonban elmondható, hogy a 2007-es év kiugró értékeket hozott, de alapvetően nagyobb horderejű változások nem jellemzőek a térségre. Minden új tagállam számára fontos, hogy a bérek ne növekedjenek gyorsabban a termelékenységénél, ugyanakkor a bérek nem alakíthatóak pusztán versenyképességi szempontból, hiszen a liberalizált árak mellett elengedhetetlen a fizetések társadalmilag reális korrekciója. A bérköltségek azonban továbbra is fontos versenyképességi tényezőként jelennek meg, hiszen a térségbe alapvetően munkaigényes tevékenységeket telepítettek az itt beruházó vállalatok, mivel az új tagállamoknak itt van kompetitív előnyük (ugyanakkor természetesen e téren is van különbség a termelő tevékenységek technológiai szintje szerint).

Ami pedig a tudás alapú társadalomban kulcsfontosságú **innovációs** képességeket illeti, itt az Európai Bizottság komplex mutatószámát vettük alapul a Tizek teljesítményének megítélésekor. Az Európai Bizottság innovációs indexe 25 indikátorból áll, amelyeket öt dimenzióba csoportosítottak:

- az innovációs potenciál keretfeltételei;
- a K+F szektorba történt beruházások;
- vállalati szintű innovációs erőfeszítések;
- az üzleti életben történt alkalmazás;
- a szellemi tulajdon, a találmányok sikeres bevezetése és elterjesztése.

Itt szintén lényegében három csoport különíthető el az újak között. A 2008 februárjában nyilvánosságra hozott, és a 2007-es teljesítményt értékelő bizottsági index alapján a Tizek közül három ország van az élmezőnyben: *Észtország* (0,37), *Csehország* (0,36) és *Szlovénia* (0,35) – ők állnak a legközelebb a 0,45 pontos uniós átlaghoz. Tőlük mintegy 0,10 ponttal lemaradva jön *Litvánia* (0,27), *Magyarország* (0,26), *Szlovákia* (0,25) és *Lengyelország* (0,24), majd *Bulgária* (0,23). A két leggyengébben teljesítő új tagállam *Lettország* (0,19) és *Románia* (0,18). 2006-ról 2007-re egyébként az újak fele javította teljesítményét, csupán *Lettország* és *Románia* lépett vissza, illetve *Szlovénia*, *Litvánia* és *Magyarország* stagnált az Európai Bizottság felmérése szerint.

A **makrogazdasági, versenyképességi és az integrációs** teljesítményhez egyaránt szorosan hozzátartozik az új tagok felkészülése a **közös pénz bevezetésére**, illetve szereplésük az **euróövezetben**. E téren 2007-2008-ban a legsikeresebb ország egyértelműen *Szlovákia* volt, amely az összes konvergenciakritérium teljesítésével a vizsgált Tizek közül – *Szlovénia* után – másodikként 2009. január 1-jén bevezetheti az eurót. A mezőny másik végén továbbra is *Magyarország* helyezkedik el, amely a három monetáris és a két fiskális kritérium közül 2007-ben sem tudott teljesíteni egyetlen egyet sem. Ráadásul az államadósság és az infláció trendszerűen divergált és nem konvergált a maastrichti referenciaértékekhez képest. A megszorító intézkedéseknek köszönhetően ugyanakkor az államháztartási hiány csökkent: a 2006-os csúcstól 2007-ben 5,5 százalékra – és bár 2008-ra további jelentős javulás várható, e trend fenntartásága a tervezettnél lassabb növekedés miatt középtávon megkérdőjelezhető. A kamatok a belépés óta minden évben hazánkban a legmagasabbak, illetve *Románia* 2007-es csatlakozása óta csak keleti szomszédunk rendelkezett még magasabb értékkel. Az ötödik kritérium teljesítése is várat magára, hiszen *Magyarország* továbbra sem léptette be a forintot az európai árfolyamrendszerbe.

Az alábbiakban tekintsük végig először a **monetáris**, majd a **fiskális kritériumok teljesítését** az új tagállamokban. A **harmonizált fogyasztói árindex** alacsonyan tartása 2005 és 2007 között lényegében csak *Lengyelországnak* sikerült, míg *Szlovákiában* a közepső, 2006-os évben az infláció a referenciaértéket meghaladva 4,3 százalékot ért el. A Tizek csoportja e tekintetben sem homogén: 2006-ról 2007-re két országban csökkent az infláció: *Szlovákiában* 4,3 százalékról 1,9 százalékra, illetve *Romániában* 6,6 százalékról 4,9 százalékra. A többi új tagállamban árnövekedés volt tapasztalható: a legnagyobb mértékben *Magyarországon*: közel 4 százalékponttal (4 százalékról 7,9 százalékra), illetve *Lettországban* (6,6 százalékról 10,1 százalékra), továbbá minimális növekedéssel, de szintén magas, 7,6 százalékos inflációt ért el *Bulgária* is – e három ország mutatója volt a legrosszabb az újak között 2007-ben. A 2,8 százalékos referenciaértéken belül maradó két legjobb (*Lengyelország* és *Szlovákia*), és az említett három legrosszabb teljesítményű országok közötti középmezőnyben volt található *Csehország* (3%), *Szlovénia* (3,8%), *Románia* (4,9%), valamint *Litvánia* (5,8%) és *Észtország* (6,7%). Mindkét utóbbi országban mintegy 2 százalékpontos romlás volt tapasztalható 2006-hoz képest – igazolva az Európai Bizottság korábbi fenntartásait a két balti állam korai euróvezeti tagságával kapcsolatban. 2007-ben tehát két ország maradt a referenciaérték alatt, további ötben az infláció 3,0 és 6,7 százalék között volt, miközben a legmagasabb áremelkedést *Lettországban*, *Magyarországon* és *Bulgáriában* lehetett regisztrálni. Ez utóbbi csoporton belül két országban a dinamikus növekedésnek, és a belső kereslet erősödésének, míg hazánkban éppen a gazdaság kedvezőtlen teljesítményének és a megszorító intézkedéseknek volt betudható a jelenség. Emellett fontos szerepet játszott az energia árának emelkedése, ám úgy tűnik ezt 2007-ben a tíz új tagállamból többen ki tudták védeni, és – ahogy említettük – *Lettországot* és *Magyarországot* kivéve máshol sem szabadult el az áremelkedés, hiszen a kb. 2 százalékpontos változás még kezelhető.

Ami a **hosszúlejáratú kamatok**at illeti, e kritériumnak az újak többsége az elmúlt évek során folyamatosan megfelelt. 2006-ban és 2007-ben is csak két ország, *Románia* (7,2, illetve 7,1%) és *Magyarország* (7,1, illetve 6,7%) rendelkezett a referenciaérték fölötti kamatokkal. Bár a többi tagállam e téren jól teljesít, aggodalomra adhat okot, hogy a pénzügyi válság kezelésének egyik eszközeként néhány ország – köztük hazánk is – a kamatemelést választja.

Az **árfolyampolitika** tekintetében közismert tény, hogy az újak közül az összes kis(ebb) ország bevezette nemzeti valutáját az ERM II-be, míg *Lengyelország*, *Csehország*, *Magyarország*, illetve *Románia* egyelőre nem tette meg ezt a lépést. *Szlovákia*, a *balti államok* és *Bulgária* esetében az ERM-tagság zökkenőmentesnek bizonyult, egyetlen valutát sem kellett leértékelni a rendszeren belül. A térség monetáris stabilitása miatt természetesen fontos lett volna az összes fizetőeszköz mielőbbi belépése, ugyanakkor a négy ország közül csak *Lengyelország* tűzött ki céldátumot (még hozzá 2009-et) az árfolyamrendszerhez való csatlakozásra.

A fiskális kritériumokon belül a GDP-hez mért **bruttó államadósság** szempontjából az újak összességében jobban teljesítenek a régi tagállamoknál, hiszen az EU27 átlaga 2007-ben 58,7 százalék, míg az EU15 adata 60,4 százalék volt. A 60 százalékot megengedő maastrichti kritériumhoz képest *Magyarországot* kivéve minden új tagállam bőven a határérték alatt marad: *Észtország* és *Lettország* egyszámjegyű adósságot, *Románia* 13, *Litvánia* 17,3, *Bulgária* pedig 18,2 százalékos adósságot tudhat magáénak. Őket követi *Szlovénia* (24,1%), illetve a nagyon hasonló GDP-arányos adattal rendelkező *Szlovákia* és *Csehország* (29,4 és 28,7%), valamint *Lengyelország* 45,2 százalékkal. Ki kell emelni, hogy 2004 és 2007 között gyakorlatilag minden új tagállamban folyamatosan csökkent ez az adat – kivéve hazánkat (illetve *Romániát*, amely 2007-ben 0,6 százalékpontos növekedést könyvelhetett el). Közismert tény, hogy a rendszerváltás után a tíz ország ebből a szempontból eltérő keretfeltételekkel indult, hiszen a régi rendszerben néhány ország kevésbé adósodott el (például *Csehszlovákia*), másoknak pedig sikerült visszafizetniük, átütetnieük, illetve részben, vagy egészben leíratniuk (vagy éppen nem megörökölniük) az államadósságot (*Románia*, *Bulgária*, illetve *Lengyelország*, *balti államok*).

Azonban a kiinduló helyzet óta közel húsz év telt el, így a történelmi körülmények ma már nem állják meg a helyüket a romló teljesítmény okainak keresésekor, különös tekintettel *Magyarországra*, ahol az államadósság 2001-ben már sikeresen lecsökkent a GDP 52,1 százalékára, azóta azonban folyamatosan emelkedik (2007-ben 66 százalékot érve el).

A másik, az **államháztartás egyenlegére** vonatkozó fiskális kritériumot, az EU szigorúbban kezeli, a GDP-arányos 3 százalékos hiányt túllépőket túlzott deficit eljárásnak veti alá. *Magyarország* évek óta ilyen eljárás alatt van, hiszen 2004-es csatlakozásunk óta minden évben jelentősen meghaladtuk a deficitküszöböt (*Magyarországhoz* hasonlóan rossz teljesítményt eddig egyetlen új tagállam sem nyújtott). 2007-ben továbbá – hazánkat kivéve – minden új tagállam a 3 százalékos hiány alatt maradt, illetve *Észtország* és *Bulgária* esetében szufficites volt a költségvetés, míg a lett és a szlovén államháztartás egyensúlyban volt. A trend a többségnél (így nálunk is) kedvező volt, az államháztartás egyenlege 2006-ról 2007-re csak *Észtországban* (+3,4 százalékról +2,8 százalékra), *Litvániában* (-0,5 százalékról -1,2 százalékra), illetve *Romániában* (-2,2 százalékról -2,5 százalékra) romlott – amelyek közül csak a román érték adhat némi okot aggodalomra (illetve úgy tűnik, a közeljövőben az észti teljesítmény is érzékelhetőbben romolhat). A leglátványosabb javulást 2006-ról 2007-re egyébként *Magyarország* produkálta, azonban a folyamat továbbvitele, ahogy említettük, bizonytalan. A másik három *visegrádi ország* is javított költségvetési pozícióján: *Szlovákia* a 3,6 százalékos hiányát 2,2 százalékra, *Csehország* 2,7 százalékról 1,6 százalékra, míg *Lengyelország* 3,8 százalékról 2 százalékra faragta le. A *visegrádi országok* és *Románia* egyébként 2007-ben távol voltak a kedvező uniós átlagtól, amely -0,9 százalékot tett ki.

Az államháztartás egyensúlyi helyzetének kialakítása az új tagállamok többségében szorosan összefügg a bevételi és kiadási oldalak rendszerével és reformjával, ami minden országban más ütemben, és más módon zajlik. Érdemes tehát röviden e folyamatokra is utalni – a 2007-es adatokat alapul véve. Az új tagállamok között az állami újraelosztás mértéke *Magyarországon* a legnagyobb: a magyar állam bevételei (a korábbi évekhez képest mintegy 2 százalékponttal magasabban) a GDP 44,6 százalékát tették ki tavaly, míg a kiadások a GDP 50,1 százalékát érték el. Nagyságrendileg hasonló, ám jóval kedvezőbb arányokat találunk még a bevételi és kiadási oldalon *Lengyelországban* (40,4 és 42,4%) és *Csehországban* (40,8 és 42,4%), valamint *Szlovéniában* is (43,2 és 43,3%) – de mindhárom országban 2 százalékponton belül van az „olló”, szemben a magyar 5,5 százalékpontos – a csoportban messze a legnagyobb – különbséggel. A *balti államokban* és *Romániában* jóval kisebb az újraelosztás aránya. A GDP-hez viszonyítva *Lettországon* 38 százalékot tesznek ki a bevételek és a kiadások egyaránt, míg *Észtországban* 36,9 százalékos bevételi arány áll szemben 33,7 százalékos kiadással, és ugyanez az aránypár *Litvániában* 34,3 és 35,6 százalék volt 2007-ben. *Romániában* is hasonló a nagyságrend: 34,4 százalékos GDP-arányos bevétel mellett azonban már 36,9 százalékos a kiadások részaránya. Végül *Bulgáriában* igen kedvező az egyenleg: a GDP 41,2 százalékát kitevő bevételeknek csupán 37,8 százalékos GDP-arányos kiadást kell fedezniük.

Az államháztartás szerkezete eltérő képet mutat az új tagállamokban. 2007-ben a központi költségvetés a GDP 33 százalékát tette ki *Magyarországon* – ami messze a legmagasabb arány volt az egész Unióban, ahol az átlag mintegy 25 százalék. Az újak közül csupán *Csehországban* volt hasonló (30 százalékos arány), a többiek valahol 21 százalék (*Litvánia*) és 26,5 százalék (*Szlovénia*) között helyezkednek el. Ami a helyi önkormányzatok részarányát illeti, ez uniós átlagban a GDP-hez mérten kb. 11 százalék, amelyhez *Csehország*, *Magyarország*, *Lettország* és *Lengyelország* is közel áll (a többieknél a helyi önkormányzatok részesedése alacsonyabb: 6-10 százalék közötti). Végül a társadalombiztosítási kiadások részaránya az uniós kb. 14 százalékos átlaghoz képest *Szlovéniában* (17%), illetve *Lengyelországban* és *Magyarországon* (közel 16 százalék) magasabb, *Szlovákiában* és *Bulgáriában* e kiadási tétel mintegy 12 százalékot tesz ki, míg a többi országban 10 százalék alatt van.

A vizsgált tíz új tagállamból tehát másodikként *Szlovákia* vezetheti be a közös európai valutát 2009-ben. Ezt követően 2012-re várható *Lengyelország* csatlakozása – legalábbis az ország jelenlegi tervei szerint. A három *balti állam* és *Bulgária* is kitűnően teljesíti a fiskális kritériumokat, és valutáik stabilan szerepelnek az ERM II-ben. Ugyanakkor eddig mindegyikben fenállt az inflációs veszély a rendkívül dinamikus gazdasági növekedés miatt – ez is az oka, hogy a céldátumok kitűzése egyelőre lekerült a napirendről. *Csehország* jelenleg hivatalosan nem rendelkezik céldátummal, miközben a kritériumokat jól teljesíti, és az árfolyamrendszerhez való esetleges csatlakozást követő két év után szintén az euróövezet tagjává válhat. *Románia* a monetáris feltételek terén mutat elégtelen teljesítményt, míg a fiskális mutatókkal eddig nem volt problémája. *Magyarország* rendkívül gyenge, és csak igen lassan javuló teljesítménye azt a veszélyt hordozza magában, hogy a 2004-ben belépett országoktól jelentősen leszakadhat, ami az eurózóna-tagságot illeti. Ez súlyos kockázatot jelent – különösen olyan helyzetekben, mint a jelenlegi nemzetközi pénzügyi válság. A mezőny szétszakadása egyébként önmagában is rámutat az új tagállamok jelentősen eltérő felzárkózási és alkalmazkodási pályáira.

Az integrációs tapasztalatok összegzésekor nem elhanyagolható tényező **az Európai Unió megítélése az új tagállamok közvéleményében.** Érdekesség, hogy 2007-ről 2008-ra *Csehországot* kivéve mindenhol romlott az EU-tagság megítélése. A 2008 tavaszán közzétett eredmények alapján arra a kérdésre, hogy az EU-tagság jó dolog-e *Lengyelországban* (65%), *Romániában* (64%) és *Litvániában* (60%) válaszoltak a legtöbben igennel, továbbá az 58 százalékos észt és az 57 százalékos szlovák adat volt még az uniós átlag (52%) felett. A tíz új tagállam másik fele már kevésbé kedvező véleménnyel van az EU-tagságról: *Szlovénia* éppen az átlagon áll 52 százalékkal, *Bulgária* 51, *Csehország* 48, *Magyarország* 32, míg *Lettország* csupán 29 százalékot ért el – és a legnagyobb (8 százalékpontos!) visszaesés éppen e két legutóbbi országban következett be. Míg hazánkban ez annak tudható be, hogy a folyamatosan romló politikai, társadalmi és gazdasági állapotokból az uniós tagság nem tudja az országot kilendíteni, addig *Lettország* esetében hozzájárulhatnak az oroszajkú kisebbség esetleges fenntartásai, továbbá a belpolitikai feszültségek, illetve az a tény, hogy a tagság előnyeit az átlagpolgárok még nem érzik.

Egyébként az új tagok közül csak ebben a két országban található az Unióról alkotott kép a „nagyon negatív” tartományban. Arra a kérdésre, hogy mindent összevetve az adott ország vajon profitált-e a tagságból, az újak közül három ország található az 54 százalékos átlag alatt: *Lettország* (48%), *Bulgária* (47%) és *Magyarország* (36%). Erőteljes korreláció mutatkozik az uniós tagság és az EU megítélése, valamint aközött, hogy a „dolgok rossz irányba” mennek az adott országban, amit leginkább a magyarok (79%), a lettek (53%) és a bolgárok (40%) állítanak. Abban a kérdésben, hogy az adott ország polgárai mennyire bíznak az uniós intézményekben, ellentétes korreláció mutatható ki: minél kevésbé bíznak a nemzeti intézményekben, annál inkább helyezik bizalmukat az EU intézményrendszerébe. A nemzeti kormányban például *Magyarországon* csak 13 százalék, *Lettországban* 15 százalék, míg *Litvániában* és *Bulgáriában* 17 százalék bízik. Ugyanebben a sorrendben ezen országok polgárainak 52, 46, 62 és 63 százaléka találja megbízhatónak az Európai Uniót.

A 2008-as Monitoring jelentés összegzéseként elmondható, hogy a vizsgált tíz országban a fejlődési pályák és trendek eltérőek, és a csoport heterogenitása csak tovább nőtt Románia és Bulgária csatlakozásával. Amint látható, az uniós tagság nincs hatással a belpolitikai stabilitásra, és az EU nem is avatkozik bele tagállamai politikai életébe, mint ahogy (sajnálatos módon) a feketegazdaság és a korrupció felszámolására sincsenek uniós szabályok és ellenőrző hatóságok. **A csatlakozás – Magyarországot kivéve – minden új tagállamban erőteljes lendületet adott a gazdasági fejlődésnek, a foglalkoztatás nőtt, a munkanélküliség csökkent, az életszínvonal javult. A gazdasági összefonódottság a régi tagállamok meghatározó szerepe mellett az újak egymás közötti viszonylatában is erősödött. A térség ugyanakkor versenyképességben még messze elmarad az uniós**

átlagtól, ami például az olyan fontos szempontokat illeti, mint az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység, az innovációs kapacitás, vagy akár a működőtőke importja és exportja. Az euróvezetnek 2009. január 1-jétől a tíz országból már kettő, *Szlovénia és Szlovákia lesz tagja*. A *balti államok* és *Bulgária* a magas infláció, *Lengyelország* és *Csehország* pedig az ERM II-tagság eddigi hiánya miatt nem vezetheti be az eurót a közeljövőben. *Románia* nem áll jól a három monetáris kritérium tekintetében, míg *Magyarország* az egyetlen, amelyik 2004-2007 között az öt maastrichti kritériumból egyetlen egyet sem teljesített, így egyelőre talán a legmesszebb áll a közös európai valuta bevezetésétől.

A társadalmi, gazdasági és versenyképességi alkalmazkodás/felzárkózás és a további fejlődés szempontjából a legnagyobb kérdés, hogy az eddigi összességében kedvező trendek hogyan változnak a világgazdasági válság hatására. A növekedés és felzárkózás eltérő üteme mellett a másik fő kihívás a **monetáris és fiskális stabilitás elérése és hosszútávú fenntartása**, ez utóbbival szoros összefüggésben pedig az államháztartási reformok megkezdése, illetve továbbvitele a legtöbb új tagállamban. Az alapvetően ígéretes induló évek után tehát az új tagállamok többsége számára még hosszú az út a reál- és nominálkonvergencia eléréséig, amelyet a következő időszakban a korábbiaknál kedvezőtlenebb körülmények között kell folytatni.

A következő válságos időszak várhatóan próbára teszi az európai integrációs folyamatokat is. Ideális esetben sikerülhet összefogni és közös stratégiákat kidolgozni a kilábalásra és a sikeresebb jövő építésére, az Unió erősítésére vonatkozóan. A pesszimistább verzióban viszont a tagállamok egyénileg próbálnak válaszokat és kiutakat keresni a gyengülő EU-n belül. Erre nincs recept: válságok már fékeztek, illetve erősítették is az integrációt története során. Abban, hogy most melyik forgatókönyv érvényesül, az új tagállamok – és éppen a soron következő cseh elnökség is – fontos szerepet játszhatnak.

SUMMARY

In the current Monitoring report (the fourth since 2005) **the heterogeneity of the development paths and performance of the new member states has become even more pronounced than before.** As a result, it is increasingly difficult to tackle such countries as *Slovenia* and *Bulgaria* in a single group, while the strengths and weaknesses of all new members have become more pronounced every year.

From the point view of the European Union however, one must point out that the accession of twelve new member states has not challenged its functioning and we further underline that the ratification of the Constitutional or the Lisbon Treaty has not failed/or been interrupted by any of the new member states (although both *Poland* and the *Czech Republic* signalled reservations after the negative Irish referendum). Nonetheless, *Poland* has practically ratified the Reform Treaty and, given their upcoming presidency, the *Czech Republic* faces significant pressure to do the same. The remaining eight new member states completed the ratification process without incident. Another positive feature is the fact that *Slovenia*, the first from among the new member states to do so, completed a successful and unproblematic presidency with a rich agenda accompanied by well-balanced diplomatic activities (including, e.g. its handling of the Kosovo issue). The *Czech* presidency—to be held in the first half of 2009—faces even greater challenges due to internal political divisions and the global financial and economic crisis. It is tremendously important for the *Czech Republic*, as the second new member state to assume the presidency, to handle these matters efficiently and effectively.

Regarding **internal political stability**, the picture is quite varied. *Slovenia* continues to be the most stable country. Regular alternation of the major parliamentary forces is well complemented by a tacit consensus regarding the major national issues. Following earlier internal political problems, early elections in *Poland* (held in autumn 2007) resulted in a very stable situation by 2008. The new liberal-conservative government is very likely to complete its four year mandate. On the other hand, in the *Czech* lower chamber the civic democrat-led majority remains extremely precarious, and is further confronted by a continuous fall in the government's popularity. In *Slovakia*, the radical and discriminatory behaviour of one of the ruling parties has caused recurrent tensions. In *Hungary*, the government has suffered under a legitimacy crisis since autumn 2006, and now, as of spring 2008 also suffers under a functional crisis (i.e. minority government). Nevertheless, early elections are not on the agenda in *Hungary*.

In the fifth year of membership, contrary to previous experience, the three *Baltic states* seem to have succeeded in strengthening the stability of their internal political life. The weakest country from this point of view is *Estonia*, where internal tensions among the three coalition partners may lead to the break up of the government. The two newest member states have not exhibited severe political instability. In *Bulgaria* the present left-wing governing coalition will in all probability complete its mandate. The next elections are scheduled for June 2009. In *Romania* the elections of the 30th of November 2008 will create a new situation compared to the present instability (a single-party victory is not expected, the more interesting question is who will form a coalition from among the three parties with the greatest chances

of winning). Both countries organised elections to the European Parliament in the year of accession (both cases characterised by very low turn out). As a result, both *Romania* and *Bulgaria* sent 35 and 18 representatives (respectively) to the European Parliament: each from five political parties—or more precisely in *Romania*, from five parties and one independent member (the protestant bishop László Tőkés) gained a seat too. In both Balkan new member states however, corruption is “traditionally” a severe problem marking the every-day life of internal politics. In *Bulgaria*, this has even led to the suspension of payments from the structural and cohesion funds.

Apart from the internal political situation, not all new member states have managed to satisfactorily settle their relations with their **immediate neighbours**. The relationship of the small *Baltic states* to Russia remains problematic, though conflicts such as those that emerged in 2007 (recall for example the “statue incident” in Tallinn, the “controversial” privatisation of the *Lithuanian* oil refinery, or the suspension of Russian oil supply to the region) have so far not re-emerged. Moreover, *Latvia* succeeded in improving previously highly tense relations. The parties were finally able to settle the Russian-*Latvian* border dispute. Further, the controversial treatment of the *Hungarian* minority in *Slovakia* and gloomy bilateral relations between the two countries, or the sensitive issue of the unsettled sea border between *Slovenia* and Croatia should be mentioned as negative examples of neighbourly relations. Since the EU respects the internal political sovereignty of its members—it does not intervene in the case of older member states either (e.g. British-Irish, Spanish-Bask, French-Corsican, Walloon-Flemish or South Tyrolean-Italian conflicts)—the EU’s political fora have not made it possible to settle such problems and ease tensions.

Regarding the **social landscape** in the ten new member states—living standards, employment, unemployment, and the relationship between majority and minority populations—the situation in the examined period, despite the presence of persistent problems, exhibits a broadly improving trend. Regarding the catching-up process in 2007 (compared to 2006), per capita gross domestic product has continued to rise in nine out of ten countries – the only exception being *Hungary*. With the accession of the two Balkan states, development has become more heterogeneous: compared to the EU27 average the highest values—above 80 percent—are found in *Slovenia* and the *Czech Republic*, while the living standards in *Romania* and *Bulgaria*, exhibit the lowest values around 40 percent.

Based on the data of the past years, the trends for the eight new members are already visible. The most impressive **convergence** since accession can be detected in the *Baltic states* and *Slovakia*, showing an improvement of some 12-15 percentage points. Within this group, the best performer has been *Estonia* who developed from 56.9 percent in 2004 to 72.1 percent of the EU average per capita GDP in 2007 – the third highest rate of improvement after *Slovenia* and the *Czech Republic*. The three countries with the highest living standards are followed by a wider middle-group ranging in terms of GDP per capita (according to 2007 data) from the *Slovak* 68.5 percent to the *Polish* 53.6 percent (the *Hungarian* figure is 63.4 percent). Finally, *Romania* and *Bulgaria* form the third group and lag far behind the others with 40.7, and 38.1 percent respectively. However, even these countries have exhibited steady catching-up trends in the years prior to accession. Returning to the *Hungarian* case, it is a sad fact that the 63.3 percent level in 2004 could only be improved by 0.1 percentage points by 2007. By the end of 2008, the country may even sink below the 2004 level due to poor economic performance and the international financial crisis. This means that one of the main motivations to join the Union, namely to close the gap with the average EU per capita GDP and, in the longer term, to gradually converge on the living standards of the old member states has not been realised in *Hungary* in the first five years of membership. All other new member states however have made progress.

The new member states have been able to successfully translate the economic boom of the past few years into new jobs. The socially extremely important **employment rate** has improved in all new members over the past four years, and, except in *Hungary*, unemployment rates have also been declining everywhere. In the EU27, the employment rate was 65.4 percent in 2007 (the same indicator for the EU15 was higher: 66.9 percent). Compared to the EU27 average, *Lithuania* was very close in 2007 (with 64.9%), while the *Czech Republic*, *Slovenia*, *Latvia* and *Estonia* had surpassed it. On the other hand, in order, *Bulgaria*, *Slovakia*, *Romania*, *Hungary* and *Poland* remained below the EU average, the latter two countries lagging behind the EU27 average by some eight and behind the EU15 average by some ten percentage points.

This phenomenon has been caused by different factors in the two countries. In *Poland*, in the first four years of membership **unemployment** was essentially cut in half (falling from 19 percent to 9.6 percent). This was only partly due to job creation from economic growth. The outmigration of *Polish* labour has also greatly contributed to this development. According to forecasts however, this trend may well change, especially due to the current international economic crisis. A substantial share of the approximately two million *Polish* foreign job seekers may return to their homeland. Re-integration may be facilitated by the fact that the previous outmigration created labour force shortages in some professions in *Poland*. The negative effect of the return of many *Polish* citizens will be the decline in the flow of income earned abroad and transferred home, while the positive effect will be the reuniting of families and the overcoming of serious social problems deriving from their division (e.g. „euro-orphanage”, children staying at home and growing up without the permanent presence of one parent working abroad). Equally, massive returns will both improve the demographic composition of the population and may ease the effects of brain-drain too.

Hungary has so far not been characterised by such a significant outmigration, though growth has been slowing since well before the crisis and the business/labour market environment has not improved. Thus stagnating employment rates (57.3 percent in both 2006 and 2007) were coupled with rising unemployment: from 6.1 percent in 2004 to 7.4 percent in 2007, though not much higher than the EU27 average (7.1%). Unemployment was considerably higher in *Slovakia* (11.1%) and *Poland* (9.6%) in 2007, and the *Hungarian* employment rate was the third worst in the group. Moreover, in nine out of ten new member states, the share of unemployed has been falling, in some cases cutting this rate in half over the past four years (apart from the above-mentioned *Polish* example, this has also been the case in *Lithuania*, *Estonia* and even *Bulgaria*). Against the background of falling unemployment and rising employment rates, several years of economic growth have also been followed by migratory effects and active labour market policies. The picture is of course more complicated given the fact that in some new member states belated structural changes mask serious social tensions (e.g. in *Romania* and *Bulgaria* the rate of those employed in the agricultural sector has remained around 30 percent) while illegal employment (contributing to the shadow economy) is also a factor in the region.

Regarding **social issues**, additional tasks remain to be accomplished, in particular the satisfactory settlement of the situation of national and ethnic minorities as well as the evening out of significant territorial heterogeneity. Examples range from the Russian minorities in *Estonia* and *Latvia* (who still lack citizenship) to *Hungarians* living in *Slovakia* and *Romania* (but do not enjoy full minority rights). In many new member states it is also high time to proceed with the social integration of the Roma population. Besides such social tensions, there are also territorial uncertainties in almost all new members, even in the small *Baltic states*. The responsibility for tackling these issues belongs primarily to the nation states. At the same time, with the coming into force of the Lisbon Treaty, there will be a window of opportunity for formulating

formulating EU norms on minority rights, while fighting regional development gaps remains one of the Union's priorities in the framework of its cohesion policy.

The **integration performance** of the ten new members can be examined from several different perspectives, including both "hard" and "soft" indicators (i.e. factors that can be expressed in figures and those that cannot). A good example of the latter is how successfully a member state can promote national interests at the EU level. Although this does not necessarily depend on country size (as illustrated by the experience of old member states) the most successful new member country from this point of view has so far been *Poland*. Recall, for example, the double majority voting system in the Council as laid down in the Reform Treaty or the crisis of Polish-Russian relations taken up by and represented at the EU level. All in all, the new member states appear to remain at the stage of adapting themselves to the functioning of the Union's political fora. Such features as joint interest representation of the *Visegrad states* (perhaps complemented by *Slovenia*), for example, are painfully lacking. Such a group should be able to assume a greater role for example in formulating constructive proposals regarding the direction of European integration and also in formulating and representing joint interests deriving from their similar geographic position.

Legal harmonisation data as well as the use of structural support (absorption capacity) belong to the measurable factors of integration performance. Concerning the former, all new member states have high transposition rates similar to those of the old member states (above 98 percent). However, the European Commission expects member states to implement 100 percent of European directives. Thus the Commission closely monitors national transposition activities, dismisses those not in compliance with legal obligations and brings these cases before the Luxembourg Court. The latter may, in the last resort, impose fines on the given member state. During the last four years *Lithuania* has consistently been closest to the 100 percent transposition rate (99,83 percent in June 2008) and the first three countries are all new member states: *Lithuania* is followed by *Slovakia* and *Bulgaria*. *Romania's* fifth and *Latvia's* eighth place both suggest reasonably good performance. The remaining new members are in the middle-group, while the two "traditional" worst performers from the examined newcomers are *Poland* and the *Czech Republic* (occupying the 21st and 23rd places in June 2008). Of course, transposition into national law does not automatically imply full and proper application and enforcement of EU law.

Concerning the absorption of **structural assistance**, financial support from 2004-2006 which remains at the disposal of the eight new members until the end of 2008 (based on the 'n+2 rule'), has been used relatively well compared to the time available. Based on the European Commission's figures from February 2008 the best performing countries were *Hungary* and *Slovenia* (with 82 and 81 percent) as well as *Estonia* (79%), while on average the remaining states have managed to use approximately 73 percent of available funds. Experiences with planning, contracting and using EU money so far seem to be rather positive. At the same time, the real social and economic impact of the projects can only be evaluated in the longer run. In some new member states, absorption is hampered by corruption. In such cases, the European Commission has the right to suspend transfers, as occurred in *Bulgaria*. Although the *Hungarian* rate is one of the best, some negative factors impeding the transfer of payments are unfortunately typical: e.g. exaggerated bureaucracy, or the violation of deadlines when evaluating and selecting project proposals.

Viewing **economic developments** as a general trend, all new member states except *Hungary* have continued to report significantly higher growth rates than the old member average in 2007 (and again in the first half of 2008). The two fastest growing economies have been the *Slovak* and *Latvian*, both with rates above 10 percent. Outstanding performance was

also seen in *Lithuania* (8.8%), *Estonia* (7.1%), as well as in the *Czech Republic* and *Poland* (both with 6.5%), and in *Bulgaria*, *Slovenia* and *Romania* (6.2, 6.1, and 6 percent respectively). In this regard, *Hungary* stands apart from the group with its extremely poor performance (1.3 percent in 2007). Forecasts for 2008 however foresee slowing growth rates across the region: not only will two digit rates disappear, even the highest rates are “only” 6-7 percent, forecast for *Romania*, *Lithuania* and *Slovakia* respectively. Evidently the average growth rate of the EU27 will also decline significantly: according to Eurostat forecasts from 2.9 percent in 2007 down to 0.2 percent in 2009 (and the estimates for the EU15 are -0.1 percent).

Investment activities—with the exception of *Hungary*—were significantly stronger in all new member states compared to the EU 27 average (made smaller above all by declining rates in the old member states). While the latter EU 27 figure was 21.3 percent of GDP in 2007, the rates for the newcomers stood between 22.3 percent (*Poland*) and 32.5 percent (*Latvia*). The GDP-ratio of investment in *Hungary* was 20.9 percent in 2007 which is even lower than the old member states’ figure (21.1%). Of total investments, all ten new member states together attracted some EUR 45 billion in 2007.

The greatest share of **foreign direct investment** went to *Poland* (12.8 billion), *Romania* (7.1 billion), the *Czech Republic* (6.7 billion) and *Bulgaria* (6.1 billion). Together, these countries received nearly three fourths of total FDI flowing to the region. In 2007, the fifth most attractive country for foreign investors was *Hungary*, benefiting from some EUR 4 billion. *Slovakia* attracted some 2 billion and *Slovenia* around 1 billion euros while *Lithuania* received 1.4 billion, *Latvia* 1.6 billion and *Estonia* 1.8 billion euros FDI in 2007. Examining trends over the past couple of years, the following changes can be detected. FDI inflow into the *Visegrad countries* has been uneven: the best year from this point of view was 2006 for *Poland* and *Slovakia* (with record sums of EUR 15.2 and 3.3 billion respectively), while in the *Czech Republic* and *Hungary* FDI peaked in 2005 (with values of EUR 9.3 and 6.1 billion respectively). *Slovenia* attracted significantly smaller amounts of FDI: in the first three years of membership, altogether some EUR 1.5 billion. However, this trend changed radically in 2007 when, in only one year, the country received EUR 1 billion in FDI. The *Baltic states* have been discovered by foreign investors from 2006 onwards. In the first two years of membership, FDI inflows did not even reach EUR 1 billion in any of the three countries, while in both 2006 and 2007 each of them attracted between EUR 1.3-1.8 billion. *Romania* has become an extremely important competitor for the *Visegrad states* according to data from the last four years. It was the second largest FDI target country after *Poland* in 2004, 2006 and 2007, and was fourth in 2005. From among the ten new members, only *Bulgaria* exhibits an unbroken trend of increasing FDI (actually doubling from 2005 to 2006).

Total annual capital imports depend on the international investment environment, on the expected economic and geopolitical situation and of course also on the target country’s level of economic development. In the case of international investments (putting aside mergers and acquisitions) countries that place privatisation among the principal priorities of economic policy may attract by far more foreign investment during the transformation period than countries where the private sector already dominates production and employment. In the latter case (i.e. in the mature phase of economic development) economies do not require as significant external resources for increasing investment activities and can rely more completely on the re-investments of the transnational companies already in operation. Such re-investments (originating from the profits of these firms) can finance the creation of additional capacity—as is often the case. In the examined region, the different waves of FDI in the past years are potentially related to the privatisation policies of the given countries (green field investments usually arrive later).

The **sectoral share of capital inflows** also tells a lot about the state of economic transition. In this respect the following main characteristics can be identified. In seven of the ten countries, namely the four *Visegrad states*, plus *Slovenia*, *Lithuania* and *Romania*, the greatest portion of FDI (on average up to 40 percent) went to manufacturing. In *Estonia* and *Bulgaria*, FDI exhibits a similar share in the financial sector. Only in *Latvia* is there no single dominant sector from this point of view (although financial services come first here as well). The second most important target-sector for foreign direct investment has been the financial sector in the *Poland*, *Czech Republic*, *Slovakia* and *Slovenia* while in *Hungary* and *Romania* trade services, in *Estonia*, *Latvia* and *Bulgaria* real estate, and in *Lithuania* transport and telecommunications are in second place. As regards FDI stock/capita *Estonia* has a significant lead over the group (with some 8400 euros), followed by the *Czech Republic* and *Hungary* (both with around 6600 euros).

All new members are small and medium-sized economies, showing a high degree of openness and an average 70 percent trade-related interdependence with the Union markets. Within this general picture however highly divergent trade performance can be found, whether from the point of view of the trade balance, the commodity structure or geographical relations.

Examining the data on **trade balances**, the first striking fact is that out of the ten countries only the *Czech Republic* was able to accumulate a trade surplus. Moreover the *Czechs* have achieved surpluses vis-à-vis both the old and the new member states every year since membership (in 2007 the total trade balanced stood at +2.6 percent of GDP). Relatively good performance was achieved (in terms of trade balance compared to GDP in 2007) by *Hungary* (-0.3%), *Slovakia* (-2.7%) and *Slovenia* (-3.2%) while *Poland* lagged somewhat behind (-5.7%). In the case of *Hungary* and *Slovakia* – as with the *Czech* example – the trend of the past three years improved while the *Polish* performance was deteriorating and the *Slovenian* net exports developed rather unevenly.

Compared to the above five countries, the disadvantageous economic structure and the huge import demand of the three Baltic and the two Balkan states are strongly reflected in their trade balances. In this respect the worst performance is found in *Bulgaria* which actually doubled its trade deficit upon accession: the -14.6 percent figure for 2006 deteriorated to -29.1 percent of GDP in 2007. However, rising imports from and hardly growing exports to the EU partners (old and new) were only partly responsible for this negative trend (approximately up to 50 percent). The same worsening trend was likewise evident vis-à-vis third countries, caused mainly by the Union's generally more liberal trade policy.

The *Romanian* trade balance has been worsening over the past five years and here too the year of accession was a watershed. While the trade deficit in 2006 was 15.2 percent of GDP, in 2007 it reached 17.8 percent. Behind this however, an initial EUR 15 billion deficit should be seen against a far greater deficit of EUR 21.5 billion in 2007. Regarding the negative *Romanian* trend, the share attributable to the EU partners is higher than in the *Bulgarian* case (some 70 percent). Within this 70 percent, the deficit accumulated vis-à-vis the old member states nearly doubled between 2006 and 2007, while the deficit with the new member states nearly quadrupled. Further, none of this was counterbalanced by the modest growth of exports in *Romania*. The three *Baltic states* likewise report very high trade deficits (seen as a share of GDP). In 2007 the greatest trade imbalance, around one fourth of GDP (25.4%), occurred in *Latvia*, while the *Estonian* figure stood at 19.9 percent and the *Lithuanian* at 18.4 percent. From these countries, *Estonia* increased its deficit mainly vis-à-vis the new members, *Latvia* vis-à-vis third partners, while *Lithuania* in all directions (vis-à-vis old and new member states as well as with third partners) between 2006 and 2007.

Concerning the **structure of exports and imports** in the new member states, the picture is varied and the trends again reflect the development level of the given countries. While in general the export/import structure of the new members is identical with the average structure of both the EU15 and EU27, some interesting anomalies can be detected. In the field of exports the two most important commodity groups for the EU27 are chemicals and manufactured products (SITC 5+6+8+9) as well as machinery and transport equipment (SITC 7). In 2007, these sectors made up 44.3 and 39.8 percent of total exports respectively. Food products, beverages and tobacco (SITC 0+1) represented 7.3 percent, mineral fuels (SITC 3) 5.5 percent and raw materials (SITC 2+4) 3.1 percent.

Concerning the two leading export commodity groups, only in *Poland* are the shares almost identical with EU trends, while for the *Czech Republic*, *Slovakia* and *Hungary* the main export items were machinery and transport equipment, making up 54.1, 53.6 and 61.9 percent respectively of total exports in 2007. For these three countries chemicals and manufacturing are in second place. Thus, in all these countries, vehicle production is the flagship of the economy and exports, thanks mainly to foreign direct investment. Furthermore, from among the *Visegrad countries*, *Poland* and *Hungary* exhibit a more significant share of agricultural exports (in 2007, 9.2 and 6.1 percent respectively) while the share for the remaining product groups is below 5 percent in all *Visegrad countries*. *Slovenian* and also *Romanian* export structure resemble the average Union and *Polish* structure. In both countries we find chemicals and manufacturing in first place (49.4 and 50.1 percent). Machinery and transport equipment, amounted to 41.5 percent for *Slovenia* and 33.9 percent for *Romania*. In both cases, a shift from manufactured goods to machinery was apparent between 2006 and 2007.

In the case of the *Baltic states*, chemicals and manufactured goods likewise represent the lead sector with a share of 40-45 percent in 2007. The SITC 7 group only reached 19.4 percent in *Latvia*, 23.2 percent in *Lithuania* and 29.3 percent in *Estonia*. In all three countries, though especially in *Lithuania* and *Latvia*, agricultural exports played an important role (15.9 and 13.1 percent respectively in 2007). Further important export sectors are raw materials in *Latvia* (primarily metals, minerals, woods and timber: 18.7 percent) and mineral fuels in *Estonia* and *Lithuania* (12.5% and 13.4%). Thus the *Baltic* economies still illustrate an important lag in higher added value export structure. *Bulgaria* departs significantly from the general trends: here manufactured products dominate exports with 55.8 percent in 2007, while the shares for machinery, transport equipment and mineral fuels are nearly equal (14.8-15 percent). Agricultural goods (7.4%) and raw materials (7%) make up the rest. Summarising, the new member states can be divided into two groups: on the one hand those in which SITC 5-9 products make up 80-90 percent of exports (i.e. the *Visegrad countries*, *Slovenia* and *Romania*) and those where this complex product group does not exceed 60-70 percent (the *Baltic states* and *Bulgaria*).

Concerning the import structure of the newcomers, chemicals and manufactured goods are in the lead position in the EU27 average (41.5%), followed by machinery and transport equipment (34.8%), based on 2007 statistics. Third place is occupied by mineral fuels (12.3%), fourth by agricultural products (7.3%) and fifth by raw materials (4.1%). Import structures resembling both the EU27 and EU15 averages are found in *Poland*, *Slovenia*, *Estonia*, *Latvia*, *Lithuania* and *Romania*. Major deviations are present only in the *Czech Republic*, *Slovakia* and *Hungary*. In all these countries imports—as with exports—are dominated by SITC 7 products: 43.1, 44.1 and 52.4 percent respectively. (Accordingly, the share of imported manufactured goods is lower than the EU averages in the case of *Slovakia* and *Hungary*). Finally, *Bulgaria* reported the largest share for mineral fuels (nearly 20 percent), rising significantly compared to previous years. At the same time, the total share for the SITC 5-9 product groups decreased from 2006 to 2007, pointing to structural weaknesses.

The third aspect of trade activities is **geographic orientation**, i.e. the identification of the principal trade partners. Here, the fact that trade interdependence exhibits a high correlation with the extent of foreign direct investment and the nationality of investors becomes evident. Concerning imports—with the exception of *Bulgaria*, *Lithuania* and *Estonia*—Germany is the most important partner for the region. For *Bulgaria* and *Lithuania*, Russia is in first place and for *Estonia*, Finland. Russia—due primarily to energy supplies—is among the four most important import partners for the majority of the ten new members, while for the *Czech Republic* it only occupies seventh and for *Slovenia* 13th place in 2007. The list of the first three import partners reveals some surprises too. For *Poland* Germany is followed by Russia and Italy, for the *Czech Republic*, Germany, the Netherlands and *Slovakia*, while for *Slovakia* Germany and the *Czech Republic* are followed by Russia. *Hungary's* second and third import partners after Germany are China and Russia, while for *Slovenia* Italy and Austria are in second and third place. This means that from among the above-noted five new members only *Hungary* has two non-EU countries at the top of the list. For all the *Baltic states*, two of the first three import partners are identical: Germany and Russia, while the third is typically one of the neighbouring countries (for *Estonia* Finland, for *Latvia* *Lithuania*, and for *Lithuania* *Poland*).

Finally, from the Balkan states *Romania* imports most from three EU members, Germany, Italy and *Hungary*, while *Bulgaria* imports primarily from Russia, followed by Germany and Italy (followed by two non-EU members: the Ukraine and Turkey). Regarding exports, here too Germany plays a decisive role: for the *Visegrad countries* and *Slovenia* it is in first place, for *Bulgaria* and *Romania* it occupies second (after Turkey and Italy respectively). For *Lithuania* Russia is not only the first import partner but also the first export market. *Latvia* exports most goods to *Lithuania* and *Estonia* to Finland. In the case of *Hungary* Germany is followed by France, Italy, Austria and *Romania*. Thus, for the *Visegrad states*, German and French markets are the most important export destinations and Italian markets are also decisive, especially for *Poland*, *Slovakia*, *Hungary*, *Slovenia*, *Romania* and *Bulgaria*.

Examining geographical relations in greater depth, for the new member states the most important trade partners (apart imports from Russia and China) are mainly the old member states, while new partners are primarily immediate or close neighbours. All this can be explained by the West-East direction of investment flows and the level of development, as well as the size of the sending and receiving markets. Though the old member states play a dominant role in absolute terms, since accession, some of the fastest growing trade dynamics are found in the relations between the new members. This relationship gained particular prominence in 2007 when the Eurozone economies began slowing down.

Economic growth, investment and trade performance reveal a lot about a country's **competitiveness**. This image can however be further refined with such indicators as labour force productivity, change in unit labour costs, and a given country's innovation performance.

Concerning **productivity rates** per employee, based on an index with the EU27 equal to 100, since 2004 the best performer from the examined group has continuously been *Slovenia*, reaching 84.3 percent in 2007. For a long time *Hungary* had the second highest productivity rate, but was overtaken in 2007 by *Slovakia* (with 76.8 percent against the *Hungarian* 73.9) According to forecasts, the gap between the two countries will reach nearly 5 percent by the end of 2008. In 2007, the third place was occupied both by *Hungary* and the *Czech Republic*. The same is expected for 2008. These four countries are followed by *Estonia* with 68.1 percent. From among the *Visegrad states* the least productive is *Poland* (65.7%), followed by *Lithuania* with some -5 percentage points below the *Polish* value. The weakest productivity rate in the Baltic region was in *Latvia* (53.6%) while the Balkan new member states exhibit even lower figures: *Romania* reached 41 and *Bulgaria* 35.7 percent in 2007. Although all new member states

Although all new member states have been steadily improving, the group is highly heterogeneous. Between *Romania* and *Slovenia* or *Bulgaria* and the *Czech Republic* (or *Hungary*) the difference is almost twice that of the worst performers.

Besides fighting productivity weaknesses, changes in **unit labour costs** are also important competitiveness indicators. From 2006 to 2007 this indicator increased in *Latvia* and *Estonia* (by far the strongest changes of 10.3 and 8.4 percent respectively) as well as in *Bulgaria*, *Romania*, *Poland* and *Hungary*. On the other hand in *Lithuania* and the *Czech Republic* ULC went down, while in *Slovenia* and *Slovakia* no significant changes could be registered. Compared with previous years' experience and with forecasts however, it can be stated that the year 2007 brought about unusually high rates, at the same time, in general such upward movements are not typical for the region. It is important that all new member states not allow wages to grow more rapidly than productivity. Though wages should not be shaped solely by competitiveness, in the context of liberalised prices, socially-determined wage adjustments are inadmissible. Wage costs remain a key factor of competitiveness given the fact that foreign direct investments arriving in the region primarily exploit the labour-intensive comparative advantage of these countries. (However significant variation in the nature of production persists based on the level of technology in individual countries.)

Furthermore, regarding **innovation capacity**—a key factor in constructing knowledge-based societies—the research team employed a complex indicator developed by the European Commission for assessing the ten new members' performance composed of 25 indicators grouped into five dimensions:

- the framework conditions of innovation potential
- investments into the R&D sector
- innovation efforts at the enterprise level
- implementation by the business sector
- intellectual property, introduction and dissemination of patents on the market

Here too, the new members fall into three groups. According to the Commission's Innovation Scoreboard analysing 2007 performance (published in February 2008), three of the newcomers are in the lead position: *Estonia* (0.37), the *Czech Republic* (0.36) and *Slovenia* (0.35) – and are the closest to the European average (0.45 points). Somewhat farther behind (with values some 0.10 points lower) are *Lithuania* (0.27), *Hungary* (0.26), *Slovakia* (0.25) and *Poland* (0.24), followed by *Bulgaria* (0.23). The two weakest countries were *Latvia* (0.19) and *Romania* (0.18). However, half of the new members improved their performance between 2006 and 2007, though *Latvia* and *Romania* declined while *Slovenia*, *Lithuania* and *Hungary* stagnated.

The analysis of macroeconomic, competitiveness and integration-related performance is closely linked to preparedness for **introducing the common currency, or performance in the Eurozone**. Without any doubt, in 2007-2008 the most successful country from this point of view was *Slovakia*. Upon complying with all convergence criteria, it was granted permission to introduce the euro from the 1st January, 2009, becoming the second new member country from the group to adopt the euro (after *Slovenia*). *Hungary* is at the other end of the range and was unable to satisfy even one of the three monetary and two fiscal criteria in 2007. In fact, both inflation and public debt have been diverging from, not converging with, the Maastricht reference values. Thanks to the recent austerity measures, the deficit has decreased significantly to 5.5 percent in 2007 from the peak reached in 2006. However, due to slower than expected growth, the sustainability of further shrinking the deficit may confront obstacles in the medium term. Interest rates have been the highest among the new members in *Hungary* and, with *Romania's* accession in 2007, only the latter country had even higher levels. Concerning

Concerning the fifth criterion, *Hungary* still has not introduced its national currency into the European exchange rate mechanism.

Below we examine compliance first with the **monetary** then the **fiscal criteria** in the new member states. The goal of keeping the **harmonised consumer price index** at low levels was successful only in *Poland* between 2005 and 2007. In *Slovakia*, 2006 brought 4.3 percent inflation, surpassing the reference rate. The group of ten new members is also heterogeneous in this respect: from 2006 to 2007 inflation only declined in two countries, *Slovakia* and *Romania* (from 4.3 to 1.9 and 6.6 to 4.9 percent respectively). The remaining countries reported price increases: the strongest, by nearly 4 percentage points – in *Hungary* (from 4 percent to 7.9 percent) and in *Latvia* (from 6.6 percent to 10.1 percent). Though increasing only slightly, inflation in *Bulgaria*, remained high (7.6 percent). Together, these three countries had the worst performance in the group in 2007.

Between the above-noted three highest inflation rate countries and the two countries to remain within the 2.8 reference value (*Poland* and *Slovakia*), there is a middle group composed of the *Czech Republic* (3%), *Slovenia* (3.8%), *Romania* (4.9%), *Lithuania* (5.8%) and *Estonia* (6.7%). In the two latter countries, inflation rose by some 2 percentage points in 2007 (compared to 2006) – justifying the European Commission's earlier reservations concerning fast Eurozone entry. Thus in 2007, only two countries remained below the reference rate, five countries exhibited inflation rates of 3.0 and 6.7 percent, while the highest rate of inflation occurred in *Latvia*, *Hungary* and *Bulgaria*. Within this latter group, in two countries the phenomenon was caused by dynamic growth and strengthening internal demand, while in *Hungary* on the contrary, it was due to poor economic performance and austerity measures. An additional factor in 2007 was the rise in energy prices, though most of the new members were not strongly affected by these changes. Only in *Latvia* and *Hungary* has inflation skyrocketed.

Regarding **long term interest rates**, the majority of newcomers have managed to comply with this criterion. In 2006 and 2007 only two countries, *Romania* and *Hungary* (7.2 and 7.1 percent respectively) reported interest rates above the reference value. Although all remaining new members performed well in this respect, it may be a cause for concern that some countries (among them *Hungary*) have reacted to the global financial crisis by raising interest rates.

Concerning **exchange rate policies**, it is well known that the smaller new members took the lead in introducing their currencies into the European exchange rate mechanism (ERM II) while *Poland*, the *Czech Republic*, *Hungary* and *Romania* have so far remained outside. *Slovakia's*, the *Baltic states'* and *Bulgaria's* entry into ERM II has proceeded smoothly, the national currencies remained in the system without devaluations. For the sake of regional monetary stability it would have been desirable for all remaining newcomers to join the system as soon as possible. This however is anticipated only in *Poland* who plans to enter ERM II in 2009.

With regard to fiscal criteria, **gross public debt** as a share of GDP is significantly lower in the new member states than accumulated public debt in the old members: the EU27 average was 58.7 in 2007 and 60.4 percent in EU15. With the exception of *Hungary*, all new member states remain well below the 60 percent Maastricht threshold: *Estonia* and *Latvia* both have one-digit public debt figures, *Romania* has 13, *Lithuania* 17.3 and *Bulgaria* 18.2 percent. They are followed by *Slovenia* (24.1%) and by two other countries with almost identical figures, *Slovakia* and the *Czech Republic* (29.4 and 28.7% respectively). *Poland* has somewhat higher public debt, amounting to 45.2 percent in 2007. This rate declined in practically all newcomers between 2004 and 2007 except for *Hungary* (and also *Romania* which reported a slight, 0.6 percentage point increase in 2007). After the systemic changes, the examined countries started

with different framework conditions since, in the former system, some countries did not really accumulate debt (e.g. *Czechoslovakia*) while others managed to repay, reschedule, partially or fully annul or simply not inherit debt (*Romania, Bulgaria, Poland, the Baltic countries*). However, now that almost 20 years have passed, poor public debt performance can no longer be explained by initial historic conditions. In *Hungary*, where state debts were successfully scaled back to 52.1 percent of GDP by 2001, we now witness a continuous rise (arriving at 66 percent in 2007).

The other fiscal criterion, balancing **government budgets** is monitored more closely by the EU and the countries violating the -3 percent of GDP threshold are subject to the excessive deficit procedure. *Hungary* has been subject to this procedure for several years as the deficit has so far always been higher than the reference criterion. (Similarly weak performance has not been duplicated by any of the new member states.) Furthermore, in 2007—with the exception of *Hungary*—all newcomers remained below the 3 percent deficit threshold while *Estonia* and *Bulgaria* even accumulated surpluses and the *Latvian* and *Slovenian* budgets were balanced. For most countries (including *Hungary*), the trend has been improving. The balance of public finances declined between 2006 and 2007 only in *Estonia* (from +3.4 to +2.8 percent), in *Lithuania* (from -0.5 to -1.2 percent) and in *Romania* (from -2.2 to -2.5 percent). Only the *Romanian* value is potentially a cause for some concern (furthermore, it seems that the *Estonian* performance may also significantly worsen in the near future). The most spectacular improvement from 2006 to 2007 was demonstrated by *Hungary*. But as mentioned above, continued improvement seems uncertain. The other three *Visegrad countries* have also improved their public finances: *Slovakia* squeezed its deficit from 3.6 percent down to 2.2 percent, the *Czech Republic* from 2.7 percent to 1.6 percent, and *Poland* from 3.8 percent to 2 percent. The *Visegrad countries* and *Romania* were actually farthest from the relatively good EU average of -0.9 percent in 2007.

In most new members, achieving balanced public finances goes hand in hand with progress in the structural reform of revenue and expenditures structures. Based on 2007, the share of state redistribution was the highest in *Hungary*: public revenues amounted to 44.6 percent of GDP (some 2 percentage points higher than previous years) while expenditure was 50.1 percent of GDP. A similar order of magnitude but with better balance across revenue and expenditure is found in *Poland* (40.4 and 42.4%), the *Czech Republic* (40.8 and 42.4%) and *Slovenia* (43.2 and 43.3%). The revenue shortfall in the latter countries is within 2 percentage points, unlike the *Hungarian* case where the gap is 5.5 percentage points (the largest gap in the group). In the *Baltic states* and *Romania* the redistribution ratio is much smaller. As a share of GDP, *Latvia's* ratio is 38 percent (for both revenue and expenditure), while in *Estonia* a 36.9 percent revenue share is coupled with 33.7 percent for spending. In 2007, these figures were 34.3 and 35.6 percent respectively in *Lithuania* and 34.4 against 36.9 percent in *Romania*, the latter country exhibiting a larger gap. Finally the balance is most encouraging in *Bulgaria* where 41.2 percent revenues compare with only 37.8 percent expenditure.

The structure of public finances is quite varied in all new member states. In 2007 the central budget reached 33 percent of GDP in *Hungary*—by far the highest share in the Union where the average is around 25 percent. From among the new members, only the *Czech Republic* reported a similar (30 percent) rate. The rest of the newcomers were between 21 percent (*Lithuania*) and 26.5 percent (*Slovenia*). With respect to municipalities the EU average share is approximately 11 percent of GDP. The *Czech Republic, Latvia* and *Poland* are close to this level, while for the remaining countries municipalities draw upon even smaller shares: 6-10 percent. Finally, public expenditure on social security as a share of GDP is on average about 14 percent in the EU, compared to 17 percent in *Slovenia*, and almost 16 percent in

Poland and *Hungary*. *Slovakia* and *Bulgaria* spend some 12 percent and the rest of countries are below 10 percent.

As mentioned above, of the ten new member states—only the second new member country to do so—*Slovakia* can introduce the common European currency in 2009. After that *Poland* is expected to join the EMU by 2012, at least according to the country's current plans. The three *Baltic states* and also *Bulgaria* comply fully with the fiscal criteria and their currencies have remained stable within ERM II. At the same time, the danger of inflationary pressures exists in all of these countries due to dynamic economic growth (so far). This is actually the reason why setting target dates has temporarily been taken off the agenda. Officially the *Czech Republic* so far has no target date, though it satisfies all the criteria and could potentially become a member of the Euro area after two years in ERM II. *Romania's* performance is weak as regards the monetary criteria while the country had so far no problems with its public finances. Finally, the extremely poor and very slowly improving *Hungarian* performance risks splitting away from the group of countries that joined the EU in 2004. This is a serious risk, especially considering the current global financial crisis. Actually, the obvious splitting up of the group of newcomers itself points to the significantly different catching up and adaptation paths of these countries.

Finally, the **public perception of the EU** should not be ignored. With the exception of the *Czech Republic*, there has been a general lowering of support for membership from 2007 to 2008. According to the polls published by the Eurobarometer in spring 2008, in response to the question; “do you think EU membership in general is a good thing?”, positive endorsements of 65 percent in *Poland*, 64 percent in *Romania* and 60 percent in *Lithuania* led the group of new member states. *Estonia* (58%) and *Slovakia* (57%) also were about the 52 percent EU-average. The remaining new member states exhibited less positive opinions about EU membership: *Slovenia* stood at the EU average with 52 percent, while *Bulgaria* reached 51, the *Czech Republic* 48, *Hungary* 32 and *Latvia* only 29 percent. The latter two countries exhibited the steepest decline (8 percentage points!). In *Hungary* this can be attributed to the feeling that EU membership was unable to prevent the steadily worsening political, social and economic situation. In the *Latvian* case, the probable reservations of the Russian minority, internal political tensions as well as the lack (so far) of personal benefits from membership may play a decisive role.

Similarly, only in the last two countries (*Hungary* and *Latvia*) was the image of the Union in the „very negative” range. To the question whether a given respondent's home country had benefited from EU membership, only three of the ten new members were below the EU average of 54 percent: *Latvia* (48%), *Bulgaria* (47%) and *Hungary* (36%). There is an obvious correlation between the image of the EU, the assessment of EU membership and feeling that “things are going in the wrong direction”. The latter has especially been confirmed by *Hungarians* (79%), *Latvians* (53%) and *Bulgarians* (40%). At the same time there is an inverse correlation between trust in the EU and trust in the national institutions: the less citizens trust national institutions the more they tend to trust the European Union. For example the national government is trusted by 13 percent of citizens in *Hungary*, by 15 percent in *Latvia*, and by 17 percent in both *Lithuania* and *Bulgaria*. Trust in the EU in these countries was at 52, 46, 62 and 63 percent, respectively.

The main conclusion of the 2008 Monitoring Report is that the development paths and trends in the ten examined countries vary significantly and the heterogeneity of the group has increased with the accession of *Romania* and *Bulgaria*. As demonstrated above, EU membership does not necessarily influence internal political stability and the Union does not intervene in the political life of the member states. Similarly (and

(and regrettably) the European Union has neither the rules nor the authority to fight the shadow economy and corruption. **Accession—with the sole exception of *Hungary*—provided strong impetus for economic development in all new members, employment rose, unemployment declined and living standards improved. Apart from the increasingly strong economic interdependence with the old member states, relations among the new members have intensified as well. As a whole however, the region still lags well behind the EU average concerning the principal aspects of competitiveness, such as productivity per employee, innovation capacity, or FDI imports. As of the 1st of January 2009 the Eurozone will encompass two new members out of the ten countries: *Slovenia* and *Slovakia*.** The obstacles to joining the Euro area in the near future are, in the case of the *Baltic states* and *Bulgaria*, high inflation, and *Poland* and the *Czech Republic*, postponed ERM II membership. *Romania* has problems complying with all three monetary criteria while *Hungary* is the only new member state not able to satisfy any of the five Maastricht criteria between 2004 and 2007. Thus, to date *Hungary* seems the most distant from introducing the single European currency.

From the point of view of social, economic and competitiveness-related adaptation/convergence and further development, the biggest question is how the previously positive trends will evolve during the global economic crisis. Apart from variation in growth rates and catching up processes, the other main challenge is the **achievement and long term maintenance of monetary and fiscal stability** and, in close connection with the latter, the launching and continued pursuit of state budget reforms in most new member states. After the generally very promising first years of membership the way leading to real and nominal convergence remains a long one for most new members, but this way must now be continued in much less favourable framework conditions.

The ongoing crisis challenges European integration processes in general too. In the ideal case, member states will succeed in cooperating and elaborating common strategies for fighting the crisis, for building a more sustainable and successful future, as well as for strengthening the Union. A pessimistic scenario might envision member states trying to find answers and ways out of the crisis on their own within a weakening EU. There is of course no fixed recipe for what will happen: crises have previously both hampered and strengthened European integration. The new member states, and especially the upcoming *Czech* presidency, can play an important role in pushing the Union towards the one or other scenario.

A TÍZ ORSZÁG TELJESÍTMÉNYE 2007-2008-BAN AZ ERŐSSÉGEK ÉS GYENGESÉGEK TÜKRÉBEN

	ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
Lengyelország	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - külker mérleg - államháztartás - államadósság - infláció - kamatkritérium 	<ul style="list-style-type: none"> - foglalkoztatottság - termelékenység - ULC változása - ERM-tagság - abszorpció - jogharmonizáció - innovációs teljesítmény
Csehország	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - termelékenység - ULC változása - külker mérleg - államháztartás - államadósság - infláció - kamatkritérium - innovációs teljesítmény 	<ul style="list-style-type: none"> - ERM-tagság - abszorpció - jogharmonizáció
Szlovákia	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - termelékenység - ULC változása - külker mérleg - maastrichti kritériumok - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - abszorpció - innovációs teljesítmény
Magyarország	<ul style="list-style-type: none"> - termelékenység - külker mérleg - abszorpció - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - ULC változása - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - maastrichti kritériumok - innovációs teljesítmény
Szlovénia	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - termelékenység - ULC változása - külker mérleg - államháztartás - államadósság - abszorpció - jogharmonizáció - innovációs teljesítmény 	<ul style="list-style-type: none"> - infláció

Észtország	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - államháztartás - államadósság - kamatkritérium - ERM-tagság - abszorpció - jogharmonizáció - innovációs teljesítmény 	<ul style="list-style-type: none"> - termelékenység - ULC változása - külkermérleg - infláció
Lettország	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - államháztartás - államadósság - kamatkritérium - ERM-tagság - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - termelékenység - ULC változása - külkermérleg - infláció - abszorpció - innovációs teljesítmény
Litvánia	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - ULC változása - államháztartás - államadósság - kamatkritérium - ERM-tagság - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - termelékenység - külkermérleg - infláció - abszorpció - innovációs teljesítmény
Románia	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - államháztartás - államadósság - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - foglalkoztatottság - termelékenység - ULC változása - külkermérleg - infláció - kamatkritérium - ERM-tagság - innovációs teljesítmény
Bulgária	<ul style="list-style-type: none"> - növekedés - felzárkózás - tőkeberuházások - munkanélküliség változása - foglalkoztatottság - államháztartás - államadósság - kamatkritérium - ERM-tagság - jogharmonizáció 	<ul style="list-style-type: none"> - termelékenység - ULC változása - külkermérleg - infláció - innovációs teljesítmény

Módszertani megjegyzések:

Foglalkoztatottság: 60 százalék felett: +

Tőkeberuházások: EU27-átlag felett: +

Termelékenység: EU27-átlag 70 százaléka felett: +

Külkermérleg: -6 százalék/GDP felett: +

Maastrichti kritériumok: államháztartás, államadósság, infláció, kamatkritérium, ERM-tagság

Abszorpció: 75 százalék felett: + Jogharmonizáció: 20. hely felett: + Innováció: 0,35 ponttól: +

ULC = unit labour costs (egységnyi munkaerőköltség)

A TÍZ ORSZÁG FONTOSABB ADATAI

KEY DATA OF THE TEN NEW MEMBER STATES

1. tábla EU-tagállami alapinformációk

Table 1 Key data as a member state

	Európai Parlamenti képviselők száma No. of MEPs	Tanácsi szavazatok Votes in the Council	Európai Biztos Commissioner	Bizottsági tárca Area of responsibility
Lengyelország Poland	54	27	Danuta Hübner	Regionális politika Regional policy
Csehország Czech Republic	24	12	Vladimír Špidla	Foglalkoztatás, szociális ügyek Employment, social affairs
Szlovákia Slovak Republic	14	7	Ján Figel'	Oktatás, képzés és kultúra Education, training, culture
Magyarország Hungary	24	12	Kovács László	Adóügyek és vámunió Taxation, customs union
Szlovénia Slovenia	7	4	Janez Potočnik	Tudomány és kutatás Science and research
Észtország Estonia	6	4	Siim Kallas	Adminisztráció, audit Administration, audit
Lettország Latvia	9	4	Andris Piebalgs	Energiáügyek Energy policy
Litvánia Lithuania	13	7	Dalia Grybauskaitė	Pénzügyi programozás és költségvetés Fin. programming, budget
Románia Romania	35	14	Leonard Orban	Többnyelvűség Multilingualism
Bulgária Bulgaria	18	10	Meglana Kuneva	Fogyasztóvédelem Consumer protection

2. tábla Integrációs mutatók és közvélemény
Table 2 EU integration indicators and public opinion

	Abszorpció teljesítmény (Strukturális Alapok) 2008. február Absorption rates (Structural Funds)	Jogátvitel (irányelvek száztalékában, rangsor) 2008. június Legal trans-position (index, ranking)	Kereskedelmi összefonódottság aránya 2007 (%) Intensity of trade- realited integration	Közvélemény: EU-tagság jó dolog (%) Public opinion: EU membership good thing			
				2005	2006	2007	2008
Lengyelország Poland	74%	98,64 (21)	76	53	56	67	65
Csehország Czech Republic	73%	98,58 (23)	83	49	52	46	48
Szlovákia Slovak Republic	72%	99,60 (2)	80	54	55	64	57
Magyarország Hungary	82%	99,03 (14)	74	42	49	37	32
Szlovénia Slovenia	81%	99,09 (12)	72	49	54	58	52
Észtország Estonia	79%	99,14 (11)	75	48	51	66	58
Lettország Latvia	74%	99,26 (8)	76	42	37	37	29
Litvánia Lithuania	73%	99,83 (1)	67	59	59	63	60
Románia Romania	nem releváns	99,44 (5)	71	...	...	67	64
Bulgária Bulgaria	nem releváns	99,55 (3)	59	...	...	55	51

3. tábla Növekedési mutatók alakulása (2005-2007)
Table 3 Development of growth indicators (2005-2007)

	GDP/fő vásárlóerő-paritáson GDP, PPS per inhabitant						GDP növekedés GDP growth		
	Euró / Euro			EU27=100 (%)			y-on-y		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
EU27	22 400	23 500	24 800	100	100	100	1,9	3,1	2,9
EU15	25 300	26 400	27 600	112,7	112,1	111,6	1,8	2,9	2,7
Lengyelország Poland	11 500	12 300	13 500	51,2	52,3	53,6	3,6	6,2	6,5
Csehország Czech Republic	17 200	18 500	20 200	76,4	78,1	81,5	6,3	6,8	6,5
Szlovákia Slovak Republic	13 600	15 000	17 000	60,5	63,6	68,5	6,6	8,5	10,4
Magyarország Hungary	14 400	15 300	15 900	64,1	64,9	63,4	4,1	3,9	1,3
Szlovénia Slovenia	19 500	20 700	22 400	86,7	87,7	88,7	4,1	5,7	6,1
Észtország Estonia	14 100	16 100	17 800	62,8	68,3	72,1	10,2	11,2	7,1
Lettország Latvia	11 200	12 600	14 400	49,8	53,6	58	10,6	12,2	10,3
Litvánia Lithuania	11 900	13 200	14 900	53,1	56,1	60,3	7,9	7,7	8,8
Románia Romania	7 900	9 100	10 000	35,4	38,8	40,7	4,2	7,9	6,0
Bulgária Bulgaria	7 900	8 600	9 400	35,3	36,7	38,1	6,2	6,3	6,2

4. tábla Makrogazdasági mutatók (2005-2007)
Table 4 Key macroeconomic data (2005-2007)

	Küikereskedelem												Foglalkoztatás (15-64)			Munkanélküliség							
	Kereskedelmi mérleg						External trade						Employment			Unemployment							
	Trade balance						A kereskedelem aránya a Tízekkel						Employment			Unemployment							
	External trade to NMS10						Import (%)						%			%							
%/GDP						Export (%)			Import (%)			%			%								
2005		2006		2007		2005		2006		2007		2005		2006		2007		2005		2006		2007	
EU27	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	63,5	64,5	65,4	8,9	8,2	7,1					
EU15	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	65,4	66,2	66,9	8,1	7,7	7,0					
Lengyelország Poland	-4,0	-4,7	-5,7	13,6	15,2	15,9	9,9	9,8	9,9	9,9	9,9	9,9	52,8	54,5	57,0	17,8	13,9	9,6					
Csehország Czech Republic	1,3	1,2	2,6	19,5	20,0	20,8	14,9	16,3	16,9	16,9	16,9	16,9	64,8	65,3	66,1	7,9	7,2	5,3					
Szlovákia Slovak Republic	-5,8	-5,3	-2,7	29,8	29,3	28,3	30,2	30,3	30,2	30,2	30,2	30,2	57,7	59,4	60,7	16,3	13,4	11,1					
Magyarország Hungary	-3,3	-2,7	-0,3	15,3	17,8	19,3	11,9	13,8	13,8	13,8	13,8	13,8	56,9	57,3	57,3	7,2	7,5	7,4					
Szlovénia Slovenia	-3,1	-2,4	-3,2	10,9	12,2	15,4	9,9	9,7	9,8	9,8	9,8	9,8	66,0	66,6	67,8	6,5	6,0	4,9					
Észtország Estonia	-18,1	-22,4	-19,9	17,7	17,5	20,2	16,8	18,5	21,4	21,4	21,4	21,4	64,4	68,1	69,4	7,9	5,9	4,7					
Lettország Latvia	-21,8	-26,7	-25,4	28,4	30,3	33,7	31,5	31,6	32,7	32,7	32,7	32,7	63,3	66,3	68,3	8,9	6,8	6,0					
Litvánia Lithuania	-14,5	-17,6	-18,4	23,2	25,4	27,1	18,3	20,6	23,2	23,2	23,2	23,2	62,6	63,6	64,9	8,3	5,6	4,3					
Románia Romania	-13,0	-15,2	-17,8	10,2	11,9	13,9	11,1	11,1	16,3	16,3	16,3	16,3	57,6	58,8	58,8	7,2	7,3	6,4					
Bulgária Bulgaria	-15,0	-14,6	-29,1	6,8	8,7	11,0	10,9	11,7	13,4	13,4	13,4	13,4	55,8	58,6	61,7	10,1	9,0	6,9					

5. A legfontosabb kereskedelmi partnerek – 2007 export

Table 5 Main trading partners – year 2007 export

Tagállam Member state	Exportpartnerek Partners				
	millió euró/million Euro				
Lengyelország Poland	Németország 26 471	Olaszország 6 753	Franciaország 6 228	Egyesült K. 6 074	Csehország 5 666
Csehország Czech Republic	Németország 27 473	Szlovákia 7 748	Lengyelország 5 302	Franciaország 4 862	Egyesült K. 4 556
Szlovákia Slovakia	Németország 9 080	Csehország 5 337	Franciaország 2 852	Olaszország 2 698	Lengyelország 2 640
Magyarország Hungary	Németország 19 628	Olaszország 3 930	Franciaország 3 280	Ausztria 3 174	Románia 3 142
Szlovénia Slovenia	Németország 4 098	Olaszország 2 725	Horvátország 1 752	Ausztria 1 631	Franciaország 1 298
Észtország Estonia	Finnország 1 435	Svédország 1 061	Lettország 915	Oroszország 710	Litvánia 463
Lettország Latvia	Litvánia 912	Észtország 831	Oroszország 782	Németország 504	Svédország 447
Litvánia Lithuania	Oroszország 1 875	Lettország 1 611	Németország 1 313	Lengyelország 786	Észtország 728
Románia Romania	Olaszország 5 012	Németország 4 980	Franciaország 2 269	Törökország 2 070	Magyarország 1 637
Bulgária Bulgaria	Törökország 1 549	Németország 1 387	Olaszország 1 374	Görögország 1 220	Belgium 834

6. A legfontosabb kereskedelmi partnerek – 2007 import

Table 6 Main trading partners – year 2007 import

Tagállam Member state	Importpartnerek Partners				
	millió euró/million Euro				
Lengyelország Poland	Németország 35 107	Oroszország 10 451	Olaszország 7 939	Hollandia 6 883	Franciaország 6 187
Csehország Czech Republic	Németország 27 461	Hollandia 5 821	Szlovákia 5 471	Lengyelország 5 390	Ausztria 4 361
Szlovákia Slovakia	Németország 9 702	Csehország 7 584	Oroszország 4 016	Magyarország 2 936	Ausztria 2 248
Magyarország Hungary	Németország 18 578	Kína 5 394	Oroszország 4 793	Ausztria 4 247	Olaszország 3 149
Szlovénia Slovenia	Németország 4 178	Olaszország 3 928	Ausztria 2 692	Franciaország 1 152	Horvátország 1 066
Észtország Estonia	Finnország 1 803	Németország 1 447	Oroszország 1 147	Svédország 1 145	Lettország 857
Lettország Latvia	Németország 1 686	Litvánia 1 547	Oroszország 973	Lengyelország 777	Finnország 568
Litvánia Lithuania	Oroszország 3 210	Németország 2 671	Lengyelország 1 892	Lettország 975	Hollandia 761
Románia Romania	Németország 8 754	Olaszország 6 484	Magyarország 3 533	Oroszország 3 235	Franciaország 3 184
Bulgária Bulgaria	Oroszország 2 707	Németország 2 702	Olaszország 1 904	Ukrajna 1 561	Törökország 1 501

7. tábla Versenyképességi mutatók

Table 7 Key indicators of competitiveness

	Bruttó beruházás Gross fixed capital formation			Működőtőke-import FDI inflow			Egységnyi munkaerőköltség növekedése Growth of ULC			Egy foglalkoztatottra jutó termelékenység Productivity per employee			Innovációs index Innovation Index		
	%GDP			M. EUR						EU27=100					
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
EU27	20,0	20,8	21,3	...	61 4800	78 8400	-0,6	-0,9	-0,8	100	100	100	100	0,45	0,45
EU15	19,9	20,6	21,1	...	...	...	-0,4	-0,7	-0,7	110,7	110,4	110,2	...	...	...
Lengyelország Poland	18,2	19,7	22,3	8 317	15 198	12 834	-1,7	-1,3	3	65,3	66,2	65,7	...	0,22	0,24
Csehország Czech Republic	24,9	24,6	24,1	9 374	4 797	6 674	0	0,2	-1,1	68,9	70,4	73,6	0,34	0,36	0,36
Szlovákia Slovak Republic	26,5	26,3	25,7	1 952	3 324	2 093	1,9	-1,2	-0,9	68,8	71,6	76,8	0,23	0,23	0,25
Magyarország Hungary	22,8	21,7	20,9	6 172	5 428	4 049	0,9	-2,3	1,4	73,4	74,5	73,9	0,26	0,26	0,26
Szlovénia Slovenia	25,5	26,1	28,7	473	512	1 073	-0,3	-1	-1	82,7	83,9	84,3	0,35	0,35	0,35
Észtország Estonia	30,6	34,1	31,9	225	1341	1815	-3,5	1,8	8,4	61,7	64,2	68,1	0,34	0,34	0,37
Lettország Latvia	30,6	32,6	32,5	568	1 326	1 589	4,6	4,9	10,3	49,2	50,9	53,6	0,22	0,22	0,19
Litvánia Lithuania	22,8	24,8	26,6	826	1 448	1 412	0,2	2	-1,5	54,6	57	60,7	0,27	0,27	0,27
Románia Romania	23,1	25,6	30,5	5 213	9 060	7 141	8,3	1,3	3,6	36,3	39,1	41,0	0,19	0,19	0,18
Bulgária Bulgaria	24,2	25,9	29,8	3 152	5 961	6 109	-1,3	-3,8	5,9	34,3	34,8	35,7	0,21	0,21	0,23

8. A maastrichti konvergenciamutatók alakulása (2005-2007)
 Table 8 Development of the Maastricht convergence criteria (2005-2007)

	Infláció HICP			Hosszútávú kamat Long term interest rates			Államháztartási hiány Government deficit			Államadósság Government debt			Árfolyampolitika ERM II v. euró 2008 Exchange rate policy ERM II or euro
	% , y-on-y			10 év/10 years			% /GDP			% /GDP			
	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007	
<i>referenciaérték</i> <i>reference value</i>	2,5	2,8	2,8	5,3	6,4	6,3	-3			60			
Lengyelország Poland	2,2	1,3	2,6	5,22	5,23	5,48	-4,3	-3,8	-2	47,1	47,6	45,2	-----
Csehország Czech Republic	1,6	2,1	3,0	3,54	3,8	4,3	-3,6	-2,7	-1,6	29,7	29,4	28,7	-----
Szlovákia Slovak Republic	2,8	4,3	1,9	3,52	4,41	4,49	-2,8	-3,6	-2,2	34,2	30,4	29,4	ERM II
Magyarország Hungary	3,5	4,0	7,9	6,6	7,12	6,74	-7,8	-9,2	-5,5	61,6	65,6	66,0	-----
Szlovénia Slovenia	2,5	2,5	3,8	3,81	3,85	4,53	-1,5	-1,2	-0,1	27,5	27,2	24,1	euró
Észtország Estonia	4,1	4,4	6,7	4,17	5,01	6,09	1,8	3,4	2,8	4,5	4,2	3,4	ERM II
Lettország Latvia	6,9	6,6	10,1	3,88	4,13	5,28	-0,4	-0,2	0,0	12,4	10,7	9,7	ERM II
Litvánia Lithuania	2,7	3,8	5,8	3,7	4,08	4,55	-0,5	-0,5	-1,2	18,6	18,2	17,3	ERM II
Románia Romania	9,1	6,6	4,9	:	7,23	7,13	-1,2	-2,2	-2,5	15,8	12,4	13,0	-----
Bulgária Bulgaria	6,0	7,4	7,6	3,87	4,18	4,54	1,8	3,0	3,4	29,2	22,7	18,2	ERM II

A TÁBLÁZATOK FORRÁSAI

2. Tábla: Integrációs mutatók és közvélemény

Abszorpciós teljesítmény – Strukturális Alapok: *Európai Bizottság*:

http://ec.europa.eu/regional_policy/index_en.htm (2008. február)

Jogátvétel: *Európai Bizottság Főtitkársága*:

http://ec.europa.eu/community_law/directives/directives_communication_en.htm (2008. június)

Kereskedelmi összefonódottság: *Eurostat*: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

Közvélemény: *Eurobarometer*: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_en.htm

3. Tábla: Növekedési mutatók alakulása

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

4. Tábla: Makrogazdasági mutatók

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

5-6. Tábla: A legfontosabb kereskedelmi partnerek

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

7. Tábla: Versenyképességi mutatók

Buttó beruházás: *Eurostat*: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

Működőtőke-beáramlás:

- *Wiener Institut für Wirtschaftsvergleiche (WIIW)*: Foreign Direct Investment in Central, East and Southeast Europe 2007-2008: decline to follow uneven growth. 30. 06. 2008. (<http://www.wiwi.ac.at>)

- *Kamil Janáček – Eva Zamrazilová* (2007): FDI in the New EU Member States: Recent Trends.

In: Economic Trends, No. 54

(http://www.kb.cz/file/u/com/makroekonom_prostr/KB-economic_trends_54-en.pdf)

Egy foglalkoztatottra jutó termelékenység: *Eurostat*: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

Egységnyi munkaerőköltség növekedése: *Eurostat*: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)

Innovációs teljesítmény: *Európai Bizottság*:

http://www.proinno-europe.eu/admin/uploaded_documents/European_Innovation_Scoreboard_2007.pdf

8. Tábla: Maastrichti konvergenciamutatók alakulása

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (2008. szeptember)